

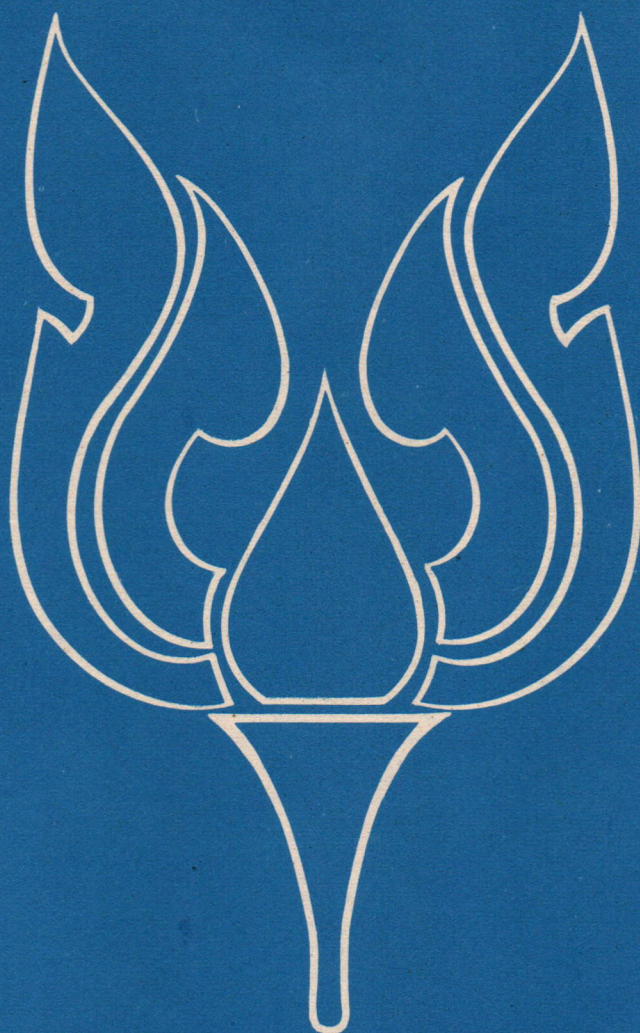
การละเล่น
ของ
เด็กภาคกลาง

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ออกแบบปก : ภาณุช กงกะนันท์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล 110/66-68 ถนนพระราม 6 (เจริญผลตัดใหม่) กรุงเทพฯ โทร. 2818197

นายพินิจ พิชาณิชย์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

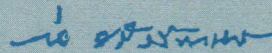

คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

คำนำ

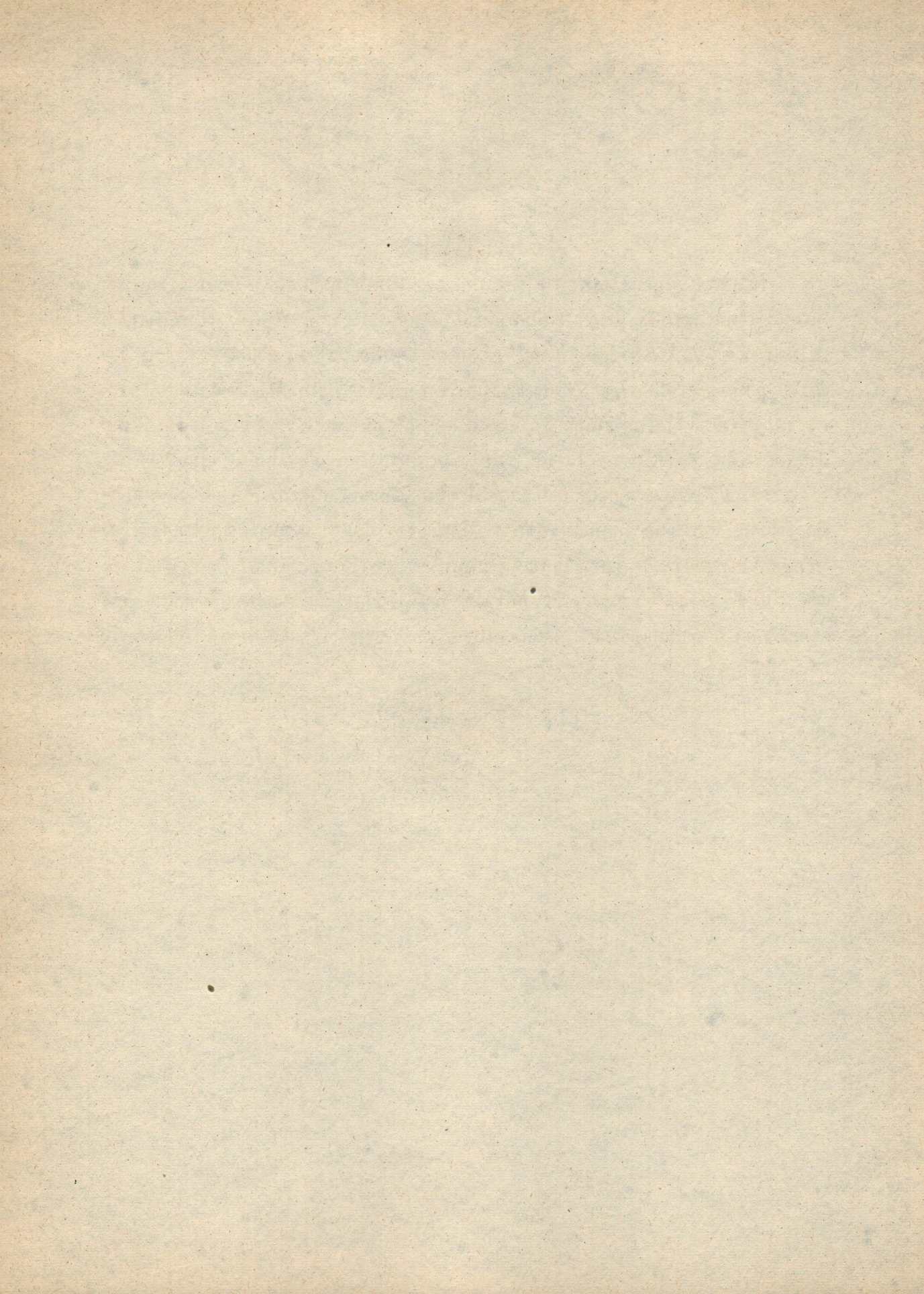
ในโอกาสที่ยูเนสโกได้ประกาศให้ปี พ.ศ.2522 เป็นปีเด็กสากลนี้ ได้มีความเคลื่อนไหว
ในด้านการจัดกิจกรรมและการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับเด็กกันไปทุกประเทศ เป็นที่น่ายินดีที่
ประเทศไทยก็ได้มีการฉลองปีเด็กสากลกันด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของเด็กไทย งานวิจัย
เรื่อง “การเล่นของเด็กไทย” ที่คณะกรรมการโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ กระจ-
หวรงศึกษาธิการได้จัดพิมพ์ขึ้นนี้ จึงเป็นงานที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการฉลองปีเด็ก
สากลอย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นการเน้นเจตนารมณ์ของกระทรวงศึกษาธิการในอันที่จะอนุรักษ์ศิลป
วัฒนธรรมไทยไว้ให้เป็นมรดกตกทอดแก่เยาวชนไทยในอนาคตอีกด้วย การฟื้นฟูการเล่นต่าง ๆ
ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของไทยทั้งในรูปของการศึกษา วิจัย และการเผยแพร่ด้วยภาพยนตร์เรื่อง
“การเล่นของเด็กไทย” จึงควรแก่การอนุโมทนา กระทรวงศึกษาธิการหวังว่างานวิจัยเรื่องนี้
แม้จะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของแผนงาน กล่าวคือ ทำเฉพาะการเล่นของภาคกลางก่อน ก็คง
จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่เด็กไทย และสังคมไทยอย่างกว้างขวาง จึงขอแสดงความขอบคุณคณะ
ผู้วิจัยไว้ในโอกาสนี้

(นายก่อ สวัสดิ์พาณิชย์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

29 กันยายน 2522

คำนำ

เมื่อวันที่ 1 - 5 พฤศจิกายน 2520 คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ได้จัดการสัมมนาระดับชาติเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ขึ้น ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก กรรมการบางคนของโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ ของกระทรวงศึกษาธิการ มีโอกาสเข้าร่วมการสัมมนาครั้งนั้นด้วย และตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านว่า มีส่วนช่วยสังคมปัจจุบันได้ ฉะนั้นเมื่อได้ทราบเป็นการล่วงหน้าว่า ทางองค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี 2522 เป็นปีเด็กสากล คณะกรรมการฯ จึงวางแผนงานของฝ่ายอนุรักษ์ฯ ที่จะทำงานวิจัย เรื่อง “การละเล่นของเด็กไทย” เพราะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้าน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมไทยแขนงนี้ไว้มิให้สูญหาย

หลังจากที่โครงการวิจัยเรื่อง “การละเล่นของเด็กไทย” ได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการให้ดำเนินการได้แล้ว คณะผู้วิจัยอันประกอบด้วย พ.ต.หญิงผะอบ โปะชะกฤษณะ นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ และนางศิระพร สุคนธพงเผ่า ก็ได้ลงมือดำเนินงาน ทั้งงานศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และงานภาคสนามอันได้แก่การถ่ายทำภาพยนตร์ชุดการละเล่นของเด็กไทยและการบันทึกเสียงบทร้องประกอบการละเล่น ระหว่างเวลาที่กำลังดำเนินการวิจัยอยู่นั้น คณะผู้วิจัยพบว่า เด็ก ๆ ตามชนบทในภาคกลางยังสามารถเล่นการละเล่นต่าง ๆ ได้ แต่เด็ก ๆ ตามโรงเรียนในส่วนกลางไม่ค่อยจะรู้จักการละเล่นดังกล่าว ทั้งนี้เพราะการละเล่นที่เป็นสากลเข้ามาแทนที่การละเล่นของเด็กไทยสมัยก่อนเสียเป็นส่วนมากทำให้น่าวิตกว่า นานไปการละเล่นเหล่านี้คงจะค่อย ๆ สูญหายไป หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงมีปณิธานแน่วแน่ที่จะทำงานวิจัยนี้ให้สำเร็จ โดยวางแผนงานไว้เป็น 2 ระยะคือ ระยะแรกจะศึกษารวบรวมการละเล่นของเด็กไทยเฉพาะภาคกลางเสียก่อน ระยะหลังจึงจะศึกษารวบรวมการละเล่นของเด็กไทยในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยต่อไป

หากมีข้อบกพร่องประการใดในการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยยินดีน้อมรับข้อคิดเห็นของท่านผู้ที่จะช่วยให้งานวิจัยนี้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ความร่วมมือทุกท่านที่ช่วยให้งานรวบรวมข้อมูลลุล่วงไปจนสำเร็จเรียบร้อย หวังว่างานวิจัยนี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่เด็กไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างกว้างขวาง และคงจะเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้าให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

คณะผู้วิจัย

ผะอบ โปะชะกฤษณะ

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

ศิระพร สุคนธพงเผ่า

คำนำ

การจัดพิมพ์ครั้งที่ 2

โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย ฯ ได้โอนจากกระทรวงศึกษาธิการมาสังกัดสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ในนามของคณะกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ตั้งแต่สิงหาคม 2523

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติเห็นว่าผลงานวิจัยเรื่อง “การละเล่นของเด็ก” ซึ่งเริ่มด้วยภาคกลาง และได้เคยจัดพิมพ์เผยแพร่มาครั้งหนึ่ง ได้มีผู้ต้องการมากมายจนไม่เพียงพอ นั้น มีประโยชน์มาก ในการที่จะส่งเสริมการละเล่นของเด็กที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย และมีความสำคัญมากทั้งในด้านบริหารร่างกายให้แข็งแรง และในด้านฝึกจิตใจให้เป็นผู้มีคุณธรรม

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติจึงได้ขอให้หัวหน้าคณะผู้วิจัยปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ไปยังหน่วยงานที่ยังมีความต้องการที่จะนำไปใช้เป็นประโยชน์ บัดนี้หนังสือดังกล่าวได้จัดพิมพ์เรียบร้อยแล้ว จึงขอขอบคุณคณะผู้วิจัยของคณะกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย และหวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์สมดังความมุ่งหวังที่ตั้งไว้

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

คุณูปการ

การทำงานวิจัยเรื่อง “การเล่นของเด็กไทยภาคกลางนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์สนับสนุนจาก หน่วยราชการและบุคคลหลายฝ่าย เริ่มจากได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณของโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ กระทรวงศึกษาธิการ และได้รับข้อมูลจากวิทยากรในจังหวัดต่าง ๆ ตลอดจนความสะดวกในการเดินทางไปเก็บข้อมูล การจัดการแสดงเพื่อถ่ายภาพยนต์การถ่ายภาพยนต์ประกอบการวิจัย ดังปรากฏรายนามข้างท้ายหนังสือเล่มนี้

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยงานและบุคคลที่กล่าวมาแล้วเป็นอย่างยิ่งที่ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้งานนี้สำเร็จด้วยดี

คณะผู้วิจัย

โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ

กระทรวงศึกษาธิการ

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	4
วิธีการดำเนินการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	4
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
บทที่ 2. การศึกษาชั้นมูลฐานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของการละเล่น	7
ประเภทของการละเล่น	10
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
งานวิจัยในต่างประเทศ	13
บทที่ 3. การละเล่นของเด็กภาคกลาง	15
การละเล่นกลางแจ้ง	15
ประเภทมีบทร้องประกอบ	15
โพงพาง	15
อ้ายโม่ง	15
เสื่อไล่หนู	16
อ้ายเข้อ้ายไขง	16
ซ่อนหา หรือ โป้งแปะ	17
เอาเถิด	17
มอญซ่อนผ้า	18
รี้รีข้าวสาร	18
ประเภทมีคำโต้ตอบ	19
งูกินหาง	19
แม่นาคพระโขนง	20
มะลือกก็อกแก็ก	21
เขย่งแก๊งกอย	22
การละเล่นกลางแจ้ง	22
ประเภทไม่มีบทร้องประกอบ	22
ล้อต๊อก	22
หยอดหลุม	23
บ้อหุ้น	23
ลูกดิ่ง	24
ลูกข่าง	24

	หน้า
ลูกหิน	25
เตย หรือ ตาล่อง	25
จริงจังหรือหมากกัก	26
ข้าวหลามตัด	26
การเล่นวัวกระทิง	27
วิ่งวัว หรือ วิ่งเปี้ยว	27
ลูกช่วง	27
ห่วยยาง	28
เสือข้ามห้วย	28
เสือข้ามห้วยเดียว	28
เสือข้ามห้วยหมู่	29
ตีจับ	29
แตะหุ่น	29
ตาเขย่ง	30
ยิงหนังสะตึก	30
ปลาหมอตกกระทะ	30
ตีลูกล้อ	31
การเล่นว่าว	31
กระโดดเชือกเดียว	32
กระโดดเชือกคู่	32
กระโดดเชือกหมู่	32
ร่อนรูป	33
หลุมเมือง	33
ทอดกระทะ หรือ หมูนนาฬิกา	33
ขี่ม้าส่งเมือง	34
กาฟักไข่	34
ตีโป่ง	34
ชักคะเย่อ	34
โปลิศจับขโมย	35
สะบ้า	35
เสือกินวัว	37
ขี่ม้าก้านกล้วย	38
กระดานกระดก	39
วิ่งสวมกระสอบ	39
วิ่งทน	39
ยิงปืน (ก้านกล้วย)	40

	หน้า
การเล่นกลางแจ้ง หรือ ในร่มก็ได้	
ประเภทไม่มีบทร้อง	41
ลิงชิงหลัก	41
ขายแดงโม	41
เก้าอี้ดนตรี	42
แข่งเรือคน	42
ดมดอกไม้	42
ปิดตาตีหม้อ	43
ปิดตาตีปี่	43
ปิดตาต่อหาง	43
โหมกปี่	43
เป่ายิงฉุบ	44
การละเล่นในร่ม	
ประเภทที่มีบทร้องประกอบ	
ขี้ตู่กลางนา	44
ชักส้าว	44
โยกเยก	45
แมงมุม	45
ควักกะปิ ขยำกะปิ หรือ จับปูดำ ขยำปูนา	45
จีจ่อเจียน	46
เด็กเอ๋ยพาย	46
จำจี้	46
การละเล่นในร่ม	
ประเภทที่ไม่มีบทร้องประกอบ	49
ติดเม้ดมะขามลงหลุม	49
อีซิดอีเขียน	49
อีตัก	49
เสือกถัก	50
เสือกินวัว	50
หมากกินอิม	51
สี่ขอ	52
หมากเก็บ	53
หมากตะเกียบ	55
ปั้นแปะ	55
หัวก้อย	55
พายใบสน	56
กำท่าย	56

	หน้า
ตีไก่	56
เป่ากบ	56
ตีตบแผละ	56
กัศปลา	57
นาฬิกาทางมะพร้าว	57
กงจักร	57
ต่อบ้าน	57
พับกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ	58
โทรศัพท์	58
กระบุง	58
ดอกบัวตูม	58
หัวหมู	58
ฝนรูป	58
จูงนางเข้าห้อง	58
คว่ำสี่หงายสี่	59
การละเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่	
เล่นพ่อแม่	59
เล่นเลี้ยงน้อง	59
เล่นหม้อข้าวหม้อแกง	60
แคะขนมกรก	60
เล่นขายของ	61
การเล่นเข้าทรง	61
เชิญแม่ศรี	61
ขอเชิญเสด็จ	61
เชิญพระองค์สีทิด	61
เชิญพ่อบุญคง	61
คนทรง	62
ดอกไม้	62
เชิญหลวงไทย	62
เชิญผีต่าง ๆ	62
บทล้อเลียน	
ผมจุก	64
ผมเปี้ย	64
ผมเกลละ	64
ผมม้า	64
แม่ไครมา	64

	หน้า
อิมก่อน	64
หัวล้าน	64
หัวโต	64
หัวโล้น	64
หิด	64
อ้วนตุ้ตะ	65
ขวัญเดียว	65
ปอกชำปอก	65
กิว กิว	65
เจ็บ เจ็บ	65
โตงเตง	65
แม่ว่าย	65
มดตะนอย	65
ใครตด	65
ลูกควายหลงแม่	65
ประเภทเบ็ดเตล็ด	
บทร้องเล่น	
โอมมะยมแซม	66
จันทร์เจ้า	66
นางแมว	67
เทวดา	67
ฝนตกฟ้าร้อง	67
ผงเข้าตา	68
นางหนูปากขวด	68
หนู	68
ปิ่นเมฆ	69
ฝนตก	70
บททาย	70
ปริศนาคำทาย (ภาคกลาง)	71
หมวดที่ 1.	
1. ส่วนที่เกี่ยวกับรูป	71
2. ส่วนที่เกี่ยวกับอาการ	71
3. ส่วนที่เกี่ยวกับรูปและอาการ	71
หมวดที่ 2.	
1. สัตว์ไม่ระบุชื่อ	72
2. แมลง	72
3. สัตว์ปีก	72

	หน้า
4. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม	72
หมวดที่ 3.	
1. เปรียบเทียบกับสัตว์ที่ไม่ระบุชื่อ	72
หมวดที่ 4.	
1. รูป	73
2. อาการ	73
3. รูปผิดปกติและอาการผิดปกติ	74
หมวดที่ 5	
1. บุคคลที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัว	74
หมวดที่ 6.	
1. ต้นไม้ยืนต้น	74
2. พืชล้มลุก	74
3. ดอกไม้	74
4. ผลไม้	74
หมวดที่ 7.	
1. บ้าน	74
2. เรือ	75
หมวดที่ 8.	
1. รูป	75
2. สี	75
หมวดที่ 9.	
1. รูป	76
2. รูปและอาหาร	76
หมวดที่ 10.	
1. ตำแหน่งของสี	76
2. การเปลี่ยนสีตามตำแหน่ง	76
3. การเปลี่ยนสีตามลำดับเวลา	76
4. สีกับการกระทำ	76
หมวดที่ 11.	
1. การเคลื่อนไหว	77
2. การเห็น	77
3. การนึก การกด การตัด การหัก การตี	77
4. การกระทำหรือเหตุผลที่แย้งกัน	77
5. การกระทำตั้งแต่สองอาการขึ้นไป	77

	หน้า
หมวดที่ 12.	
1. ตัวสะกด	78
2. คำพ้องความ	78
บทที่ 4. การวิเคราะห์คุณค่าการเล่นของเด็กไทย	79
การวิเคราะห์คุณค่าตามความหมายของคำ “วัฒนธรรม”	79
การฝึกความสังเกตและไหวพริบ	80
ความเป็นระเบียบเรียบร้อย	81
ศีลธรรมอันดี	82
ความซื่อสัตย์	83
การรับผิดชอบ	83
คุณค่าด้านสังคม	84
คุณค่าด้านภาษา	86
บทที่ 5. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	93
ลักษณะการเล่นของเด็กไทย	93
คุณค่าของการเล่นของเด็กไทย	93
ด้านวัฒนธรรม	93
ด้านสังคม	94
ด้านภาษา	94
ข้อเสนอแนะ	94
บรรณานุกรม	95
รายนามวิทยากร	97
รายนามผู้มีอุปการคุณ	98

การละเล่นกลางแจ้ง มีบทร้อง

มอญซ่อนผ้า

เสือไล่หนู

ซ่อนหาหรือโป้งแปะ

เอาเถิดเจ้าล้อ

โพงพาง

ตาเขย่ง

เสือข้ามหัวหมู

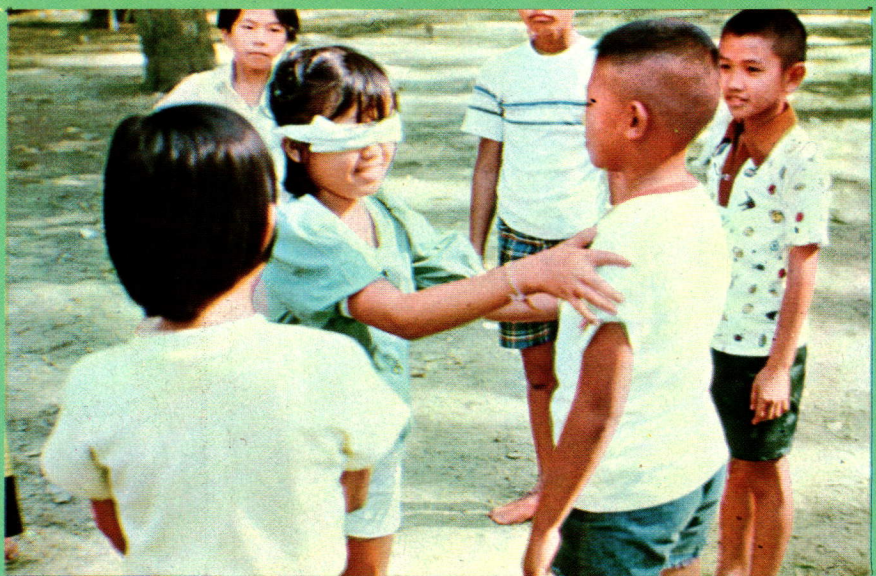
วิ่งวัว (วิ่งเปี้ยว)

ขี่ม้าส่งเมือง

ขี่ม้าก้านกล้วย

แตะหุ่น

ลูกข่าง

หลุมเมือง

ตีจับ

กระโดดเชือกเดี่ยว

ลูกข่าง

เตยหรือตาล้อง

ปลาหมอตกกระทะ

ทอยเหรียญ

เตะน้ำ

การละเล่นกลางแจ้งหรือในร่ม

ปิดตาตีหม้อ

ขายแตงโม

ม้าขาวเดียว

ลิงชิงหลัก

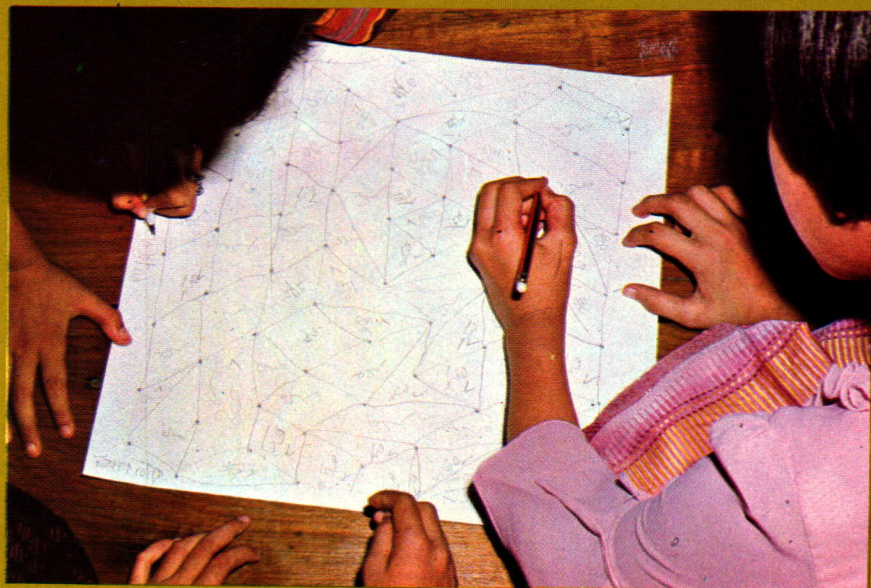
การละเล่นในร่ม ไม่มีบทร้อง

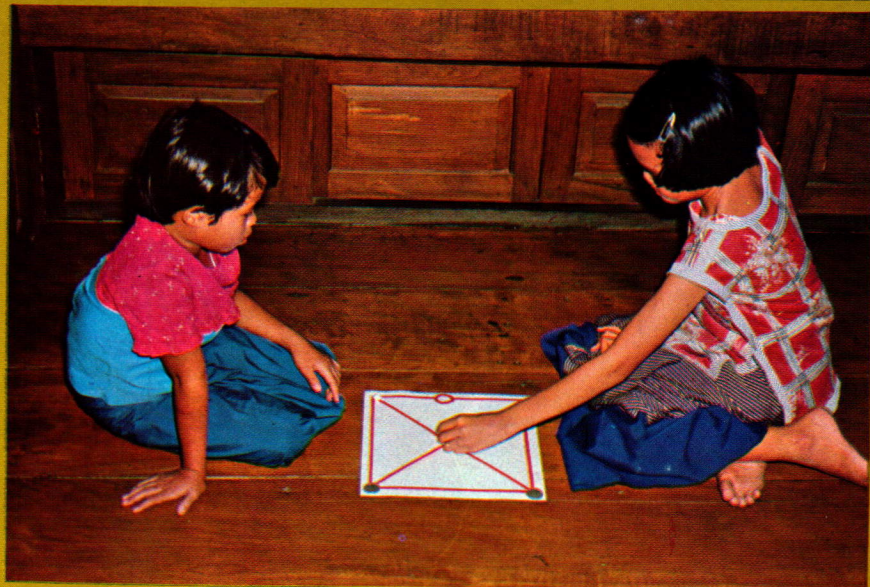
สี่ซอ

อีตัก

สร้างบ้าน

เสียดกตั้ง

อีซิดอีเขียน

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเล่นเป็นการส่งเสริมให้เด็กรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การเล่นกีฬาต่าง ๆ ทำให้เด็กมีสุขภาพดี มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ทำให้จิตใจเบิกบาน สามารถเข้ากับเพื่อนฝูงได้ นอกจากนี้การเล่นบางอย่างทำให้เด็กได้ฝึกสมองและความว่องไว ตลอดจนเสริมสร้างสมรรถภาพทางกายและทางอารมณ์ให้มั่นคงยิ่งขึ้น¹

การเล่นมีบทบาทต่อพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของคน คือ พัฒนาการทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคมและทางสติปัญญา นอกจากนี้ การเล่นของเด็กมีลักษณะเป็นการทดลองใช้ความรู้ที่ตนมีต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมอื่น ๆ โดยอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของเด็กเอง เป็นการทดลองปฏิบัติการด้วยตนเองอย่างอิสระและสนุกสนานเพลิดเพลิน การเล่นจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็ก²

การเล่นเป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ เช่นเดียวกับสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรม ฉะนั้นถ้าหากศึกษาการเล่นของเด็กในสังคมก็เท่ากับได้ศึกษาวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย³

เด็กเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติ โดยการนำวัตถุที่ได้จากสิ่งรอบ ๆ ตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเล่น เช่น พืช สัตว์ หรือสิ่งประกอบอื่น ๆ ที่หาได้ง่ายและการเล่นของเด็กเป็นการใช้พลังงานส่วนเกินไปในทางสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ทั้งนี้การเล่นของเด็กเป็นไปตามสัญชาตญาณที่ต้องการเคลื่อนไหวและผ่อนคลายความตึงเครียดโดยการเสาะแสวงหาวิธีการที่จะทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน

เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นมีความสัมพันธ์กับเด็กอื่น ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของหมู่เพื่อน เด็กจะมีพัฒนาการในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ทั้งนี้ เป็นการสนองตอบความพึงพอใจของตนเองด้วย การเล่นอาจมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มซึ่งกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นย่อมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในขณะนั้น ทั้งนี้เป็นการเรียนรู้ของเด็กด้วยวิถีธรรมชาติ

¹ ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, “การเล่นของไทย” อดิชนวิทยา เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2519, น.51

² สุสิงห์สารวม ฉิมพะเนาว์, การเล่นของเด็กหลานไทยในอดีต, (ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2520) น.4.

³ เรื่องเดียวกัน, น.7.

เปียเจต์ (Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิส ได้ศึกษาเกี่ยวกับเด็กมาเป็นเวลาถึง 50 ปี ได้กล่าวถึงการเล่นของเด็กว่า เป็นการแสดงออกของการคิดทั้งด้านการเลียนแบบ (Imitative) และจินตนาการ (Imaginative) เขายังแบ่งการเล่นของเด็กออกเป็นพวกใหญ่ 3 พวกคือ Practice games, Symbolic games และเกมส์ที่มีกฎเกณฑ์ (Games with rules)⁴

Pratice Games เป็นการเล่นที่ทำให้กิจกรรมการเลียนแบบเจริญขึ้น เช่น การกระโดดการเรียงรูปภาพหรือคำ เป็นต้น การเล่นเหล่านี้นำไปสู่การเจริญทางด้านกลไกความเคลื่อนไหวอวัยวะต่าง ๆ จากนั้นเด็กจะก้าวไปสู่การเล่นชนิด Symbolic Games เช่น การสร้างบ้าน ปราสาททราย การสร้างรูปแบบการเล่นต่าง ๆ และตั้งกฎเกณฑ์ในการเล่น เช่น หมากเก็บ จ้องเต เป็นต้น⁶

ปี 2522 นี้เป็นปีเด็กสากล จึงมีการคำนึงถึงความสำคัญของเด็กทั่วทุกหนทุกแห่ง สิ่งหนึ่งที่แสดงความเป็นเด็กปรากฏเหมือนกันอยู่ทั่วโลกคือ การละเล่นของเด็กนั่นเอง การละเล่นของเด็กชาติต่าง ๆ มีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันหลายประการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของแต่ละชาติ ตัวอย่างเช่น Blindman's Buff เป็นเกมที่เด็กทั่วโลกนิยมเล่นมากที่สุด บางชาติมีวิธีเล่นเหมือนกัน เช่น เด็กกรีก รัสเซียและอเมริกัน ส่วนเด็กจีนจะมีวิธีเล่นที่แตกต่างกันออกไปเล็กน้อย คือ เวลาที่ผู้ที่ถูกปิดตามาไล่จับผู้เล่นที่ล้อมวงกันอยู่ ผู้เล่นจะก้มตัวหลบไม่ให้ถูกจับได้ ในอาฟริกาผู้ถูกปิดตาจะมี 2 คน คนหนึ่งจะถือไม้ 2 อัน ตีกันตลอดเวลาเพื่อแสดงตำแหน่งของตนเอง ให้อีกคนหนึ่งตามได้ถูก ผู้เล่นอีกคนหนึ่งถือผ้าคอยโบกต้องพยายามให้ถูกคนถือไม้ ถ้าโบกถูกคนที่ถือไม้ต้องมาเป็นแทน การเล่นแบบนี้คล้ายกับการเล่นโพงพาง และ เสือกินวัวของเรา

การเล่นซ่อนหา เด็ก ๆ ในทวีปยุโรปก็นิยมเล่นกันมาก แต่ชื่อที่เรียกก็แตกต่างกันไปด้วย เช่นในฝรั่งเศสเรียกเกมนี้ว่า "Cache Cache" ในเอธิโอเปียเรียกว่า "Cook a loo" หรือการเล่นเก้าอี้ดนตรี ในเยอรมันเรียกว่า "Maner Blumchen" บนเกาะฟิลิปปินส์ เด็ก ๆ ชอบเล่นหมากเก็บโดยใช้เมล็ดของผลไม้ ก้อนหินหรือหินอ่อน ในอินเดียเรียกเกมนี้ว่า "Cottak"

การเล่นแมวกับหนู เด็กจีนชอบเล่นกันเหมือนกับการเล่น เสือไล่หมู ของเรา ในบราซิลก็มีการเล่นนี้ด้วย แต่มีวิธีเล่นที่แตกต่างกันออกไป คือ ผู้เล่นจับมือกันเป็นวงกลม แมวจะมาเคาะที่หลังของคนใดคนหนึ่ง คนนั้นจะถามว่า "ต้องการอะไร"

แมวตอบว่า "ฉันต้องการพบหนู"

คำตอบ "ตอนนี้หนูไม่อยู่"

แมวถาม "เมื่อไหร่จะได้พบเขา"

คำตอบ "10 โมง" (ผู้เล่นจะบอกเวลาใดก็ได้)

⁴ ประภัศร นิยมธรรม, "การศึกษาในทัศนะของเปียเจต์และนักจิตวิทยาอเมริกัน," เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 153, เล่ม 2 หน่วยงานนิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2518, น.8.

⁵ เรื่องเดียวกัน, น.9.

วงกลมจะเริ่มหมุน แล้วร้องว่า ตีตก 1 โมง ตีตก 2 โมง..จนถึงเวลาที่กำหนด วงกลมจะหยุดนิ่ง แมวมาเคาะอีกครั้งหนึ่ง ผู้ที่ถูกเคาะก็จะถามอีกว่า “ต้องการอะไร”

แมวตอบ “ฉันต้องการพบหนู”

คำถาม “กี่โมงแล้ว”

คำตอบ “10 โมงแล้ว”

คำตอบคือ “เอาละเข้ามาได้”

แมวก็นำเข้าไปจับหนู หนูพยายามวิ่งหลบลูกบอลออกนอกวงบ้างเข้าในวงบ้าง แมวต้องตามจับหนูให้ได้ เมื่อแมวจับได้จึงจะเปลี่ยนคู่ใหม่ ในโบลิเวียก็มีการเล่นแบบนี้ แต่เรียกชื่อว่า “Polomay Cavilan” คือ นักอินทรี กับ นักพิราบ

นอกจากนี้ยังมีการเล่นอื่น ๆ ที่แสดงวัฒนธรรมของชาติของตนโดยเฉพาะและไม่เหมือนกับชาติอื่น ๆ เช่นในประเทศจีนมีการเล่นที่เรียกว่า “จับหางมังกร” มังกรเป็นสัตว์ในวรรณคดีจีน ใช้ผู้เล่นประมาณ 10 คน หรือมากกว่า ผู้เล่นจะต้องเข้าแถวเป็นเส้นตรงเอามือจับไหล่คนข้างหน้า หัวแถวคือหัวมังกร คนท้ายสุดของแถวคือหางมังกร หัวต้องจับหางให้ได้โดยแถวจะต้องไม่หลุดจากกัน เมื่อจับได้แล้วผู้ที่ถูกจับได้ต้องมาเป็นหัวแทน คนที่อยู่รองสุดท้ายก็วิ่งลงไปแทนที่

ส่วนในประเทศกรีซ เด็ก ๆ จะพากันไปขุดแฉกกันเก่า ๆ ที่มีอายุพันปีซึ่งมีอยู่ทั่วไปส่วนมากจะแตกหักหมดแล้วเหลือแต่หู เด็กนำหูแฉกนั้นมาผูกเชือกยาว ๆ แล้วขีดเส้นเริ่มต้นให้ผู้ที่จะเล่นยืน หาม้ามาแผ่นหนึ่งที่มีลักษณะแบนเรียบ วางไว้ให้ห่างจากจุดเริ่มต้น 10 - 15 ฟุต เด็กจะโยนเชือกที่ผูกหูแฉกกันให้เลยไม้ไปเล็กน้อยแล้วพยายามลากม้ามาให้ถึงที่ที่ตนยืนอยู่

เด็กไทยก็มีการละเล่นหลายอย่างที่เหมือนกับเด็กชาติต่าง ๆ เช่น การเล่นหมากเก็บ โพงพาง ซ่อนหา ลูกหิน กระโดดเชือก ลูกข่าง ไม้หึ่ง และการเล่นว่าว เป็นต้น ขณะเดียวกันเราก็มีการเล่นหลายอย่างที่ชาติอื่น ไม่มี เช่น การเล่นจ้ำจี้ แมงมุม รีรีข้าวสาร เสือข้ามห้วย แม่ศรี ลิงลม ย่าดัง ฯลฯ การเล่นของเด็กไทยมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้นแต่มีอยู่ในภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ การละเล่นของแต่ละภาคก็มีวิธีเล่นที่ทั้งเหมือนกันและต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุที่จะหามาประกอบการเล่นได้ในห้องถิ่นนั้น ๆ เช่นเด็กภาคใต้ ชอบเล่นขบลูกยางได้แก่การหาลูกยางที่ได้จากต้นยางซึ่งปลุกกันมากในภาคใต้ แล้วใช้อุ้งมือทั้งสองพยายามบีบให้แตกจึงจะชนะ เด็กภาคเหนือจะชอบปั่นแมลงกว้างเพราะแมลงกว้างเป็นสัตว์ที่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่นิยมนำมากัดกันมากเหมือนกับจิ้งหรีดของภาคกลาง เด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะชอบเล่นเดินกุกกิบ คือใช้กะลามะพร้าวผ่าซีกผูกเชือกทำเป็นรองเท้าเดินแข่งกัน เป็นต้น

คณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าจะได้มีการศึกษาการละเล่นแบบเดิมของเด็กไทยเพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในการละเล่นนี้ และสมควรที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติวัฒนธรรมต่อไป เพราะการละเล่นของเด็กในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปโดยครูเข้ามามีบทบาทกำหนดการเล่นของ

เด็กมากขึ้น และประกอบกับได้รับวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้นทำให้การเล่นแบบเดิมเสื่อมความนิยมไป

นอกจากนี้ในปัจจุบัน ของเล่นต่าง ๆ มีมากขึ้น ราคาไม่แพง หาง่ายทำให้เกิดความสะดวกสบายมากขึ้น ดังนั้นเด็กจึงนิยมเล่นของเล่นแทนการละเล่นแบบเก่า ซึ่งไม่มีเครื่องประกอบการเล่นมากนัก ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการออกกำลังกายมากกว่า

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหาความรู้ในเรื่อง รูปแบบ วิธีเล่น และคุณค่าด้านวัฒนธรรมของการเล่นของเด็กไทยในภาคกลาง ที่มีต่อตัวผู้เล่นและสังคม
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการดัดแปลงสิ่งที่ได้มาจากการละเล่นในอดีตมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
3. เพื่ออนุรักษ์การเล่นของเด็กไทยไว้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมา ประเภทของการละเล่น ลักษณะการเล่นชนิดต่าง ๆ ตลอดจนวิวัฒนาการของการละเล่นจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. สัมภาษณ์การเล่นของเด็กไทยในภาคกลาง จากการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างวิทยาการ
3. ถ่ายภาพ ภาพนิ่ง และภาพยนตร์มีเสียงในฟิล์มของการละเล่นประเภทต่าง ๆ ของเด็กไทย และรวบรวมไว้เป็นหลักฐานประกอบการวิจัย
4. วิเคราะห์คุณค่าของการละเล่นของเด็กไทย โดยจำแนกเป็นคุณค่าตามความหมายของคำ วัฒนธรรม คุณค่าด้านสังคม และคุณค่าด้านภาษาตามลำดับ
5. รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้รับ ในรูปของบทความ และจัดพิมพ์เป็นเล่ม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การละเล่นของเด็กไทยที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะการเล่นในชีวิตประจำวันของเด็กไทยสมัยก่อน มิได้รวมถึงการเล่นพื้นเมือง ซึ่งเล่นกันตามเทศกาลต่าง ๆ
2. ในการเก็บข้อมูลภาคสนามในงานวิจัยฉบับนี้ เก็บเฉพาะข้อมูลที่ได้จากภาคกลางเท่านั้น
3. ถ้อยคำที่ใช้ในบทร้องประกอบการละเล่น อาจผิดเพี้ยนกันไปได้ในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความทรงจำของผู้ให้ข้อมูล แต่ละคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้อนุรักษ์การเล่นของเด็กไทย พร้อมทั้งบทร้องประกอบไว้มิให้สูญหาย
2. ได้วรรณกรรมประเภทบทร้องประกอบการละเล่นไว้เป็นหลักฐานอ้างอิง ในวิชาวรรณกรรมสำหรับเด็ก

3. ได้แนวทางในการค้นคว้าและวิจัยต่อไป เพื่อพัฒนาการเล่นของเด็กไทย ให้เหมาะกับสังคมไทย

4. ได้แนวทางในการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาประกอบการเล่นของเด็กนับว่าเป็นการประหยัด

5. ได้วิธีการเล่น พร้อมด้วยบัตรประกอบ ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการศึกษาต่อไป

คำจำกัดความ

การเล่น หมายถึง การเล่นของเด็กทั้งกลางแจ้งและในร่ม ทั้งที่มีบัตรประกอบ และไม่มีบัตรประกอบที่มีเล่นกันในอดีตและปัจจุบัน

เด็ก หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 4 - 18 ปี ทั้งที่ศึกษาในโรงเรียนและไม่ได้เข้าโรงเรียน ทั้งเพศหญิงและชาย

บทที่ 2

การศึกษาชั้นมูลฐานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของการละเล่น

การละเล่นมีมาตั้งแต่สมัยกรีก คือ ระยะเวลาของรอบพันปีก่อนคริสตกาล ซึ่งปรากฏหลักฐานอยู่ในหนังสือมหากาพย์อีเลียด (Illiad) ของโฮเมอร์ (Homer) และงานจิตรกรรมที่ขุดพบได้ ชาวกรีกโบราณถือว่าความสมบูรณ์ของร่างกายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นการละเล่นต่าง ๆ จึงหนักไปในทางออกกำลังกายเป็นส่วนใหญ่นั่นเองดังที่โฮเมอร์พรรณนาไว้ ถึงการแข่งขันรถม้า ชกมวย มวยปล้ำ วิ่งแข่ง ขว้างจักร ฟันแหลน ยิงธนูและอื่น ๆ การกีฬาเหล่านี้มีการจัดเทศกาลการแข่งขันกัน โดยมีกำหนดเวลาที่แน่นอนและสม่ำเสมอ กีฬาโอลิมปิกจึงเกิดขึ้นในสมัยนี้ด้วย ระยะเวลาผู้เข้าร่วมแข่งขันจะฝึกฝนการละเล่นต่าง ๆ ด้วยตัวเองจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสตกาลจึงมีการฝึกฝนอย่างจริงจังโดยกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนและบรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษาของเด็กชาวกรีกเช่นเดียวกับการอ่านและดนตรี ในกรุงสปาร์ตา (Sparta) บรรจุการละเล่นไว้ในหลักสูตรภาคบังคับ เด็ก ๆ จะได้รับการฝึกฝนอย่างใกล้ชิดเป็นพิเศษ¹

เป็นที่น่าสังเกตว่า กำเนิดของการละเล่นหลายอย่าง เช่น วิ่งไล่จับ หรือโปลิศจับขโมย (Prisoner's Base) และขโมยไม้ (Stealing Sticks) มีการเล่นตั้งแต่เทศกาลโอลิมปิกครั้งแรก ๆ การเล่นซ่อนหา (Hide and Seek) เริ่มต้นจากประเพณีที่ผู้คนออกนอกบ้านในฤดูใบไม้ผลิเพื่อหานก ดอกไม้และแมลงนำกลับบ้านเพื่อแสดงถึงการเริ่มต้นฤดูใบไม้ผลิ ในยุโรปบางประเทศผู้ซ่อนจะเลียนแบบนก เพื่อซ่อนเร้นผู้ที่ทำหน้าที่หานก²

การเล่นแบดมินตัน (Badminton) เป็นการละเล่นโบราณเก่าแก่ในแคว้นปูนา (Poona) ในประเทศอินเดีย และกว่าสองพันปีมาแล้วที่การละเล่นชนิดนี้ใช้เล่นกันในประเทศทางตะวันออก นายทหารอังกฤษนำการละเล่นนี้มาเล่นกับพวกเพื่อน ๆ ของตนที่คฤหาสน์ในอังกฤษ สำหรับฟุตบอล (Football) เพลโต (Plato) ถือว่ามีกำเนิดมาจากชาวอีอีปต์โบราณ³

สำหรับการละเล่นของไทย มีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อมนุษย์เพิ่งรู้จักเอาดินมาปั้นเป็นภาชนะในครั้งแรกแล้วจึงเจริญคลี่คลายมาเป็นลำดับ เด็กที่เห็นผู้ใหญ่ทำก็เลียนแบบมาปั้นเล่นบ้าง เช่นการเล่นแตกโพละ คือเอาดินมาปั้นเป็นรูปกระต่ายเล็ก ๆ แต่ให้ส่วนที่เป็นก้นมีลักษณะบางที่สุดเท่าที่จะบางได้เพื่อให้แตกเป็นรูปโหว่เพื่อخذใช้เนื้อดินที่โหว่ไป⁴

¹ Rachel S. Robinson, Games, classical, Encyclopedia International, Grolier Inc. New York, vol. 12, p.447

² E.O. Harbin, Games of many nations, Abirgdon Press, New York : Washville U.S.A., p.8

³ Ibid, P.9.

⁴ พระยาอนุমানราชชน, พื้นความหลัง (สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม ; 2510) หน้า 130.

ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมีกกล่าวถึงว่าคนในสมัยนั้นอยู่เย็นเป็นสุขขอยากเล่นก็เล่น ดังที่กล่าวได้ว่า

“.....ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน.....”⁵ แต่ไม่มีก่กล่าวไว้ว่าคนสมัยนั้นมีการเล่นอะไรบ้าง ในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ มีกกล่าวถึงการเล่นของคนสมัยนั้นว่า

“.....เดือนยี่ถึงการพระราชพิธีบุษยาก็เชก เถลิงพระโคกินเลี้ยงเป็นนักขัตฤกษ์หมูนางไม้ก็ได้ดูชดชั้วว่าหวางฟังสำเนียงเสียงว่าวร้องเสนาะลั่นฟ้าไปทั้งทิวาราตรี.....”⁶

ในสมัยอยุธยา ได้กล่าวถึงการละเล่นบางอย่างไว้ในบทละครครั้งกรุงเก่า เรื่องนางมโนห์รา ซึ่งเรื่องนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า แต่งก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การละเล่นที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้คือ ลิงชิงหลักและการเล่นปลาลงอวน ดังบทที่ว่า

“เมื่อนั้น โฉมพลพระพีศรีจุลา ว่าเจ้าโฉมตรูมโนห์รา มาเราจะเล่นกระไรดี เล่นให้สบายคลายทุกข์ เล่นให้สนุกในวันนี้ จะเล่นให้ขันกันสักที เล่นกันให้สนุกจริงจริง มาเราจะวิ่งลิงชิงเสา ข้างโน้นนะเจ้าเป็นแดนพี ข้างนี้เป็นแดนเจ้านี้ เล่นลิงชิงเสาเหมือนกัน ถ้าใครวิ่งเร็วไปข้างหน้า ถ้าใครวิ่งช้าอยู่หลังนั้น เอาบัวเป็นเสาเข้าชิงกัน ขยิกไล่ผายผันกันไปมา

เมื่อนั้น โฉมพลพระพีศรีจุลา บอกเจ้าโฉมตรูมโนห์รา มาเราจะเล่นปลาลงอวนบังผุดสุดท้องน้องเป็นปลา ลอยล่องท่องมาเจ้าน้านวล จะชิงมือกันไว้เป็นสายอวน ดักทำหน้า นวลเจ้าล่องมา ออกหน้าที่ใครจับตัวได้ คุมตัวเอาไว้ว่าได้ปลา

เมื่อนั้น เยาวรรณขวัญข้าวมโนห์รา เป็นปลาตะเพียนทองล่องน้ำมา คือตั้งพระยาราช หงส์ทอง ล่องเข้าในอวนชวนโห่ร้อง มีก้องในสระพระคงคา”⁷

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ก็ปรากฏการละเล่นหลายอย่าง เช่นตะกร้อ จ้องเต ชีม้าส่งเมือง เป็นต้น ดังที่กล่าวไว้ในอิเหนา

“.....บ้างตั้งวงตะตะกร้อเล่น	เพลายืนแตรมลยมสัจ
ปะเตะโต้คู่กันสนัด	บ้างถนัดเข้าเตะเป็นนาคู
ที่หนุ่มหนุ่มคะนองเล่นจ้องเต	สรวลเสเฮฮาขึ้นขี่คู่
บ้างร่าอย่างชวามลายู	เป็นเหล่าเหล่าเล่นอยู่บนคิริ” ⁸

แม้แต่ในขุนช้างขุนแผนก็กล่าวถึงการละเล่นบางอย่างไว้เช่น การเล่นไม้หึ่ง

⁵ หอสมุดแห่งชาติ, เทียวเมืองพระร่วง, (ศิลปบรรณาการ : 2504) หน้า 336.

⁶ วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน, วรรณคดีสมัยสุโขทัย เอกสารประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย (แผนกภาษาและวรรณคดี ไทยวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน)

⁷ หอสมุดแห่งชาติ บทละครครั้งกรุงเก่า (คลังวิทยา 2508) หน้า 41-42

⁸ หอสมุดแห่งชาติ อิเหนา (ศิลปบรรณาการ 2510) หน้า 416.

“เมื่อกลางวันยังเห็นเล่นไม้หึ่ง กับอ้ายอึ่งอีตุกตุกอีปี
แล้วเจ้าเล่ก็ช่างนั่งมีนมิ ว่าแล้วซือย่าให้ลงไปดิน”⁹

เรื่องพื้นความหลังของพระยาอนุমানราชชนกกล่าวถึงการละเล่นของเด็กในสมัยท่านไว้ว่า

การละเล่นของเด็กปุนนี้ ไม่ใช่มีป็น มีรยนต์เล็ก ๆ อย่างที่เด็กเล่นกันเกร่ออยู่ในเวลา
นี้ ลูกหนึ่งสำหรับเล่น แม้มมีแล้วก็แพง และยังไม่แพร่หลาย ตุ๊กตาที่มีดิน คือตุ๊กตาล้มลุกและ
ตุ๊กตาเจ้าพราหมณ์ นั่งเท้าแขน สำหรับเด็กผู้หญิงเล่น ตุ๊กตาเหล่านี้เด็ก ๆ ชาวบ้านไม่มีเล่นเพราะ
ต้องซื้อ จะมีแต่ผู้ใหญ่ทำให้หรือไม่เด็กก็ทำกันเองตามแบบอย่างทีสืบทอดจำกันมา ตั้งแต่ไหนก็
ไม่ทราบ เช่นม้ก้านกล้วย ปีนก้านกล้วย ตะกร้อสานด้วยทางมะพร้าวสำหรับโยนเตะ เล่น หรือ
ตุ๊กตาจ้วควายปั้นด้วยดินเหนียว”¹⁰

ของเล่นที่เด็กสมัยนั้นนิยมเล่นกัน คือกลองหม้อตาล ในสมัยนั้นขายน้ำตาลทั้งหม้อเมื่อ
ใช้หมดแล้ว เด็ก ๆ ก็นำมาทำเป็นกลอง มีวิธีทำคือ ใช้ผ้าขี้ริ้วหุ้มที่ปากหม้อเอาเชือกผูกรัดคอ
หม้อให้แน่น แล้วเอาดินเหนียวเหลว ๆ ละเลงทาให้ทั่ว หาไม้เล็ก ๆ มาตีผ้าที่ขึงข้าง ๆ หม้อโดย
รอบ เพื่อขั่นแรงให้ผ้าตึงก็เป็นอันเสร็จ ตีได้มีเสียงดัง ถ้ากลองหม้อตาลของใครตีดังกว่ากัน
เป็นเก่งถ้าตีกระหน่ำจนผ้าหุ้มขาดก็ทำใหม่¹¹

เด็กผู้หญิงส่วนใหญ่ชอบเล่น หม้อข้าวหม้อแกง หรือเล่นขายของ หุงข้าวต้มแกงไป
ตามเรื่อง เอาเปลือกส้มโอ เปลือกมังคุด หรือใบกันบิต ผสมด้วยปูนแดงเล็กน้อยคั้นเอาน้ำขึ้น ๆ
รองภาชนะอะไรไว้ไม่ช้าจะแข็งตัวเอามาทำเป็นวันขาย¹² คนไทยในอดีตมองการละเล่นของ
เด็กในแง่จิตวิทยา โดยตีความหมายของการแสดงออกของเด็กไปในเชิงทำนายอนาคตหรือแสดง
บุพนิมิตต่าง ๆ ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผน

“สวดมนต์ฉันเสร็จสำเร็จแล้ว	ฝ่ายช้างพลายแก้วอุตรวิว่า
เราเล่นเป็นคู่เมียกันเถิด รา	ขุนช้างร้องว่าข้าขอบใจ
นางพิมว่าไปอ้ายนอกคอก	รูปชั่วหัวถลอกหาเล่นไม่
พลายแก้วว่าเล่นเถิดเป็นไร	ให้ขุนช้างนั้นไซ้ไรเป็นผัวนาง
ตัวข้าจะย่องเข้าไปหา	จะไปลักเจ้ามาเสียจากข้าง
ทั้งสองคนรบเร้าเฝ้าชวนนาง	จึงหักไปไม้วางต่างเตียงนอน
นางฉลาดกวาดทรายกลายเป็นเรือน	พูนขึ้นกล่นเกลื่อนดังฟูกหมอน
นางพินนอนพลาถกลางดินดอน	เจ้าขุนช้างหัวกลั่นเข้านอนเคียง
พลายแก้วโดดแหวกเข้าแทรกกลาง	ซุกหัวขุนช้างที่กลางเกลี้ยง

⁹ หอสมุดแห่งชาติ ขุนช้างขุนแผน (ศิลปบรรณาการ 2510) หน้า 520

¹⁰ พระยาอนุমানราชชนก “เรื่องเดิม” หน้า 127

¹¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 128-129

¹² เรื่องเดียวกัน หน้า 131.

ขุนช้างทำหลับอยู่กับเตียง
ขุนช้างวางร้องก้องกู่โวย
ลุกขึ้นงุ่นง่านเที่ยวขานร้อง

ฝ่ายนางพินอนเคียงเข้าเมียงมอง
ขโมยลักเมี่ยงจุกจากห้อง
เรียกหาพวกพ้องให้ติดตาม

ท่านผู้ฟังทั้งสินอย่ากินแหนง
เด็กอุตริเล่นหากเป็นไป
เด็กเล่นสิ่งไรก็ไม่ผิด
อันคติมีแต่โบราณมา

จะประดิษฐ์คิดแต่งก็หาไม่
เทวทูตลใจให้ประจักษ์ตา
ทุจริตก็เป็นเหมือนปากว่า
ตำรานี้มีอยู่ในสุพรรณฯ¹³

เรื่องเวสสันดรชาดกก็มีกล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรเล่นให้ทาน

มหาสตุโต อันว่าพระบรมพุทธรองค์โพธิญาณ เสด็จจากอุทราสถานพระมารดา อภิษิต
อมมิเลตวา ลิมพระเนตรทั้งซ้ายขวาเหยียดพระกร จึงทูลวอนพระมารดาว่า อมม ข้าแต่พระ
แม่เจ้า ยกัญจิ ธน ทรัพย์อันใดของเราที่บรรดามี พระลูกนี้จะบำเพ็ญทาน¹⁴

การเล่นของเด็กในปัจจุบันนี้ เด็กผู้หญิงเล่นตุ๊กตาทะดาะซ ดัดเสื้อผ้า ซึ่งมีขายเป็น
เล่มจากต่างประเทศ เด็กผู้ชายเล่นปืน เล่นรถ จรวด และเครื่องเล่นต่าง ๆ ซึ่งมีขายมากมาย
การเล่นของเด็กไทยสมัยก่อนค่อยเลือนหายไปทีละน้อย ๆ จนเกือบจะสูญหมดแล้ว การเล่นใน
สมัยนั้นนิยมเล่น กาฬปักไข่ เข่งแก้งกอย ตั่งเต ตี ขี่ม้าส่งเมือง ขี่ตุ๊กกลางนา เเตย ภูกินหาง
ช่วงชัย ชักคะเย่อ ซ่อนหา มอญซ่อนผ้า ไล่ไม่มิง วีรชีวาร วังเปี้ยว ลิงชิงหลัก เสือข้ามห้วย
เสือกินวัว ปลาหมอตกกะทะ หมากเก็บ ฯลฯ¹⁵

สมัยก่อนเด็กมีอิสระในการเล่นอย่างสนุกสนาน เด็กจะคิดเกมการเล่นต่าง ๆ และตั้ง
กฎเกณฑ์การเล่นนั้นด้วยตนเอง แต่ปัจจุบันนี้พ่อแม่ผู้ปกครอง และครูมีบทบาทในการกำหนด
การเล่นของเด็ก ประกอบกับมีของเล่นสำเร็จรูปหลายอย่างซึ่งหาซื้อได้ง่าย และเมื่ออยู่ในโรง
เรียนเด็กเล็กก็มี ของเล่นที่ทางโรงเรียนเตรียมไว้ให้เล่น เช่น ไม้สั่น ไม้กระดก ม้าหมุน เป็นต้น
การเล่นในร่มก็มักเป็นการเล่นที่ใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น หมากฮอส โดมิโน เล่นกิตาร์ เป็นต้น
ประเภทของการละเล่น

การละเล่นแยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้สองประเภท คือ การละเล่นกลางแจ้ง และ
การเล่นในร่ม

วอเรน อี ร็อบบ์ส (Warren E. Robers) ได้จัดประเภทของการละเล่นไว้ 16 ประเภท
คือ

1. ประเภทการเล่นทาย

(Guessing Game)

¹³ ขุนช้างขุนแผน หน้า 11-12.

¹⁴ มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์ องค์การคำคุรุสภา พิมพ์ครั้งที่ 15 2511 น.19

¹⁵ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ การละเล่นของเด็กไทยสมัยก่อน วิทยาสาร 25 (1) : 18-20 มกราคม 2517

2. ประเภทการนับ	(Counting-out Game)	11
3. ประเภทการกระโดดเชือก	(Rope-Jumping Game)	
4. ประเภทซ่อนหา	(Hiding Game)	
5. ประเภทการปรับ	(Forfeit Game)	
6. ประเภทไล่-ไล่จับ	(Chasing Game)	
7. ประเภทลูกบอลล์	(Ball Game)	
8. ประเภทคัดออก	(Elimination Game)	
9. ประเภทกระโดดข้าม	(Jumping and Hopping Game)	
10. ประเภทตลก	(Practical Joke)	
11. ประเภทกระดาษดินสอ	(Paper and pencil Game)	
12. ประเภทความแม่นยำ	(Game of Dexterity)	
13. ประเภทเกี้ยว	(Courtship Game)	
14. ประเภทไม้	(Stick Game)	
15. ประเภทสำหรับเด็กเล็ก	(Little Girl's Game)	
16. ประเภทร้องเพลง ระบาย	(Singing Game)	

สำหรับ อี.โอ.ฮาร์บิน (E.O.Harbin) แยกประเภทการละเล่นออกเป็น 15 ประเภทคือ

1. การละเล่นที่ใช้ลูกบอลล์	(Ball Games)
2. การละเล่นที่ใช้ไม้ตี	(Batting Games)
3. การละเล่นปิดตา	(Blindfold Games)
4. การละเล่นที่ใช้กระดาน	(Board Games)
5. การละเล่นเป็นวง	(Circle Games)
6. การละเล่นที่มีการปรับ	(Games Requiring Forfeit)
7. การละเล่นเดา	(Guessing Games)
8. การละเล่นเลียนแบบ	(Pantomime)
9. การละเล่นแข่งขัน	(Racing Games)
10. การละเล่นเป็นจังหวะ	(Rhythm Games)
11. การละเล่นร้องเพลง	(Singing Games)
12. การละเล่นที่ฝึกทักษะ	(Games of Skill)
13. การละเล่นไล่จับ	(Tag Games)
14. การละเล่นเป็นหมู่	(Games for team)
15. การละเล่น 2 คน ¹⁷	(Games for two)

¹⁷ E.O. Harbin, Ibid, P.

สุรสิงห์ส้ารวม จิมพะเนาว์ แยกประเภทของการละเล่นไว้เป็น 7 ประเภท

1. การเล่นโดยการเลียนแบบการทำงานของผู้ใหญ่
2. การเล่นโดยการเลียนแบบประกอบอาชีพของผู้ใหญ่
3. การเล่นโดยการเลียนแบบวิธีหาอาหารของผู้ใหญ่
4. การเล่นเพื่อความเพลิดเพลินของตนเองตามลำพัง
5. การเล่นโดยมีกฎกติกา
6. การเล่นกับเพื่อน ๆ โดยไม่มีกฎกติกา
7. การเล่นแข่งขันโดยมีการพนัน¹⁸

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปี 2463 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ¹⁹ ทรงโปรดให้รวบรวมบทเด็กเล่นเป็นครั้งแรก รวมกับบทเห่เด็กและบทกล่อมเด็ก

ปี 2509 กุหลาบ มลลิกะมาส²⁰ ได้ศึกษารวบรวมการละเล่นของเด็กไว้กับนิทานชาวบ้าน และบทกล่อมเด็กตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ และเรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์ เรื่องคติชาวบ้าน

ปี 2510 เสฐียรโกเศศ 21 ได้เล่าถึงการละเล่นบางอย่างในสมัยที่ท่านเป็นเด็กไว้ในหนังสือ พื้นความหลังซึ่งชี้แจงวิธีเล่นบางอย่างไว้อย่างละเอียด

ในปีเดียวกัน กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ²² ได้เขียนเรื่อง การละเล่นของเด็กไทยลงในวารสาร วิทยศึกษา ซึ่งกล่าวถึงวิธีเล่นของการละเล่นบางอย่างและวิเคราะห์ผลดีของการละเล่นแบบเก่า ๆ ไว้ด้วย

ปี 2513 แผนกภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา²³ ได้สำรวจและรวบรวมการละเล่นของเด็กจังหวัดสงขลาไว้ในหนังสือ “คติชาวบ้าน อำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา”

ปี 2518 สุมามาลย์ เรื่องเดช 24 ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “เพลงพื้นบ้าน” จากตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อรวบรวมเพลงพื้นเมือง ในตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และวิเคราะห์ในด้านการสะท้อนภาพชีวิตและสังคมของคนในท้องถิ่น ผู้วิจัยเสนอแนะว่า ควรได้มีการศึกษาเฉพาะเจาะจงแต่เพลงเด็ก เพลงประกอบการละเล่น หรืออื่น ๆ เพื่อให้ได้รายละเอียดมากขึ้น

18 สุรสิงห์ส้ารวม จิมพะเนาว์, เรื่องเดิม

19 ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา, บทกล่อมเด็ก บทเห่เด็ก และบทเด็กเล่น 2463

20 กุหลาบ มลลิกะมาส, คติชาวบ้าน พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงवास ประสาทธาตุการย์ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2516.

21 พระยาอนุมานราชธน เรื่องเดิม

22 กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ การละเล่นของเด็กไทย วารสารวิทยศึกษา 14 (8) 16-20 ส.ค.2510

23 แผนกภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา คติชาวบ้านอำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา 2513

24 สุมามาลย์ เรื่องเดช เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต 2518

ปีเดียวกันนี้ พันตรีหญิง ฝะอบ ไปชะกฤษณะ²⁵ ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับการละเล่นของไทยไว้ในเรื่อง “สาวชาวกรุงเล่าเรื่องการละเล่นของไทย” ตีพิมพ์ในชุมนุมทางภาษาไทย เนื้อเรื่องอธิบายการละเล่นหลายอย่าง

ปี 2519 กิ่งแก้ว อัตถากร²⁶ รวบรวมเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับการละเล่น นิทานพื้นเมือง สุภาษิตคำพังเพย ฯลฯ ไว้ใน “คติชนวิทยา” เพื่อสำรวจงานที่ทำไว้แล้วเกี่ยวกับการละเล่นของไทย รวบรวมชื่อและการละเล่นเท่าที่จะหาได้ไว้ด้วยกัน

ปี 2520 พันตรีหญิงฝะอบ ไปชะกฤษณะ และคณะ²⁷ ได้วิจัยเรื่อง “เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด” เพื่อรวบรวมการศึกษาและวิเคราะห์บทกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นในด้านภาษา วรรณคดี และความสัมพันธ์กับสังคมและอนุรักษสมบัติวัฒนธรรม ตลอดจนเผยแพร่ให้เห็นคุณค่าของเพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่น

ในปีเดียวกันนี้ สุรสิงห์สารวม ฉิมพะเนาว์²⁸ ค้นคว้าเกี่ยวกับการเล่นของเด็กลานนาไทยในอดีตอธิบายวิธีการเล่นหลายอย่างโดยละเอียด

งานวิจัยในต่างประเทศ

ปี 1955 Frances W. Keene²⁹ รวบรวมการเล่นของเด็กชาติต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติไว้ใน “Fun around the World” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ด้วย

ปี 1956 Bermies Wells Carlson³⁰ รวบรวมการเล่นของเด็กอเมริกันไว้ใน “Act it on” ได้กล่าวถึงการเล่นประเภทต่าง ๆ พร้อมทั้งอธิบายวิธีการเล่นโดยละเอียด

ปี 1976 E.O.Harbin³¹ รวบรวมการเล่นของชาติต่าง ๆ ไว้ใน “Games of many Nations” หนังสือเล่มนี้อธิบายวิธีเล่นอย่างละเอียดพร้อมทั้งอุปกรณ์ประกอบการเล่น จำนวนผู้เล่น

25 พันตรีหญิงฝะอบ ไปชะกฤษณะ, ชุมทางภาษาไทย

26 กิ่งแก้ว อัตถากร, คติชนวิทยา เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2519

27 ฝะอบ ไปชะกฤษณะ และคณะ รายงานวิจัย “เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็ก ภาคกลาง 16 จังหวัด” สภาวิจัยแห่งชาติ

28 สุรสิงห์สารวม ฉิมพะเนาว์, “การเล่นของเด็กลานนาไทยในอดีต”

29 Frances W.Keene, “Fun around the world,” Sealunse Press, Inc. Pelham. New York, U.S.A.1955

30 Bermies Wells Carlson, “Act it on,”

31 E.O.Harbin, “Games of many nations.”

บทที่ 3

การละเล่นของเด็กภาคกลาง

การละเล่นของเด็กภาคกลาง

การเล่นของเด็กภาคกลาง มีการละเล่นหลายอย่างที่เหมือนกับเด็กภาคอื่น ๆ เช่นการเล่นป็นก้านกล้วย เตย จ้องเต ลิงชิงหลัก กาฟักไข่ ลูกข่าง ไล่ขันตั้ง และมอญซ่อนผ้า เป็นต้น วิธีเล่นอาจมีแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย หรือเหมือนกันแต่มีบทร้องต่างกัน เช่น จำใจ ต่อไปนี้จะกล่าวถึงวิธีการเล่นของเด็กโดยละเอียด

การละเล่นกลางแจ้ง

ประเภทมีบทร้องประกอบ

โพงพาง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

เลือกคนที่เป็นปลาโดยการจับไม้สั้นไม้ยาว เอาผ้าผูกตาคนที่เป็ปลา แล้วหมุน 3 รอบ ผู้เล่นคนอื่น ๆ ล้อมวงจับมือกันเดินเป็นวงกลม พร้อมกับร้องเพลงประกอบ เมื่อจบเพลงหนึ่งลงถามว่า “ปลาเป็นหรือปลาทาย” ถ้าตอบว่าปลาเป็น คนที่อยู่รอบวงจะขยับเขยื้อนหนีได้ ถ้าบอกปลาทายจะต้องนั่งอยู่เฉย ๆ คนที่ถูกปิดตายถูกก็ต้งมาเป็นแทน ถ้าทายผิดต้องเป็นต่อไป

บทร้องประกอบ

โพงพางเอ๋ย

ปลาเข้าลอด

ปลาทาบอด

เข้าลอดโพงพาง

การเล่นชนิดนี้ฝึกความสังเกต ความจำ และความไหวพริบ

อ้ายโม่ง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเป็นอ้ายโม่งก่อน ผู้ที่เป็นอ้ายโม่งเอาผ้ามาผูกตาแล้วผู้เล่นคนอื่น ๆ ใช้คำถามให้อ้ายโม่งตอบ พอถึงคำว่า “ทัน” ก็ออกไล่จับผู้เล่นพยายามอยู่ใกล้ ๆ วิ่งล่อให้จับ ถ้าจับใครได้คนนั้นเป็นแทน ถ้าจับไม่ได้ต้องเป็นต่อไป

บทร้องประกอบ

ถาม อ้ายโม่งเอ๋ย กินข้าวกะอะไร ตอบ กินข้าวกะไข่

ถาม ช้อนหอยไว้ไหน

ตอบ เอาไว้ต้นกล้วย

ถาม ไล่ทันหรือไม่ทัน

ตอบ ทัน

การเล่นชนิดนี้เป็นการบริหารแขนขา ฝึกความจำความสังเกตและไหวพริบ

* การเล่นแทบทุกอย่างใช้วิธีจับไม้สั้นไม้ยาว เพื่อความยุติธรรมว่าใครจะเป็นฝ่ายไหน วิธีจับ ไม้สั้น ไม้ยาว คือหาไม้เหลาเรียวเล็ก มีความยาวพอประมาณแต่ให้เท่ากันทุกก้านหรือก้านรูป จำนวนเท่าจำนวนผู้เล่น แต่ไม้อันหนึ่งหักให้สั้นกว่าอันอื่นผู้ให้จับไม้สั้นไม้ยาวต้องกำไว้ให้มิดให้ยื่นปลายทุกอันออกมาเท่ากัน แล้วให้ทุกคนจับคนไหนได้ไม้สั้นก็ต้องเป็นผู้ที่แตกจากกลุ่มเช่นเล่นโพงพางก็เป็นตัวปลา เล่นอ้ายโม่งก็เป็นตัวอ้ายโม่ง

เสือไล่หนู

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อหาว่าใครจะต้องเป็นเสือ เป็นหมูก่อน 2 คน คนอื่น ๆ ล้อมวงจับมือกัน หมูอยู่ในวง คนรอบวงเดินหมุนไปร้องเพลงไปด้วย เสืออยู่นอกวง พอร้องเพลงจบ เสือจะวิ่งเข้าคอกเพื่อไปจับหมู ผู้เป็นคอกต้องพยายามกันไม่ให้เสือเข้า ถ้าเสือนจะมุดต่องนั่งลงเป็นการปิดคอก ถ้าเสือหลุดเข้ามาไล่หมูก็ต้องช่วยให้หมูลอดออกไปนอกคอกโดยกันเสือไว้ เสือและหมูกจะไล่จับกัน คอกต้องคอยปิดเปิดให้ดี ถ้าจับได้ก็ผลัดกัน

บทร้องประกอบ

หมูจับหมูจ้อย

หมูน้อยกินรำ

เดือนมีดเดือนคำ

ไล่หมูเข้าคอก

แค่ศอกแค่ว่า

อีกามันเห็น

อีกามันร้อง

ถือไม้คดคอง

ปีบนมสาวเล่น

มะเขือขาวลอยมา

เอาควายไปสน

ที่ต้นไม้ใหญ่

เสือไว้มากินหมูว่า

การละเล่นชนิดนี้เป็นการละเล่นของเด็กในจังหวัดสุพรรณบุรี มีวิธีการเล่นเช่นเดียวกับการเล่น หมูไล่ห่าน ในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดอื่น ๆ การเล่นชนิดนี้ ฝึกทั้งกายและจิตใจ ฝึกความไหวพริบ ความพร้อมเพรียง และความสังเกต พร้อมทั้งความว่องไว และการบริหารกายทางกำลังขาด้วย

อ้ายเข้อ้ายโขง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเป็นอ้ายเข้ สมมติเป็นแม่น้ำมี 2 ฝ่าย คนอื่น ๆ อยู่บนบก อ้ายเข้อยู่กลางแม่น้ำ ทุกคนต้องว่ายน้ำข้ามฝั่งอ้ายเข้คอยจับคนกำลังว่ายน้ำให้ได้ ถ้าอ้ายเข้จับใครได้คนนั้นต้องเป็นอ้ายเข้แทน ระหว่างวิ่งข้ามฝั่ง คนบนบกจะหลอกล้อทำท่าทางต่าง ๆ

บทร้องประกอบ

อ้ายเข้อ้ายโขง อยู่ในโพรงไม้สัก

อ้ายเข้ฟันหัก กัดคนไม่เข้า

* การละเล่นทุกชนิดที่มีได้บ่งไว้ว่าเป็นของจังหวัดใด หมายความว่าการเล่นที่มีอยู่โดยทั่วไปในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลาง

การเล่นชนิดนี้ทำให้เกิดจินตนาการ ผู้เล่นมักจะทำเหมือนคนว่ายน้ำหรือเหมือนจระเข้ ทำให้เกิดความสนุกสนาน ยังเป็นการบริหารร่างกายและฝึกความว่องไวด้วย

ซ่อนหา หรือ โป้งแปะ

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาว เพื่อหาว่าใครจะเป็นคนหา ก่อน เมื่อได้แล้วก็ ปิดตา คนอื่น ๆ ไปซ่อน คนปิดตาถาม “เอาหรือยัง” ถ้าผู้ซ่อน คนใดหรือหลายคนร้องว่า “ยัง” ก็ยังเปิดตาไม่ได้ รอจนกว่าผู้ ซ่อนจะร้องว่า “เอาสะ” จึงเปิดตาได้ และค้นหาผู้ซ่อน เมื่อหา พบต้องส่งเสียงดัง ๆ เพื่อให้รู้ว่าพบใครคนหนึ่งแล้ว ผู้ซ่อนทั้งหลายก็ออกมาจากที่ซ่อน ถ้าเล่นโป้งแปะ จะต้องร้องว่า “โป้ง” (ชื่อผู้ที่พบ) ถ้าผู้ซ่อนถึงตัวผู้หาและร้องว่า “แปะ” ก่อน ผู้ นั้นต้องเป็นต่อไป ผู้เล่นจะต้องซ่อนคนเดียวที่เดียวกันจะซ่อน มากกว่า 1 คนไม่ได้

บทร้องประกอบ

(ร้องตอนให้ผู้ปิดตา)

ปิดตาไม่มีด สารพิษเข้าตา

พ่อแม่ทำนา ได้ข้าวเม็ดเดียว

การเล่นทั้งสองชนิดต่อมานี้ ฝึกเด็กเช่นเดียวกับ เสือไล่หมู แต่มีวิธีการต่างกัน และ บทร้องต่างกัน และไม่เน้นหนักในเรื่องความพร้อมเพรียง แต่เป็นการฝึกนิสัยในเรื่องความ ซื่อสัตย์เป็นสำคัญ บทร้องยังแสดงสภาพสังคมในเรื่องความสำคัญของข้าว

เอาเถิด

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

เสี่ยงทายว่าใครจะเป็นผู้อยู่โยง 1 คน โดยจับไม้สั้นไม้ยาว ผู้อยู่ โยงยืนอยู่ที่หลักที่กำหนดไว้ มีหน้าที่ไล่จับผู้อื่นให้ได้ เมื่อผู้นั้น พร้อมแล้ว และร้องล่อให้จับ ผู้อยู่โยงต้องกำหนดให้ได้ว่าจับ ใครได้ง่ายที่สุด แล้วออกวิ่งไล่จับให้ได้ เวลาออกไล่จับผู้ล่อจะ แตะกระจาย ไปทิศทางต่าง ๆ กันเพื่อล่อให้หลงวอกวนถ้าผู้ล่อวิ่ง เข้าโยงได้ทุกคน ผู้ไล่ก็ต้องอยู่โยงต่อไปอีก แต่ถ้าจับคนหนึ่งคนใดคนนั้นต้องเป็น

บทร้องประกอบ

1. เอาเถิดเจ้าล่อ ข้าวเหนียวสองห่อ ไม่พอกันกิน หรือ
2. ผัดพ้อผัด ข้างงารัด แทะคนไม่เข้า หรือ
3. ไล่ให้ทัน ให้น้ำมันสืบทอด ให้ลวดสืบทา ให้มาสืบทา

ให้ข้างสิบหัว ให้หัวสิบหลัก ให้ปะกุกสิบอัน ใส่ให้ทันเถิดไว้ย
การเล่นชนิดนี้ ฝึกความว่องไว และได้ออกกำลังกาย ให้แข็งแรง คำร้องแสดงสภาพ
สังคม และหัดให้รู้จักใช้ภาษาคล่องจองกัน

มอญซ่อนผ้า

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ผ้า 1 ผืน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวเลือกคนที่เป็นมอญ คนอื่นนั่งล้อมวงร้องเพลง
คนที่เป็นมอญถือผ้าไว้ในมือเดินวนอยู่นอกวง ระหว่าง
นั้นจะทิ้งผ้าไว้หลังใครก็ได้ แต่ต้องพรางไว้ทำเป็นว่ายังถือผ้า
อยู่ เมื่อเดินกลับมาผ้ายังอยู่ที่เดิม ก็หยิบผ้าไล่ตีผู้นั้น ผู้เล่นนั้น
ต้องวิ่งหนีไปรอบ ๆ วง แล้วจึงนั่งได้ ผู้เป็นมอญจะเดินวนต่อ
ไป หาทางวางผ้าให้ผู้อื่นใหม่ ถ้าใครรู้สึกตัวคล้ายพบจะวิ่งไล่ตี
มอญไปรอบวง 1 รอบ มอญต้องรีบวิ่งหนีมานั่งแทนที่ คนไล่
ก็ต้องเป็นมอญแทน

บทร้องประกอบ

มอญซ่อนผ้า ตุกตาอยู่ข้างหลัง

ไว้ในโนไว้ในนี้ ฉันจะตีกันเธอ

การเล่นชนิดนี้ฝึกความสังเกต ออกกำลังกาย และยังมีบทร้องให้เกิดความสนุกสนาน
อีกด้วย บางคนกล่าวว่าเป็นการเล่นของไทย แต่ตั้งชื่อให้คล่องจองกัน แต่ยังหาหลักฐานเป็นยุติไม่ได้

รีรีข้าวสาร

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวให้ผู้เล่น 2 คน ยืนเอามือประสานกันเหนือศีรษะ
เป็นประตูโค้ง คนอื่น ๆ เกะให้สลักกันลอดใต้โค้งไปเรื่อย ๆ 2 คน
ที่เป็นประตูจะร้องเพลงประกอบ เวลาลอดใต้โค้ง หัวแถวจะ
ต้องเดินอ้อมหลังคนที่เป็นประตูครั้งละคน เมื่อจบเพลงจะ
กระตุกแขนลงกันคนสุดท้ายให้อยู่ระหว่างกลาง และคัดออกไป
คนข้างหลังต้องระวังตัวให้ดีมิฉะนั้นตนเองต้องออกจากการเล่น
ต้องพานให้ได้หมดทุกคนจึงจะจบเกม

บทร้องประกอบ

รีรีข้าวสาร สองทะนานข้าวเปลือก

เลือกทองใบลาน เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน

คัดข้าวใส่จาน พานเอาคนข้างหลังไว้

การเล่นชนิดนี้ ความสนุกสนานอยู่ที่คำร้อง และจังหวะคำร้อง และฝึกความว่องไว
ไหวพริบที่จะต้องพยายามไม่ให้ถูกคัดออก

ประเภทมีคำโต้ตอบ

งูกินหาง

ผู้เล่น

วิธีเล่น

ไม่จำกัดจำนวน

คนหนึ่งเป็นฟอง อีกคนหนึ่งเป็นแมง ฟองยื่นหันหน้าเข้าหา
แมง นอกนั้นเป็นลูกงู จับเอวกันเป็นแถวยาว ความยาวของลูกงู
นั้นขึ้นอยู่กับจำนวนผู้เล่น

ฟองจะถามแมงว่า

ฟอง แมงเอ๋ย

แมง เอ๋ย (ลูกงูช่วยตอบ)

ฟอง กินน้ำบ่อไหน

แมง กินน้ำบ่อโคก

ลูกงู โยกไปก็โยกมา (แมงและลูกงูโยกตัวขยายแถวทั้งแถว)

ฟอง แมงเอ๋ย

แมง เอ๋ย

ฟอง กินน้ำบ่อไหน

แมง กินน้ำบ่อทราย

ลูกงู ย้ายไปก็ย้ายมา

(วิ่งทางซ้ายที่ขวาที)

ฟอง กินน้ำบ่อไหน

แมง กินน้ำบ่อหิน

ลูกงู บินไปก็บินมา (ทำท่าบินแล้วจับเอวต่อ)

ฟอง หุงข้าวก็หม้อ

แมงหม้อ (เท่ากับจำนวนลูกงู กับแมง)

ฟอง ขอกินหม้อได้ไหม

ลูกงู ไม่ได้

ฟอง ดำน้าพริกก็ครก

แมงครก

ฟอง ขอกินครกได้ไหม

ลูกงู ไม่ได้

ฟอง ทอดปลาทุก็ตัว

แมงตัว

ฟอง ขอกินตัวได้ไหม

ลูกงู ไม่ได้

พ่องู กินหัวกินหางกินกลางตลอดตัว

แม่งู กินหางตลอดหัว

พ่องูจะไล่จับลูกงูจากปลายขึ้นมาหัวแถว แม่งูต้องพยายามป้องกันไม่ให้พ่องูเอาลูกงูไปได้โดยการกางมือกัน แล้วลูกงูต้องคอยวิ่งหนี แต่ต้องระวังไม่ให้แตกแถว เมื่อจับลูกงูได้ พ่องูจะถามลูกงูว่า

พ่องู อยู่กับพ่อหรืออยู่กับแม่

ลูกงู อยู่กับแม่

พ่องู ลอยแพไป

พ่องูจะผลักลูกงูให้ห่างออกไป ถ้าลูกงูตอบว่า “อยู่กับพ่อ”

พ่องู หักคอจมน้ำพริก

พ่องูก็จะจับลูกงูให้ออกจากการเล่นไปอยู่เช่นนี้จนจับได้หมด ถ้าตอบว่ากินกลางตลอดตัว พ่องูจะจับลูกงูตัวแรกในบริเวณกลางลำตัวต่อ ๆ ไป ก็เลือกจับตามใจชอบ ลูกงูต้องหลบหลีกให้ดี

ถ้าแม่งูตอบว่า กินหัวตลอดหาง พ่องูต้องพยายามปล้ำกับแม่งูให้แพ้ชนะให้ได้แล้วจับลูกงูตั้งแต่หัวแถวลงไปจนหมด เป็นอันจบเกม

แม่นาคพระโขนง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาว ใครแพ้ต้องเอาเป็นแม่นาค ผู้เล่นอื่น ๆ จะอยู่ในบ้านแม่นาคจะมาหา

แม่นาค

ตะลือกตอกแตก

เด็ก

มาทำไม

แม่นาค

มาชวนไปดูหนัง

เด็ก ๆ

เรื่องอะไร

แม่นาค

เรื่องแม่นาคพระโขนง

เด็ก ๆ

ที่ไหน

แม่นาค

ที่หลังป่าช้า

แม่นาคนำเด็กออกเดินไปสักครูก็หยุด

เด็ก ๆ

นี่ต้นอะไร

แม่นาค

ต้นตะเคียน

เด็ก ๆ

ทำไมผมยาว

แม่นาค

เพราะฉันไว้ผม

เด็ก ๆ

ทำไมเล็บยาว

แม่นาค	ก็ไม่ได้ตัด
เด็ก ๆ	ทำไมหน้าขาว
แม่นาค	เพราะฉันทาแป้ง
เด็ก ๆ	ทำไมปากแดง
แม่นาค	เพราะฉันแต้มชาด
เด็ก ๆ	ทำไมลื่นยาว
แม่นาค	ธรรมชาติ
เด็ก ๆ	ทำไมตาโป้
แม่นาค	เพราะฉันเป็นผี

เด็ก ๆ ก็ออกวิ่ง แม่นาคไล่จับ ถ้าจับใครได้คนนั้นต้องมาเป็นแทน

มะลิอกก็อกแก็ก

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป

วิธีเล่น

แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งมีคนเดียว อีกฝ่ายหนึ่งมีหลายคน ฝ่ายคนเดียวสมมติเป็นเจ้ อีกฝ่ายหนึ่งจะมาชวนเจ้ไปดูหนัง พุดจาโต้ตอบกัน แล้ว เจ้ จะวิ่งไล่จับอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าใครถูกจับได้คนนั้นต้องเป็นเจ้

เด็ก ๆ	มะลิอกก็อกแก็ก
เจ้	ใครมา
เด็ก ๆ	ปีศาจมา
เจ้	มาทำไม
เด็ก ๆ	มาชวนเจ้ไปดูหนัง
เจ้	หนังเรื่องอะไร
เด็ก ๆ	ดาบวิเศษ (หรืออื่น ๆ)
เจ้	ไปก่อน ฉันจะแต่งตัว
เด็ก ๆ	อั้ง อัย อั้ง
เจ้	ใครเห่า
เด็ก ๆ	หมาเห่า
เจ้	ฉันไม่กลัว

แล้วเจ้วิ่งไล่จับเด็ก ๆ การเล่นวนเวียนทำนองนี้เรื่อย ๆ

การเล่นทั้ง 3 ชนิดนี้เก็บข้อมูลจากจังหวัดราชบุรี มีลักษณะคล้าย ๆ กัน ต่างกันที่คำโต้ตอบที่นำมาจากนิทานประจำถิ่นทำให้เกิดความสนุกสนาน นอกจากนี้ยังได้ออกกำลังกายในการวิ่ง และฝึกความว่องไวและให้มีความรู้กว้างขวางด้วย

เข่งกึ่งกอย

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน ฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของวัว อีกฝ่ายหนึ่งเป็นชาวบ้าน
เจ้าของวัวจะมีกี่คนก็ได้

วิธีเล่น

ทั้งสองฝ่ายจับไม้สั้นไม้ยาว ฝ่ายเจ้าของวัวต้องเขยกับขาข้าง
เดียวไปรอบ ๆ เมื่อพบใครก็ตาม

เจ้าของวัว เข่งกึ่งกอย เห็นวัวกินอ้อยที่ไหน
บ้างขา

ชาวบ้าน วัวดำหรือวัวแดง

เจ้าของวัว วัวดำ

ชาวบ้าน ตกน้ำคร่าตายแล้ว

แล้วเจ้าของวัวก็เข่งต่อไป

เจ้าของวัว เข่งกึ่งกอย เห็นวัวกินอ้อยที่ไหน
บ้างขา

ชาวบ้าน วัวดำหรือวัวแดง

เจ้าของวัว วัวแดง

ชาวบ้าน ตกน้ำแกงตายแล้ว

การเล่นชนิดนี้ หักการพุงตัวเวลาเข่งและกระโดดด้วยขาข้างเดียว

ประเภทไม่มีบรื่องประกอบ

ล้อต๊อก

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ใช้ไม้พาดกำแพงหรือต้นไม้ให้เอียงพอประมาณ และเงินเหรียญ
โตพอประมาณ เช่น สตางค์แดง หรือเหรียญ 1 บาท ไม่สำหรับ
วัดยาวประมาณ 5 นิ้ว

วิธีเล่น

เสี่ยงทายด้วยการล่อเหรียญของตนลงบนกระดานที่พาดอยู่ให้
ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้ ผู้ที่เหรียญอยู่ใกล้กระดานที่สุดเริ่มก่อน
กำหนดเส้นฟาล์วให้ห่างพอสมควร แล้วแต่จะตกลงกัน ผู้เริ่ม
ก่อนล่อเหรียญของตนไปให้ใกล้เส้นฟาล์ว ถ้าทับเส้นหรือเลยเส้น
หมดสิทธิ์เล่นอาจต้องเสียค่าปรับ เมื่อล่อครบทุกคนแล้ว ผู้ที่อยู่
ใกล้เส้นฟาล์วที่สุดจะเล่นโดยการทอยเหรียญที่ใกล้ของตนที่สุด
เมื่อโดนเหรียญจะกระเด็นไป ก็เอาไม้วัดมาวัดเสียค่าปรับคิด
ตามไม้ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกัน ถ้าทอยไม่ถูก เจ้าของเหรียญที่
ถูกทอยก็มีสิทธิ์ทอยคนต่อไป

หยอดหลุม

ผู้เล่น

อุปกรณ์การเล่น

วิธีเล่น

ไม่จำกัดจำนวน

สตางค์แดงหรือเหรียญ

ชุดหลุม 1 หลุม โดยใช้สตางค์แดงปักลงไปบนดินให้ลึกประมาณครึ่งเหรียญแล้วหมุนเป็นวงกลม ก็จะได้หลุมขึ้นมา แล้วขีดเส้นฟาวล์กะให้ห่างจากหลุมพอประมาณ ก่อนเล่นทุกคนต้องเสี่ยงทายว่าใครจะเล่นก่อน โดยขีดเส้นตั้งต้นแล้วให้ทุกคนโยนเหรียญคนละเหรียญไปที่หลุม เหรียญของใครใกล้หลุมมากที่สุดจะได้เล่นก่อน ด้วยการนำเหรียญที่ทุกคนลงกองกลางคนละเท่าไรก็ได้แล้วแต่ละคนจะตกลงกัน โยนไปที่หลุม ถ้าไม่พ้นเส้นโทษต้องเปลี่ยนให้ผู้เล่นคนอื่นเล่นทันที แต่ถ้าพ้นเส้นโทษและสตางค์ลงไปหลุมก็เป็นสิทธิของคนโยน และถ้าสตางค์ที่โยนเกาะกลุ่มติดกันกับอันที่ลงหลุมก็เป็นสิทธิของคนโยนเช่นกัน ส่วนเหรียญอันอื่นเข้าไม่เกาะกลุ่มกับอันที่ลงหลุม ผู้เล่นคนอื่นจะชี้ให้คนโยนทอยเหรียญ ถ้าทอยถูกก็ได้สตางค์ทั้งหมดมาเป็นของตน ถ้าทอยผิดไปโดยอันอื่นที่ไม่ได้ถูกชี้ สตางค์ก็จะเป็นของกองกลางให้คนอื่นโยนต่อไป (คนโยนที่มีสิทธิ์ที่จะเลือกกว่าจะเอาแต่เฉพาะสตางค์ที่ลงหลุม และที่เกาะกลุ่มก็ได้โดยไม่ทอยอันที่ผู้เล่นคนอื่นชี้ก็ได้แต่สตางค์ในหลุมกับที่ติดกลุ่ม นอกนั้นเป็นของกลาง ซึ่งคนต่อไปจะได้เล่นต่อ)

บ้อหุ้น

ผู้เล่น

อุปกรณ์การเล่น

วิธีเล่น

2 - 4 คน

สตางค์แดง หรือเหรียญ

ชุดหลุม 1 หลุม ไม่ต้องให้ใหญ่มากขนาดใหญ่กว่าเหรียญที่เล่นเล็กน้อย ขีดเส้นฟาวล์และเส้นตั้งต้น ผู้เล่นทุกคนเสี่ยงทายว่าใครจะเล่นก่อน ด้วยการโยนสตางค์ไปที่หลุม ถ้าไม่พ้นเส้นถือว่าฟาวล์ ถ้าเลยเส้น สตางค์ลงไปหลุมสตางค์ก็เป็นสิทธิของคนโยน คนนั้นได้สตางค์ไป ถ้าสตางค์ที่ถูกโยนเกาะกลุ่มติดกันโดยมีอันหนึ่งตกลงไปในหลุมก็เป็นสิทธิของคนโยนเช่นกัน ผู้เล่นคนอื่นจะชี้ให้คนโยนทอยเหรียญ ถ้าทอยถูกก็ได้สตางค์ทั้งหมด

มาเป็นของตน ถ้าทอยผิดและไปโดนอันที่ไม่ได้ถูกชี้สแตงค์ก็เป็น
กองกลางให้คนต่อไปโยน เหมือนการเล่นหยอดหลุม

การเล่นทั้งสามชนิดนี้ ปัจจุบันไม่สนับสนุนให้เล่น เพราะส่วนใหญ่จะถือเป็นการพนัน

ลูกดิ่ง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ลูกดิ่ง ทำจากไม้ตัดกลม ๆ 2 อันมาประกบกัน ใช้เชือกผูกที่
แกน ยาวเท่าที่ต้องการ

วิธีเล่น

ใช้เชือกพันรอบ ๆ ลูกดิ่งหลาย ๆ รอบแล้วสอดห่วงเชือกไว้ที่
นิ้วชี้ถือไว้ในอุ้งมือแล้วใช้ฝ่ามือตีลูกดิ่ง พร้อมทั้งยกมือขึ้น ทำ
ขึ้น ๆ ลง ๆ

ลูกข่าง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ลูกข่าง, เชือก

สถานที่เล่น

พื้นปูน, พื้นไม้หรือพื้นดินแข็ง

วิธีเล่น

ขีดวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 ฟุต เมื่อพร้อมที่จะเล่น
แล้ว ทุกคนก็จะเตรียมพันเชือกลูกข่างให้เสร็จก่อน แล้วก็ให้
สัญญาณขว้างลูกข่างออกไปพร้อมกัน เมื่อลูกข่างถูกขว้างไป
หมุนอยู่ที่พื้นแล้ว ก็ต้องรีบเอาเชือกนั้นคล้องที่ขาลูกข่าง และ
กระตุกขึ้นเอามือรับไว้ เรียกว่าโตะ ถ้าใครทำช้ากว่าเพื่อนจะต้อง
ถูกทำโทษโดยต้องเอาลูกข่างของตัวเองไปวางไว้ในวงกลมที่เตรียม
ไว้ หลังจากนั้นผู้เล่นคนอื่น ๆ ก็จะเริ่มขว้างลูกข่างของแต่ละคน
ไปให้ถูกที่ลูกข่างที่โดนทำโทษนั้น จะให้เป็นแผลหรือแตกเลย
ก็ได้ แต่ถ้าเกิดไปเตะลูกนั้นออกไปนอกวง ก็ให้ทุกคนเริ่มเล่น
กันใหม่ แต่ถ้าใครเกิดขว้างไปแล้วลูกข่างไปกระทบกับลูกที่วาง
ไว้แล้วหรือล้มลงในวง ก็ต้องเอาลูกข่างนั้นไปวางไว้ในวงกลม
นั้นด้วย แล้วทุกคนก็ขว้างต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าลูกข่างที่วางใน
วงจะแตกหรือหลุดออกนอกวง ก็จะเริ่มต้นเล่นกันใหม่เหมือน
ตอนแรกที่เริ่มต้น

ลูกหิน

ผู้เล่น

2 - 4 คน

อุปกรณ์การเล่น

ลูกหิน หรือลูกแก้ว

วิธีเล่น

ขุดหลุม 1 หลุม ไม่ต้องกว้างมาก ขนาดใหญ่กว่าลูกหินเล็กน้อย
เสี่ยงทายว่าใครจะเล่นก่อน ขีดเส้นตั้งต้นให้ห่างพอสมควร ใช้
นิ้วคีดลูกหินของใครใกล้หลุมมากที่สุด ผู้นั้นเริ่มต้นเล่นก่อนเริ่ม
จากตำแหน่งที่ตนอยู่ครั้งแรกที่เสี่ยงทายคีดให้ถูกของคนถัดไปให้
กระเด็นไป แล้วคีดลูกของตัวเองลงหลุม จากปากหลุมคีดให้
โดนลูกหินของคนถัดไปที่อยู่ใกล้หลุมอันดับต่อไป เสร็จแล้ว
คีดลงหลุม ถ้าไม่ลงหลุมหรือคีดไม่โดนลูกอื่นเป็นอันหมดรอบ
คนถัดไปมีสิทธิ์เล่นเหมือนกัน ทั้งนี้ต้องคีดเช่นนี้สลับกันจนครบ
10 หลุม ถ้าทำได้ถือว่าผู้นั้นชนะ ผู้แพ้ต้องนำลูกหินของตนมา
วางที่หลุมให้ผู้ชนะปาก็ครั้งแล้วแต่จะตกลงกัน

การเล่นข้างต้นทั้งสามอย่างเป็นการฝึกความสังเกตทางสายตา ฝึกความแม่นยำทาง
สายตาและมือ ทางภาคกลางด้านตะวันออก เช่น จันทบุรีและตราดนิยมเล่นกันมาก

เตย หรือ ตาล่อง

ผู้เล่น

6 - 8 คน

อุปกรณ์การเล่น

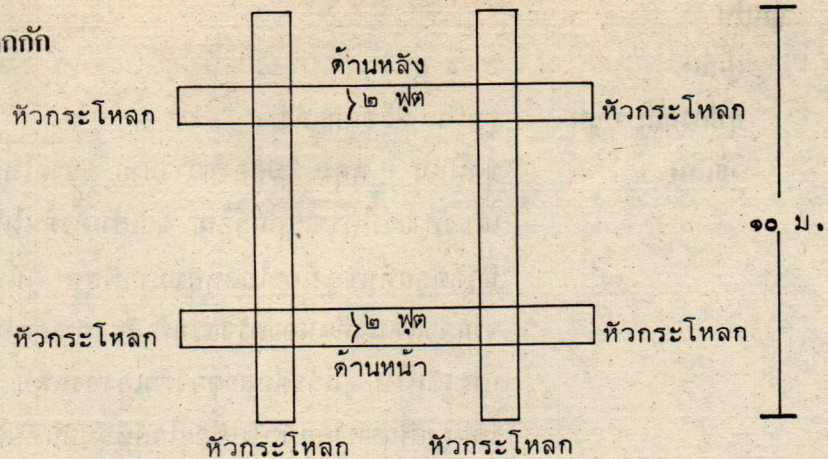
ขีดเส้นกำหนดบริเวณเป็นเส้นขนาน 3 คู่ เส้นขวางตามยาวอีก
1 เส้น เส้นข้างตามยาว 2 เส้น ซึ่งจะกำหนดบริเวณไม่ให้วิ่ง
ออกไปข้างกว้างเกินไป

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเป็นผู้กัน ใครจะเป็นผู้ล่อง ผู้กันยืนประจำ
เส้นของตน คอยกันไม่ให้ผู้ล่องผ่านไปได้ ผู้ล่องต้องพยายาม
หลอกล่อให้เผลอ แล้ววิ่งผ่านไปให้ได้ การวิ่งต้องวิ่งผ่านด้าน
จนครบทุกด้านแล้ววิ่งกลับไปจุดตั้งต้น ถ้าผ่านได้สำเร็จต้อง
ร้องบอกว่า “เตย” หรือ “ตาล่อง” หมายความว่าชนะแล้ว แม้
เพียงคนเดียวก็ถือว่าจบเกม เริ่มใหม่แต่ถ้าโดนแตะก่อนแม้เพียง
คนเดียวก็ถือว่าตาย ต้องเปลี่ยนข้างกัน

การเล่นชนิดนี้มีเล่นทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ มีวิธีการเล่น
อย่างเดียวกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน ฝึกความว่องไวไหวพริบและความสามัคคีในหน้าที่ในการปฏิบัติ
ตนเพื่อส่วนรวม

จริงจังหรือหมากกัก

ผู้เล่น
วิธีเล่น

แบ่งเป็น 2 ฝ่าย ไม่เกินฝ่ายละ 4 คน

ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กักก่อน โดยยืนอยู่ตามช่องช่องละ 2 คน (ตามขวาง) ถ้าเล่นฝ่ายละ 2 คน ก็ยืนช่องละคน อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องพยายามวิ่งจากด้านหน้าไปยังด้านหลัง หรือจากด้านหลังมายังด้านหน้าโดยมิให้ฝ่ายที่ยืนกักอยู่เอามือพินได้ถูก ผู้วิ่งจะต้องพยายามช่วยกันหลอกล่ออีกฝ่ายหนึ่งที่คอยจ้องจะพินอยู่และวิ่งทะลุไปอีกด้านหนึ่งให้ได้โดยไม่ต้องถูกพิน ถ้าคนใดคนหนึ่งวิ่งทะลุไปอีกด้านหนึ่งได้ คนอื่น ๆ ก็พลอยรอดพ้นด้วยและฝ่ายที่กักต้องปล่อยให้ไปอีกด้านหนึ่ง ไปเริ่มวิ่ง (และกัก) จากอีกด้านหนึ่งใหม่ ในการวิ่งแต่ละเที่ยวห้ามวิ่งอ้อมหัวกระโหลก ผู้กักก็สามารถวิ่งได้ตามช่อง และหากฝ่ายวิ่งคนใดคนหนึ่งถูกพินก็พลอยให้คนอื่น ๆ ถูกพินไปด้วย และเป็นฝ่ายแพ้ ต้องกลับมาเป็นฝ่ายกักบ้าง

ข้าวหลามตัด

ผู้เล่น
วิธีเล่น

ไม่จำกัดจำนวน

ให้ผู้เล่นยืนจับมือกันเป็นวงกลมสลับชาย-หญิง ให้ชายคู่กับหญิง ให้ชายหญิงอีกคู่หนึ่งอยู่นอกวง เดินไปรอบ ๆ เลือกตัด (หรือพินด้วยมือ) คู่ใดคู่หนึ่งที่ยืนอยู่ในวงแล้วรีบวิ่งรอบวงเพื่อจะมาอยู่ที่ที่ว่างนั้นโดยเร็วที่สุด คู่ที่ถูกตัดก็ต้องรีบวิ่งมาเพื่อจะมาอยู่ที่เดิมของตนเช่นเดียวกัน การวิ่งให้วิ่งสวนทางกัน ถ้าคู่ใดมาถึงก่อนก็ยืนจับมือกันเป็นวงกลมอยู่อย่างเดิม คู่ที่มาถึงทีหลังก็ต้องตัดใหม่อีก ถ้าวิ่งมาถึงที่นั้นก่อนก็จะยืนจับมือร่วมวงกับคู่อื่น ๆ ไม่ต้องตัดและวิ่งให้เหนื่อยเพื่อชิงที่กับคู่อื่น ๆ ต่อไปอีก

การเล่นชนิดนี้จะใช้เบี้ยหรืออะไรเดินแทนคนก็ได้ จะให้ผลในทางบริหารร่างกาย และจิตใจเช่นเดียวกับเตย

การเล่นวักระทิง

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
อุปกรณ์การเล่น	เชือกยาวพอประมาณ ไม้ท่อนสั้น ๆ ท่อนหนึ่งผูกไว้ตรงกลางเชือก สมมติเป็นเขากะทิง
วิธีเล่น	เด็กที่เป็นวักระทิง ถือเขากะทิงไว้ ผู้เล่นแบ่งคนละครึ่ง ถือปลายเชือกทั้งสองให้ห่างจากกะทิงพอที่กะทิงจะเอื้อมมาแตะไม่ได้ ขณะดึงไปดึงมาผู้เป็นกะทิงต้องล่อหลอกและฉวยโอกาสขณะที่มีการเซหรือเสียหลัก ขวิดคนที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด เด็กที่ถูกขวิดหรือคนที่ทำเชือกหลุดมือจะต้องเป็นกะทิงแทน

การเล่นทั้งสามชนิดนี้เก็บข้อมูลจากจังหวัดนครปฐม ฝึกความซิงไหวซิงพริบ และออกกำลังกาย

วิ่งวัว หรือ วิ่งเปี้ยว

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน แต่ต้องแบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน
วิธีการเล่น	ปักหลัก 2 ข้าง หรือใช้คนนั่งเป็นหลัก ข้างละหลัก ระยะห่างประมาณ 50 เมตร มีการมการตัดสิน 1 คน เริ่มต้นพร้อมกันทั้งสองข้าง ต้องวิ่งล้อมหลักไล่ให้ทันกัน มือถือผ้าคนละผืน เมื่อถึงฝ่ายของตนส่งผ้าให้คนต่อไป ถ้าผ้าของใครตกต้องหยุดเก็บผ้าเสียก่อน หรือคนต่อไปเก็บผ้าและถือไว้วิ่งต่อไป ฝ่ายไล่ทันต้องใช้ผ้าที่ถืออยู่ตีอีกฝ่ายหนึ่ง ถือฝ่ายนั้นชนะ การเล่นวิ่งเปี้ยวจะเป็นทางตรงวิ่งสวนกัน หรือเป็นวงกลมวิ่งให้ทันกันก็ได้

การเล่นฝึกความว่องไว และความรับผิดชอบร่วมกันและเป็นการบริหารกายอย่างดี

ลูกช่วง

ผู้เล่น	เป็นสองฝ่ายเท่า ๆ กัน
อุปกรณ์การเล่น	ผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่ห่อเศษหญ้าแห้ง หรือวัตถุอื่น ๆ ให้เป็นรูปกลม ๆ ผูกชายไว้ ยาวพอจะโยนได้
วิธีเล่น	แบ่งเขตผู้เล่น 2 ฝ่าย ยืนห่างกันพอสมควร เริ่มต้นโยนลูกไปให้อีกฝ่ายหนึ่งรับ ถ้ารับได้ก็มีสิทธิ์ที่จะปาให้ถูกตัวคนใดคนหนึ่งของฝ่ายตรงข้าม ถ้าปาไม่ถูกก็พับไป ถ้าปาถูกชนะได้คะแนนแล้วตั้งต้นใหม่สลับกัน

การเล่นชนิดนี้ฝึกสายตาให้ว่องไว หัดความแม่นยำ พร้อมทั้งฝึกนิสัยให้รู้จักหน้าที่ของตน

ห่วงยาง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ห่วงยาง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 นิ้ว (อย่างที่เด็กใช้ว่ายน้ำ)

วิธีเล่น

มีวิธีการเล่นคล้ายลูกช่วง แต่อุปกรณ์การเล่นใช้ห่วงยางและกติกาต่างออกไปเล็กน้อย คือ เมื่อผู้เล่นโยนห่วงยางให้ฝ่ายตรงข้ามรับ ถ้าฝ่ายตรงข้ามรับไม่ได้ แต่มือถูกห่วงแล้วต้องไปเป็นเชลยของตน ถ้าเชลยรับได้ เอาห่วงไปแตะฝ่ายตรงข้ามผู้ที่ถูกแตะต้องเป็นเชลย เล่นกันจนกว่าฝ่ายใดเหลือผู้น้อยที่สุดฝ่ายนั้นแพ้

การเล่นทั้งสองชนิด ฝึกความสังเกต ความว่องไว และความแม่นยำ และฝึกนิสัยความรู้จักหน้าที่ของตน

เสือข้ามห้วย

มี 2 แบบ คือเล่นเดี่ยว และเล่นหมู่

เสือข้ามห้วยเดี่ยว

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวเลือกคนที่เป็นห้วย 1 คน คนอื่น ๆ กระโดดข้าม มีทั้งหมด 8 ท่า

ท่าที่ 1

เหยียดขา 1 ข้าง ข้างใดก็ได้

ท่าที่ 2

เหยียดขาทั้งสองข้างเดิมให้สั้นเท้าต่อบนหัวแม่เท้า

ท่าที่ 3

เหยียดแขนข้างหนึ่งตั้งบนขาทั้งสองข้าง ให้นิ้วก้อยตั้งบนหัวแม่เท้า กางนิ้วห่าง ๆ กัน

ท่าที่ 4

เหยียดแขนอีกข้างหนึ่ง ต่อบนมือข้างเดิม ให้นิ้วก้อยตั้งบนนิ้วหัวแม่มือของข้างเดิม

ท่าที่ 5

นั่งหมอบ

ท่าที่ 6

ชักเงียงโดยใช้ข้อศอกข้างหนึ่ง ยกขึ้นยกลง

ท่าที่ 7

ชักเงียงทั้งสอง ใช้ข้อศอกทั้งสองข้างยก

ท่าที่ 8

ลุกขึ้นยืนแล้วก้มตัวใช้ปลายนิ้วมือจรดนิ้วเท้า

ถ้าผู้เล่นคนใดคนหนึ่งกระโดดข้ามท่าใดท่าหนึ่งไม่พ้น ต้องมาเป็นห้วยแทน ต่อจากขั้นที่กระโดดไม่พ้น แต่ถ้าเสือข้ามพ้นทุกขั้น ผู้เป็นห้วยจะถูกลงโทษ โดยพวกเสือจะช่วยกันหามไปทิ้ง แล้ววิ่งกลับมาที่เล่น ผู้เป็นห้วยต้องพยายามจับให้ได้ ถ้าจับคนหนึ่งคนใดได้คนนั้นเป็น

เสือข้ามหัวหมู

ผู้เล่น

วิธีเล่น

แบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน ไม่จำกัดจำนวน เหมือนกับเสือข้ามหัวเดียว แต่ผู้ที่เป็นหัวเพิ่มขึ้น นั่งเรียงกันไป โดยเว้นระยะห่างพอสมควร ผู้ที่เป็นเสือต้องกระโดดข้ามให้พ้นหมดทุกด้าน ถ้าตายที่ด้านใดด้านหนึ่ง ทุกคนจะต้องตายหมด กลายมาเป็นหัวแทนสลับกัน

การเล่นชนิดนี้ฝึกความสังเกต และสำหรับผู้ที่เป็นหัว ได้บริหาร ส่วนแขนและขาตามท่าต่าง ๆ อีกด้วย

ตีจับ

วิธีเล่น

ใช้ผู้เล่นกี่คนก็ได้ แบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน ให้ทั้งสองฝ่ายจับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเริ่มดีกัน ฝ่ายที่ดีก่อนเริ่มเล่นโดยเลือกพวกของตนคนหนึ่งเป็นคนเข้าไปตี คนที่จะออกเสียง “ตี” หรือ “หิม” เข้าไปในแดนฝ่ายตรงข้าม เอามือพยายามแตะฝ่ายตรงข้าม ในขณะที่เดียวกันฝ่ายตรงข้ามต้องคอยยึดตัวไว้ไม่ให้กลับเข้าแดนของตนได้ จนกว่าจะขาดเสียง ผู้นั้นต้องมาเป็นเชลยของฝ่ายตรงข้าม แต่ถ้าสามารถหนีกลับเข้าแดนของตนได้ คนที่ถูกแตะจะก็คนก็ตาม ต้องไปเป็นเชลยสลับกัน เมื่อมีฝ่ายของตนเป็นเชลย ผู้ที่ดีคนต่อไปต้องพยายามช่วยพวกของตัวเองให้กลับมาให้ได้ ฝ่ายตรงข้ามต้องคอยกันไม่ให้แตะกันได้ ถ้าแตะกันได้เชลยจะได้กลับแดนของตน เล่นกันเช่นนี้จนกว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะหมดตัวผู้เล่นก่อน ฝ่ายชนะมีสิทธิที่จะปรับฝ่ายแพ้ให้ทำอะไรก็ได้

การเล่นชนิดนี้ ฝึกความอดทน การใช้พลังกำลัง และความมีไหวพริบ

แตะหุ่น

ผู้เล่น

วิธีเล่น

ไม่จำกัดจำนวน จับไม้สั้นไม้ยาวเลือกผู้เล่นคนหนึ่งให้เป็นคนวิ่งไล่ คนอื่น ๆ หลอกล่อ เมื่อคนวิ่งไล่ไปแตะใครคนนั้นต้องหยุดนิ่ง ในท่าที่กำลังกระทำอยู่ในขณะนั้น จะเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนท่าไม่ได้ ถ้าเคลื่อนไหวคนนั้นก็ตายต้องมาเป็นคนไล่แทน ถ้าแตะได้หมดแล้วทุกคนเป็นหุ่นหมด ผู้วิ่งไล่จะแสดงท่าหลอกล่อต่าง ๆ ให้ยิ้มหรือหัวเราะหรือเคลื่อนไหว ใครเคลื่อนไหวต้องมาเป็นผู้วิ่งไล่แทน

การเล่นชนิดนี้ ฝึกความรับผิดชอบ และความว่องไว

ตาเขย่ง

ผู้เล่น

อุปกรณ์การเล่น

2 - 3 คน ไม่ควรเกิน 4 คน

เร้ารงสะพานโดยใช้ไม้ขีดที่พื้นเป็นรูปเหมือนเกือกม้า แล้วแบ่งขีดเป็นตอน ๆ ตอนที่อยู่ตรงส่วนโค้งเรียกว่า ตากะโหลก และที่ติดกับตากะโหลกจะขีดเป็นกากบาทเพื่อใช้เป็นตาพัก นอกจากนี้ยังมีเบี้ยที่ผู้เล่นเจาะให้เป็นรูปกลม ๆ

วิธีเล่น

ผู้เล่นจะเสี่ยงทายว่าใครเล่นก่อนด้วยการทอยไปที่ตากะโหลก ใครใกล้ที่สุดก็จะได้เล่นก่อน ผู้เล่นเริ่มเล่นด้วยการทอยเบี้ยไปที่ตาหนึ่ง และเขย่งเท้าไปในตาที่หนึ่งตะเบี้ยออกจะต้องไม่เหยียบเส้นและใช้เท้าเตะเบี้ยออกจากตาให้ได้ และต้องเตะออกทางด้านเข้าเท่านั้น จะเตะออกด้านอื่นไม่ได้ เมื่อเล่นได้ตาแรกก็เล่นตาอื่น ๆ ต่อไป ถ้าเล่นได้ถึงตากะโหลกและเตะเบี้ยออกได้จะได้บ้านในตาแรก ผู้อื่นจะเหยียบไม่ได้ต้องกระโดดเขย่งข้ามไป ถ้าเจ้าของบ้านเตะเบี้ยเข้าไปในบ้านของตนเองถือว่าไฟไหม้บ้าน ตานั้นจะว่างผู้เล่นอื่นเขย่งเข้าไปในตานั้นได้

การละเล่นชนิดนี้หัดการทรงตัว และความแม่นยำในการใช้สายตา

ยิงหนังสติ๊ก

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ไม้จุ่มค่อนข้างแข็งแรง 1 อัน อาจใช้ไม้กระถิน หรืออะไรก็ได้ ยาง 2 เส้น หนังสือเล็ก ๆ 1 แผ่น ดินเหนียว

วิธีเล่น

เจาะรูหนังสือ 2 ข้าง เอายางร้อยผ่านรูทั้งสอง ปลายทั้งสองผูกไว้ที่ง่ามทั้งสองด้านหาดินเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ หรือก้อนหิน เวลาจะยิงใช้ก้อนหินหรือก้อนดินที่ปั้นไว้สอดตรงหนังสือจับแล้วจ้ำให้ตึง แล้วปล่อยให้ลูกกระสุนกระเด็นไปถูกเป้าหมายหรือยิงยาง อีกวิธีหนึ่งคือใช้กระดาษม้วนแล้วพับกลางเกี่ยวกับยางเส้นบาง ๆ แบบที่ใช้รัดของ เกี่ยวไว้ด้วยนิ้วชี้หรือนิ้วหัวแม่มือ เอากระดาษที่พับหักไว้สอดเกี่ยวตรงด้านนอก แล้วจ้ำเข้าหาตัวพร้อมกับการปล่อยให้ลูกกระสุนกระดาษปลิวไปถูกเป้าหมาย

การละเล่นทั้งสองชนิดฝึกความแม่นยำทางสายตาและมี

ปลาหมอตกกระทะ

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

แบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่าย จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเล่นก่อน ผู้แพ้นั่งจับมือกันเป็นวงกลม ผู้ชนะต้องกระโดดเข้าไปในวง ตรงที่

มือจับกันอยู่ ถ้ากระโดดเข้าได้พวกของตนก็มีสิทธิ์ได้เข้าไปหมด
ทุกคน ขณะที่คนหนึ่งกระโดดอยู่คนอื่น ๆ ก็ไปกระโดด ผู้เล่น
แต่ละคนต้องพยายามช่วยเพื่อนของตนให้เข้าไปอยู่ในวงเมื่อเข้าได้
ก็พยายามกระโดดออก ฝ่ายที่นั่งจับมือต้องคอยวัดขึ้นไม่ให้อีก
ฝ่ายหนึ่งเข้าไปได้ ฝ่ายที่กระโดดต้องช่วยกันหลอกล่อถ้าขณะที่
กระโดดผู้กันวัดมือถูก ถือว่าตาย ก็เปลี่ยนข้างให้ฝ่ายนั้นมาเป็น
ฝ่ายกันบ้างผลัดกันแล้วแต่ความพอใจ

การเล่นชนิดนี้ฝึกความพร้อมเพรียงความสังเกต ว่องไวและบริหารทางขาได้ให้แข็งแรง

ตีลูกล้อ

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ยางรถจักรยาน หรือวงล้อเป็นซี่ ๆ ไม้ขนาดเหมาะมือ ประมาณ
1 ฟุต

วิธีเล่น

กำหนดจุดเริ่มต้น และเส้นชัยไว้ แต่ละคนนำลูกล้อของตนเอง
มาที่จุดเริ่มต้น และวิ่งเอาไม้ตีลูกล้อให้กลิ้งไป แข่งกันว่าใครจะ
ถึงเส้นชัยก่อนกัน ผู้ที่ใช้วงล้อจะได้เปรียบเพราะวงล้อมีร่อง
สำหรับใส่ยาง เอาไม้ตีได้สะดวกและตรงกว่าไม้แหว่งไปแหว่งมา
ใครถึงเส้นชัยก่อนคนนั้นก็ชนะ

การเล่นว่าว

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เหลาไม้ไผ่ 2 อัน อันหนึ่งยาวกว่าอีกอันหนึ่ง ใช้อันยาวเป็นแกน
นำอันสั้นวางขวาง ใช้เชือกหรือเส้นด้ายขนาดใหญ่กว่าปกติผูก
เข้าด้วยกัน ทำเป็นโครงตัดปลายอันขวางให้โค้งลงทั้ง 2 ข้าง
ใช้เชือกผูกโยงกับปลายไม้อันยาวดังรูป ใช้กระดาษว่าวอย่างดี
ตัดตามรูปให้ใหญ่กว่าโครงว่าวเล็กน้อย เพื่อสะดวกในการพับ
ทากาวตรึงริม แล้วพับเข้าตามเส้นเชือกตามโครง นำเชือกทำ
คอซุง โดยเจาะรูผูกที่แกน วัดระยะให้ถ่วงน้ำหนักกันพอดี ไม่ให้
เอียง แล้วผูกให้ยาวออกมาพอสมควร นำเชือกเส้นเล็กหรือ
เชือกป่านมาต่อให้ยาว

วิธีเล่น

ให้เพื่อนคนหนึ่งคอยส่งโดยถือว่าวเดินไปให้ได้ระยะพอสมควร
รอพอลมมา เพื่อนก็ปล่อยให้ว่าวขึ้น แล้วกระตุกพร้อมทั้งผ่อน
สายเชือกจนว่าวขึ้นสูงติดลม จึงถือไว้หนึ่ง ๆ หรือหากคู่ต่อสู้เพื่อ
คว้าติดว่าวคู่ต่อสู้ให้ขาดลอย วิธีนี้ต้องทำปานคม โดยการนำ
ขวดแก้วมาบดให้ละเอียด เกี่ยวกับแป้งเปียก แล้วรูดตามเส้น

เชือกขึงไว้กับเสาหรือ ต้นไม้ ตากทิ้งไว้ให้แห้งแล้วจึงเก็บมาเล่น ปานคมนี้อันตรายมาก เพราะบาดมือได้ หรือ ถ้าเล่นคนเดียว ไม่มีเพื่อนช่วยส่ง ผู้เล่นจะถือว่าวอกว้างให้ลมช่วยส่งแล้วค่อย ๆ ผ่อนเชือกไปที่ละน้อยจนว่าจะกินลมชั้นสูง

การเล่นทั้งสองชนิดนี้เป็นการเล่นของเด็กชายแต่ตอนหลังเด็กผู้หญิงก็เล่น ฝึกความสังเกต และบริหารร่างกายทุกส่วน

กระโดดเชือกเดี่ยว

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เชือกยาวขนาดพอดีตัวผู้เล่นที่จะลอดได้

วิธีเล่น

ผู้เล่นจะจับปลายเชือกทั้งสองข้างแกว่งไปข้างหน้า กระโดดข้ามที่เดียว 2 ขา หรือทีละขาก็ได้ ถ้ากระโดดไปเหยียบเชือกก็หมดรอบ หรือจะแกว่งย้อนหลังก็ได้

กระโดดเชือกคู่

ผู้เล่น

จับเป็นคู่ จะกี่คู่ก็ได้

อุปกรณ์การเล่น

เชือกยาวพอสมควร 2 คนจับปลายเชือกทั้งสองแกว่ง

วิธีเล่น

ผู้เล่นคนแรกกระโดดก่อน ผู้เล่นอีกคนหนึ่งเข้าไปกระโดดด้วย จะเริ่มต้นกระโดดพร้อมกันก็ได้ หรือเข้าไปในจังหวะที่เชือกกระทบพื้นก็ได้ เมื่อกระโดดจะหันหน้าเข้าหากันหรือหันหน้าออกก็ได้ สวนกันไปสวนกันมา ถ้าสะดุดเชือก ถือเป็นตายต้องออกและให้ผู้แกว่งมากกระโดดแทน

กระโดดเชือกหมู่

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เชือกยาวกว่าที่ใช้กระโดดเชือกทั้งสองแบบที่กล่าวมาแล้ว

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไมยยาวมีคนถือเชือก 2 คน แกว่งไกวให้คนอื่นกระโดด ผู้แกว่งจะแกว่งเชือกไปทางซ้ายผู้ที่คอยด้านซ้ายจะเข้าได้ง่าย เรียกว่าเข้าทาง “ลอด” คือ ลอดเชือกเข้าไปแล้วกระโดดทุกครั้ง ที่เชือกกระทบพื้น คนที่อยู่ทางขวามือเรียกว่าทางข้าม ต้องข้ามเชือก ถ้าสะดุดเชือกที่แกว่งจะหยุด ผู้ที่ทำให้เชือกหยุด ต้องมาเปลี่ยนให้คนอื่นแกว่งไปเล่นแทน

การเล่นชนิดนี้ฝึกความว่องไว และการรู้จักพุงตัว การประสานงาน และได้บริหารร่างกายทุกส่วน

ร่อนรูป

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน แต่ไม่ควรเกิน 4 คน
อุปกรณ์การเล่น	รูปที่แถมในซองบุหรี
วิธีเล่น	ขีดเส้นตั้งต้น นำรูปมาวางเป็นระยะ ๆ จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเริ่มก่อนเมื่อได้แล้ว ผู้ร่วมเล่นเอารูปไปวาง นำรูปของตนมาร่อนให้ประกบกับรูปที่วางไว้ แล้วรูปนั้นเป็นของคนนั้น ถ้าไม่ประกบก็หมดรอบ

การเล่นชนิดนี้ฝึกความแม่นยำในการใช้สายตา

หลุมเมือง

ผู้เล่น	แบ่งเป็น 2 ฝ่าย ๆ ละ 1-2 คน
อุปกรณ์การเล่น	หอยทราย
วิธีเล่น	ขุดหลุมเป็น 2 แถว ๆ ละ 6 หลุม หลุมที่อยู่ขวามือของผู้เล่นแต่ละฝ่ายใหญ่กว่าหลุมอื่น ๆ เรียกว่า “หลุมเมือง” แต่ละฝ่ายใส่เปลือกหอยของตนลงในหลุม ๆ ละ 5 ตัว และหลุมเมืองใส่ 10 ตัว

จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะได้เล่นก่อน โดยควักหอยในหลุมใดหลุมหนึ่งเป็นของตัวเอง หยอดหอยหลุมละ 1 ตัว ถ้าหมดควักหอยหลุมต่อไป หยอดลงในหลุมต่อไป จนมีหลุมว่าง 1 หลุม หอยที่อยู่ในหลุมถัดไปจะได้เป็นของผู้เล่นตานั่น ถ้าผู้เล่นเดินหอยไปจนถึงหลุมเมือง ผู้เดินจะควักหอยในหลุมเมืองนั้นได้เพียงเม็ดเดียวเท่านั้น เดินเช่นนี้จนพบหลุมว่าง 2 หลุม หมดสิทธิเดิน เรียกว่า “หลุมบอด” ฝ่ายตรงข้ามจะเดินต่อไปเล่นกันไปจนควักหอยหมดทุกหลุม การเล่นชนิดนี้อาจมีการกิน 2-3 ต่ หรือหลาย ๆ ต่ต่อไป ในกรณีที่มิหอยหลุมเว้นหลุมผู้เล่นจะกินได้หมด

ทอดกะทะ หรือ หมูนนาฬิกา

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
วิธีเล่น	ผู้เล่นทุกคนจับมือกันเป็นวงกลม แล้วใช้เท้ายันกันเอนตัวหงายลง คนยืนสลับจับมือคนนั่ง จับแบบมัดข้าวต้มเพื่อให้แน่นไม่ให้หลุดจากกัน คนยืนจะวิ่งรอบ ๆ วง วงกลมจะหมุนเป็นรูปเหมือนนาฬิกาหรือกะทะ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียก หมากหันหม้อ หรือระวงตีนเกวียน

การเล่นชนิดนี้ ฝึกความพร้อมเพรียง

ขี้ม้าส่งเมือง หรือ เทวดานั่งเมือง

ผู้เล่น

แบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน

วิธีเล่น

เลือกผู้เล่นเป็นเจ้าเมืองหนึ่งคน ซึ่งจะต้องไม่เข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ละฝ่ายจับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อเลือกว่าใครจะเริ่มเล่นก่อนฝ่ายไหนจะเริ่มก่อน โดยการเดินมากระชับกับผู้ที่ป็นเจ้าเมืองก่อนแล้วกลับไป ฝ่ายตรงข้ามจะเดินมากระชับบ้าง ถ้าฝ่ายที่ออกมาตรงกับฝ่ายที่ทายไว้ เจ้าเมืองจะกล่าวคำว่า “โป้ง” คนนั้นต้องเป็นเชกย และฝ่ายที่ทายถูกทายได้อีกครั้ง จนกว่าข้างใดข้างหนึ่งจะหมดฝ่ายใดหมดก่อนฝ่ายนั้นแพ้ และให้ฝ่ายชนะที่เหลือไปส่งเมือง

การเล่นชนิดนี้ฝึกให้มีความซื่อสัตย์และความยุติธรรมความรู้จักแพ้ รู้จักชนะ

กาฟักไข่

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ไข่อะไรก็ได้แทนไข่ เช่นก้อนหิน

วิธีเล่น

ทุกคนเสี่ยงว่าใครจะเป็นแม่กาก่อนด้วยการจับไม้สั้นไม้ยาวเมื่อได้แม่กาแล้ว ผู้ที่เหลืออยู่นอกวงเอาไข่ให้แม่กาถือครองไว้ แม่กาจะต้องพยายามรักษาไข่ไว้ ระหว่างที่แย่งกัน ถ้าแม่กาบิดไปถูกคนไหน คนนั้นต้องมาเป็นแม่กาแทน แต่ถ้าผู้เล่นสามารถขโมยไข่ไปได้หมด ผู้เป็นแม่กาต้องปิดตาและให้ผู้เล่นนำไข่ไปซ่อนเสร็จแล้วแม่กาจะไปหา ถ้าพบไข่ของใครก่อน ผู้ที่เป็นเจ้าของต้องเป็นแม่กาแทน

ตีโป้ง

ผู้เล่น

เป็นหญิงที่ว่ายน้ำไม่เป็นไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

ผู้เล่นนุ่งกระโจมอก ลงน้ำให้ผ้าเปียกขยับชายผ้าให้ห่างจากตัว แล้วใช้มือพยุน้ำให้เข้าในชายผ้า ผ้าถุงที่เปียกน้ำจะโป่งพองขึ้น เพราะมีลมอัด ใช้มือข้างหนึ่งจับชายผ้าถุงรั้งอยู่ใต้น้ำ เพื่อมิให้ตีนผ้าถลอกขึ้น มิฉะนั้นลมที่กักไว้จะแพบหมด

การเล่นชนิดนี้ ฝึกให้รู้จักพยุตัว

ชักกะเย่อ

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน แต่เมื่อแบ่งสองฝ่ายแล้วต้องมีจำนวนเท่ากัน (นอกจากจะตกลงกันเป็นพิเศษเช่นฝ่ายหนึ่งชาย ฝ่ายหนึ่งหญิง จะให้ชายมีจำนวนน้อยกว่าหญิงก็ได้)

อุปกรณ์การเล่น

เชือกเส้นใหญ่ที่มีกำลังพอจะทานกำลังผู้เล่นทั้งสองฝ่ายที่จะดึง

เชือกนั้น

วิธีเล่น

นำเชือกมาวางมีเส้นศูนย์กลาง ซึ่งจะวางเชือกให้กึ่งกลางตรงเส้นพอดี แล้วให้ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจับสลากร หรือไม้สั้นไมยาวว่าใครจะอยู่ด้านไหน เมื่อได้สลากรแล้วผู้เล่นจะไปยืนประจำที่ข้างเชือกที่วาง กระระยะให้ห่างกัน พอให้ไม่ชนกันได้ขณะเอนตัวดึงเชือกเมื่อวางระยะดีแล้ว ผู้เล่นจะดึงเชือกให้สูงพอเอว ผู้ตัดสินจะไปยืนตรงเส้นศูนย์กลาง (ซึ่งเป็นเส้นชัยด้วย) เมื่อผู้ตัดสินให้สัญญาณ ทั้งสองฝ่ายจะลงมือดึงเชือก พยายามให้อีกฝ่ายหนึ่งลู่ไปทิศทางของตน แต่ละฝ่ายมีผู้ให้สัญญาณเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงกัน ผู้ที่อยู่ต้นเชือกและทางเชือกเป็นคนสำคัญยิ่งในระหว่างดิ่งนั้น ถ้าผู้ใดเสียหลักยันพื้นไม่อยู่ ก็จะทำให้เสียกำลังความสนุกอยู่ที่ผู้ให้สัญญาณ และผู้เล่นที่จะมีท่าทางสีหน้าต่าง ๆ กัน การแพ้ชนะอยู่ที่ฝ่ายไหนดึงอีกฝ่ายให้ลู่ตามไปเส้นชัยเป็นฝ่ายชนะ

การเล่นชนิดนี้ เป็นการฝึกความสามัคคี ความอยู่ในระเบียบวินัย การทรงตัวไปในตัว และออกกำลังกายทั้งแขนและขา

โปลิตจับขโมย

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

ฝ่ายหนึ่งสมมุติให้เป็นขโมยอีกฝ่ายหนึ่งเป็นโปลิต เพราะสมัยก่อนไม่มีใครเรียก “ตำรวจ” ใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ชะรอยตำรวจจะเป็นอาชีพที่คนเกรงขามมากจึงนำมาตั้งชื่อฝ่ายที่เป็นหน้าที่วิ่งจับและถ้าจับได้ก็มีหน้ามีตา การเล่นผู้เป็นขโมยจะต้องมีวิธีพลิกแพลงซ่อนหรือหาวิธีต่าง ๆ กัน

การเล่นชนิดนี้ฝึกความมีไหวพริบ และออกกำลังกาย

สระบัว

การเล่นสระบัวนี้มีผู้เข้าใจว่ามาจากมอญ เพราะมีการเล่นกันในงานสงกรานต์ และพวกมอญเล่นสระบัวร่วมกันโดยทั่วไป เช่น ที่ปากลัดและวัดรามัญคลองบางกอกใหญ่ แต่เท่าที่เคยทราบจากผู้ค้นคว้าเกี่ยวกับการเล่นของมอญ ท่านบอกว่าไม่เคยปรากฏในที่ใดและท่านได้ท่องเที่ยวไปทางอีสานก็เห็นมีการเล่นชนิดนี้ คิดว่าเป็นการเล่นของไทยโบราณมากกว่า ที่เรียกว่าสระบัวก็เพราะเอาลูกสระบัวมาเป็นเครื่องมือในการเล่น ลูกสระบัวมีเปลือกแข็งมีลักษณะกลมขนาดสระบัวที่หัวเข่าคน แบนแต่ตรงกลางนูน

ผู้เล่น วิธีเล่น

ลื้อได้ตีการเล่นจะต้องมีลูกตั้งคือใช้สะบ้าลูกหนึ่งตั้งไว้ ระยะจากลูกตั้งถึงที่ตั้งต้นกะประมาณ 6 เมตร

จะเล่นฝ่ายละคนก็ได้ หรือจะเล่นเป็นคู่ก็ได้ แบ่งออกเป็นสองฝ่าย ผู้เล่นจะต้องเล่นตามมาตราที่กำหนดไว้คือตั้งต้นด้วยบทที่ง่ายที่สุดคือ “การลื้อ” เรียกว่าอีลื้อ คือผู้เล่นอยู่ที่เส้นตั้งต้น ลื้อลูกสะบ้าให้ไปใกล้กับลูกตั้งที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้วเตะครบไว้ ถ้าเกินลูกตั้งไปถือว่าเป็นตายต้องให้อีกฝ่ายหนึ่งลงมือเล่นแทน แต่ถ้าเตะครบได้ เลื่อนมาตรงลูกตั้งแล้วใช้นิ้วดีดให้ลูกตั้งเรียกว่า “ยิง” ถ้ายิงไม่ถูกต้องถือว่าเป็นตาย เปลี่ยนให้อีกฝ่ายหนึ่งเล่น ถ้าถูกก็ขึ้นบทต่อไป คือเอาลูกสะบ้าถือไว้ที่คอแล้วดีดให้ลื้อแล้วใช้วิธีเดียวกัน ถ้าใครยิงถูกเป้าหมายก็ได้ตอบบทต่อไป ถ้าผิด หรือลูกสะบ้าออกแนวนอกวงก็ต้องให้ฝ่ายหนึ่งเล่นต่อไป ถ้าเป็นการเล่นหมู่ผู้ที่ยิงถูกอาจได้ผู้ที่ยิงไม่ถูกได้ คือยิงแทนผู้ที่ยิงไม่ถูก เป็นการช่วยผู้เล่นร่วมชุด แต่ถ้าใครลื้อเลยเขตเรียกว่า “เนา” ก็ต้องตายทั้งชุด คือต้องยอมให้อีกฝ่ายหนึ่งเล่นต่อ นับเป็นการฝึกงานรวมหมู่พวกที่ดี การเล่นชนิดนี้สำคัญที่เป็นการฝึกความแม่นยำในการยิงเป้าหมาย และความรอบคอบในการระมัดระวัง และกะระยะไม่ให้เกินขอบเขตที่กำหนดไว้เป็นการฝึกสายตาเป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าการเล่นของไทยนั้นก็มีดีเช่นนี้ไม่ใช่มีแต่ของฝรั่ง การเล่นสะบ้าที่มีทั้งหมด 48 บท การเล่นพลิกแพลงต่างๆ โดยใช้ลูกสะบ้าไว้ในที่ต่างๆ ตามร่างกายเช่นเอาไว้ในที่หน้าอก ที่ท้อง ที่หัวเข่า โดยนั่งคุกเข่าแล้วยิง หรือนับไว้ที่เข่าแล้วกระโดดไว้ที่ไหล่แล้วหันหลังยิง เป็นต้น สะบ้านั้นตอนหลังมีผู้ดัดแปลงใช้ไม้กลึงให้กลมและลูกตั้งก็ใช้แผ่นอิฐเล็กๆ แทน ที่เล่นกันเดี๋ยวนี้อีลื้อสะบ้ารำ คือ ฝ่ายแพ้เป็นฝ่ายรำ และแบ่งเป็หญิงฝ่ายหนึ่ง ชายฝ่ายหนึ่ง

ท่าต่าง ๆ นั้น ในตอนต้นถือตามอวัยวะที่ตั้งลูกสะบ้าก่อนดีด นับจากที่สูงลงมา เรียกท่าต่าง ๆ ว่า “อี”

1. อีลื้อ ถ้าใครไปได้ไกล คนนั้นตั้งต้น
2. อีหน้าผาก
3. อีจุมุก
4. อีปาก

5. อีคอ
6. อีอก
7. อีห้อง
8. อีเช่า
9. อีน่อง
10. อีตาตุ่ม
11. อีชน
12. อีบอง ลูกเข้าข้างหนึ่งวางลูกสะบ้าบนเข้าข้างที่ชันอยู่และ
อิงไป
13. อีเทกะทะ กะดกนิ้วเท้าข้างขวาทั้งห้านิ้วให้รับลูกสะบ้าได้
แล้วยกขึ้นเขยกไปจนถึงหลักแล้วเทลูกสะบ้า ถ้าไม่ถึง ลูก
สะบ้าตกก่อนก็ตาย

ทำต่าง ๆ นี้ก็แตกต่างกันออกไป แล้วแต่ใครจะคิดขึ้นเพราะการเล่นสะบ้ามีหลายจังหวัด
ดังจะขอยกตัวอย่างที่ได้มาจากจังหวัดจันทบุรีอีกแบบหนึ่งดังนี้

1. ตัวล้อ 3 หน
2. อีโจน
3. อีเช่า
4. อีตันมะม่วง
5. อีตาตุ่ม
6. อีตากแดด
7. อีสันล่าง
8. อีกรอบสะพาน
9. อีก่อทะวาย
10. อีเลี่ยมสุด
11. อีเลด
12. อีกีบอุด
13. อีเทกะทะ
14. อียิง

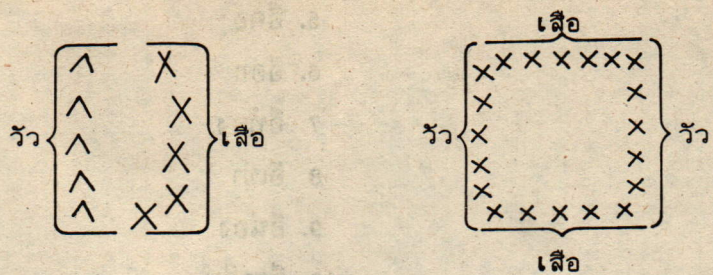
เสื่อกินวัว

ผู้เล่น

วิธีเล่น

12 คนขึ้นไป

แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายละเท่า ๆ กันและส่งตัวแทนออกมา
เป็นเสื่อและวัว ฝ่ายละหนึ่งคน ผู้เล่นยืนจับมือกันเป็นวงกลม

ภาพที่ ๑

ภาพที่ ๒

ไม่ปะปนกัน (ดูภาพ) ครึ่งหนึ่งเป็นเสือ อีกครึ่งหนึ่งเป็นรว หรือ ถ้ามีผู้เล่นจำนวนมากที่ยืนมือสลับกันเป็นกลุ่มแรกอาจจะมี 5-6 คน คนเป็นเสือ อีก 5-6 คนต่อไป (ดูภาพ 2) เป็นรวสลับกันเช่นนี้ เป็นวงกลมแต่ละกลุ่มที่ยืนสลับกันนั้นอย่าให้น้อยเกินไปนัก เมื่อเริ่มเล่น ให้ผู้ที่ป็นรว (ตัวแทน) ยืนอยู่ในวง (คอก) อีกคนหนึ่งที่เป็นตัวแทน ฝ่ายเสืออยู่นอกคอกพยายามเข้าไปในคอกเพื่อจับรวกิน เสือต้องเข้าคอกทางฝ่ายของตนยืนอยู่และฝ่ายของตนก็ปล่อยให้เสือเข้าไป รวหนีออกจากฝ่ายของตนยืนอยู่เช่นเดียวกัน เพราะถ้าวิ่งไปออกจากฝ่ายเสือก็จะถูกกักไว้ และถูกเสือกินได้ง่าย เมื่อฝ่ายรวปล่อยออกไปแล้วก็พยายามกักเสือไว้ เมื่อเสือออกทางนั้นไม่ได้ ก็ต้องออกทางฝ่ายตนวิ่งจับรว รวก็หนีเข้าคอกอีก ถ้าถูกเสือจับ (แตะ) ได้ก็ถูกกิน ต้องแพ้ ถ้าเล่นต่อไปจะเปลี่ยนกันเป็นเสือเป็นรวก็ได้

อีกวิธีหนึ่ง

ให้ผู้เล่นที่ยืนอยู่เป็นฝ่ายรวทั้งหมดคอยป้องกันมิให้เสือเข้าออก จับรวกันได้ เสือจะต้องพยายามแหกเข้า-ออกคอกเพื่อจับรวกินให้ได้ วิธีเล่นก็เช่นเดียวกับอธิบายข้างต้น

การเล่นเช่นนี้ได้ข้อมูลจากจังหวัดนครปฐม คล้ายกับการเล่นเสือไล่หมูของสุพรรณบุรี แต่มีวิธีการเปลี่ยนไปเล็กน้อย

ขี้มังก้านกล้วย

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ก้านกล้วยนำมาตัดเป็นรูปม้า ตอนโคนเป็นหัว ตอนปลายเป็นหาง ใช้สายจากก้านกล้วยโยงเป็นบังเหียน

วิธีเล่น

นำก้านกล้วยที่ทำเป็นรูปม้าแล้ว มาเป็นตัวม้า ให้ผู้ขี่ขึ้นขี่ แล้ววิ่งไปรอบ ๆ ทำท่าเหมือนขี่ม้า ทุกคนแข่งกันว่าใครจะวิ่งได้เร็วกว่ากัน หรือมีจะนั้นก็วิ่งไปรอบ ๆ เหมือนขี่ม้าแข่ง

การเล่นชนิดนี้ฝึกให้มีจินตนาการและให้ทำท่าเหมือนขี่ม้า เป็นการออกกำลังกายอย่างดี

กระดานกระดก

ผู้เล่น	2 คน
อุปกรณ์การเล่น	ไม้ชน 1 ท่อน ไม้กระดานพื้น 1 แผ่น ยาวพอสมควร
วิธีเล่น	นำกระดานพื้นวางบนไม้ชนให้กึ่งกลางของไม้พื้นอยู่บนชนพอดี ผู้เล่นนั่งบนปลายกระดานคนละข้าง เมื่อคนหนึ่งกดน้ำหนักปลายข้างหนึ่ง อีกคนหนึ่งปล่อยลอยตัว ทำเช่นนี้สลับกันไป

ความสนุกสนานอยู่ที่การถ่วงน้ำหนักของอีกฝ่ายหนึ่ง และการพยุงตัวไม่ให้ไม้ชนกลิ้งได้

วิ่งสามขา

ผู้เล่น	จับเป็นคู่ ก็คู่ก็ได้
อุปกรณ์การเล่น	เชือกใช้ผูกขา
วิธีเล่น	ผู้เล่นจับคู่กัน แล้วใช้เชือกผูกขาข้างซ้ายของคนอยู่ทางขวา กับ ขาข้างขวาของคนอยู่ข้างซ้าย ให้สองคนเหลือสามขา กำหนดเส้นตั้งต้นและเส้นชัยชนะ ชิดเส้นให้เห็นชัด

ทุกคู่จะออกวิ่งพร้อมกันเมื่อได้เห็นสัญญาณตั้งต้นของผู้ให้สัญญาณวิ่งแข่งกันจนถึงเส้นชนะ

การเล่นชนิดนี้ฝึกให้มีความพร้อมเพรียง และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

วิ่งสามกะสอบ

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
อุปกรณ์การเล่น	กะสอบเท่ากับจำนวนผู้เล่น
วิธีเล่น	ผู้เล่นทุกคนลงไปในกะสอบให้ขอบกะสอบอยู่เพียงไหล่ แล้ววิ่งแข่งกันจากเส้นตั้งต้นถึงเส้นชัยชนะ

การเล่นชนิดนี้สนุกสนานที่ผู้เล่นบางคนล้มลุกคลุกคลานขณะวิ่ง หัดให้รู้จักพยุงตัว และ

อดทน

วิ่งทน

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
วิธีเล่น	กำหนดเส้นตั้งต้น จนถึงหลักชัยจะมีความยาวเท่าไรก็ได้ แต่ต้องให้ไกลกว่าระยะทางวิ่งเร็ว ส่วนมากเกิน 150 เมตร (สุดแต่กำลังผู้เล่นเป็นรุ่นไหน) ซึ่งกำหนดสำหรับรุ่นเล็ก ผู้เล่นเริ่มออกจากเส้นตั้งต้นพร้อมกัน วิ่งแข่งกันจนถึงหลักชัย ความสำคัญอยู่ที่การประมาณกำลังว่าจะวิ่งเร็วช้าเพียงไหนจึงจะสามารถถึงหลักชัยได้

การเล่นชนิดนี้ฝึกความอดทน และการประมาณกำลัง และเป็นการออกกำลังกายอย่างดี

ยิงปืน (ก้านกล้วย)

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ก้านกล้วยเท่าจำนวนคน

วิธีเล่น

นำก้านกล้วย มากเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่โคนถึงปลาย จ้างรอยบากไม่
ให้ขาดจากกัน ผู้เล่นตั้งแถว เอาก้านกล้วยแทนปืนตั้งท่าเหมือน
ยิงปืน เอามือปาดไปข้างหน้าให้มีเสียงดังเหมือนยิงปืน ผู้ใดทำ
ได้รวดเร็วถึงปลายได้ก่อน เป็นผู้ชนะ

การเล่นกลางแจ้ง หรือ ในร่มก็ได้

ประเภทที่ไม่มีบทร้อง

ลึงชิงหลัก

ผู้เล่น

วิธีเล่น

อย่างน้อย 3 คน

เป็นการเล่นที่ง่ายมากผู้เล่นต้องมีอย่างน้อย 3 คน ส่วนมากเด็กเล็ก ๆ ชอบเล่นมากกว่าเด็กโต หรือมีจะนั้นก็เพราะไม่มีที่เล่นกว้าง ๆ จึงหันมาเล่นลึงชิงหลัก ผู้เล่นคนหนึ่งสมมติเป็นลึงหลัก ลอยไม่มีหลักจับ อีก 2 คนเป็นลึงจับหลัก ผู้เป็นลึงหลักลอยจะต้องพยายามแย่งหลัก ในขณะที่ผู้เล่นทั้งหมดเปลี่ยนที่กัน ส่วนมากมักจะใช้สีหลัก ลึงผู้ชิงหลักอยู่กลางจึงจะสนุก ลึงที่จับหลักอยู่แล้วจะต้องเปลี่ยนหลักกันโดยวิธีวิ่งจากหลักนี้ไปสู่อีกหลักนั้นตามลักษณะของลึงที่อยู่ไม่สุข ผู้ที่อยู่กลาง ซึ่งสมมติเป็นลึงที่หาหลักเกาะไม่ได้ จะต้องคอยสังเกตดูว่าตนจะชิงหลักไหนสะดวกก็รีบวิ่งไปชิงหลักนั้นไว้ ถ้าจับหลักได้ก่อนผู้ที่มาซาก็ต้องยอมเป็นลึงหลักลอยคอยชิงหลักของคนอื่น การเล่นอาศัยความว่องไว และความสังเกต บางคนทำท่าจะเปลี่ยนแล้วไม่เปลี่ยนเป็นการล้อถือว่าเพี้ยยังยึดหลักอยู่ ผู้อื่นจะชิงยังไม่ได้ บางคนขย่าวแขนยาวได้เปรียบ เพี้ยยึดหลักข้างหนึ่งไว้ ยื่นมือไปจับอีกคนหนึ่งแล้วรีบเปลี่ยนกัน ถ้าทำอย่างนี้ไม่สนุก เพราะไม่ได้ออกกำลังกาย ลึงชิงหลักนี้เล่นได้ง่ายมาก เด็กเล็ก ๆ จึงชอบ

การเล่นชนิดนี้ ฝึกความไหวพริบ ความสังเกตและความว่องไว และได้ออกกำลังกาย

ขายแตงโม

ผู้เล่น

วิธีเล่น

ไม่จำกัดจำนวน

คนหนึ่งเป็นคนซื้อ อีกคนหนึ่งเป็นคนขาย คนขายต้องนั่งยึดเสาหรือยึดสิ่งถาวรเป็นหลักให้คนที่เป้นแตงโม ซึ่งจะมีกี่คนก็ได้ นั่งยึดเอาไว้ให้แน่น แล้วให้คนอื่น ๆ ยึดเอาต่อ ๆ กันไป จนหมดจำนวนคน ผู้ขายต้องถามว่า จะซื้อไปไหน ผู้ซื้อจะเอานิ้วชี้ทิศทางเหมือนชี้แตงโมจริง ๆ แล้วบอกว่าต้องการไปไหน คนขายให้หยิบเอาเอง คนซื้อจะพยายามดึงแตงโมลูกนั้นให้ออกมา ผู้ที่เป็นแตงโมจะยึดกันแน่นไม่ยอมปล่อย ถ้าแย่งได้แตงโมคนนั้นจะต้องเป็นของผู้ซื้อ ระหว่างเล่นจะมีการโต้ตอบกัน

ผู้ซื้อ แต่งโมลูละเท่าไร

ผู้ขาย 5 บาท

ผู้ซื้อ เลือกได้ไหม

ผู้ขาย ได้ ดิคก็ได้ เจาะก็ได้ ชิมก็ได้

ผู้ซื้อ จะเอามือติดศีรษะแต่งโม

การเล่นชนิดนี้ฝึกความรักพวกพ้อง ความพร้อมเพรียง ความสนุกสนาน เกิดการโต้ตอบและการติดศีรษะเล่น

เก้าอี้ดนตรี

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เก้าอี้ล้อมเป็นวงกลมห่าง ๆ กันเก้าอี้ไม่น้อยกว่าจำนวนคนหนึ่งเก้าอี้

วิธีเล่น

ผู้เล่นทุกคนยืนเป็นวงรอบเก้าอี้ เพลงขึ้นทุกคนต้องเดิน เพลงหยุดตอนใดตอนหนึ่งก็ได้ ทุกคนต้องรีบนั่งเก้าอี้ คนที่เหลือแย่งไม่ทันเพื่อนต้องออกจากการแข่งขัน ในกรณีที่แย่งนั่งพร้อมกัน 2 คน เก้าอี้ตัวเดียวกัน และตัดสินไม่ได้ว่าใครนั่งก่อนก็ให้เริ่มใหม่ เล่นกันต่อไปเช่นนี้ จนเหลือคนสุดท้าย คนนั้นจะเป็นคนชนะ

การเล่นชนิดนี้ฝึกความสังเกตและความว่องไว ชิงไหวชิงพริบ

แข่งเรือคน

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน (แบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน)

อุปกรณ์การเล่น

ลูกสะบ้า

วิธีเล่น

แต่ละพวกเลือกนายเรือพวกละคน พวกเล่นคนที่หนึ่งนั่งเหยียดเท้า คนที่สองนั่งต่อกันไป ชิดเส้นที่หมายชนะของเรือไว้ นายท้ายมีลูกสะบ้าคนละลูก แล้วเดินไปชนสะบ้าในพวกของตัวให้อีกพวกหนึ่งซึ่งว่าอยู่ที่ใครผลัดกันชน และชี้แถวละครึ่ง ถ้าพวกใดชี้ถูก แถวของตนจะได้เลื่อนไป โดยคนที่อยู่ท้ายแถวจะเลื่อนไปอยู่หัวแถว ผู้ที่ถึงเส้นชัยก่อนแถวนั้นชนะ หรือชนะด้วยการสุดแถว แล้วแต่จะตกลงกัน

การเล่นชนิดนี้ ฝึกความพร้อมเพรียง และความอดทน

ดมดอกไม้

ผู้เล่น

ไม่เกิน 10 คน

อุปกรณ์การเล่น

ผ้าเช็ดหน้าหนึ่งผืน ดอกไม้หนึ่งดอก หรือ หนึ่งช่อ

วิธีเล่น

แขวนดอกไม้ให้ห้อยอยู่ในระดับที่ตรงกับจมูกของคนที่ถูกปิดตา จับสลากเรียงลำดับเสียงทายว่าใครจะเล่นก่อนหลัง คนที่เริ่มเล่นก่อนจะต้องถูกปิดตา แล้วให้ผู้ที่ถูกปิดตาเดิน 5-8 ก้าว จากจุดที่

แขวนดอกไม้ หยดแล้วหันหน้ามาทางดอกไม้ เพื่อเอาผ้ามาผูกตา แล้วจับหมุน 3 รอบ จับหันหน้าให้ตรงกับดอกไม้ แล้วปล่อยให้เดินไปดมดอกไม้ ในการดมดอกไม้ต้องใช้จมูกดมอย่างเดียว ห้ามใช้มือควานหา ผู้เล่นมีสิทธิ์เล่นได้สองครั้ง เมื่อครั้งแรกดมไม่ถูก ผู้ดูคนหนึ่งพาตัวผู้ดมดอกไม้ไปยืนที่ดอกไม้ ให้ดมดอกไม้ แล้วให้เดินออกจากดอกไม้ 5 ก้าว ให้หันกลับไปทางดอกไม้ อีก ถ้าดมดอกไม้ถูกก็ชนะ คนต่อไปก็เล่นตามลำดับ

ปิดตาตีหม้อ

ผู้เล่น

ไม่เกิน 10 คน

อุปกรณ์การเล่น

ท่อนไม้ขนาดเหมาะสมมียาวพอสมควร หม้อดิน 1 ใบ

วิธีเล่น

เหมือนกับการเล่นดมดอกไม้ แต่มีวิธีการแตกต่างกันออกไปเล็กน้อย คือผู้ที่ถูกปิดตาถือไม้ เมื่อเดินไปถึงที่วางหม้อต้องตีลงไปทันที ห้ามใช้ไม้ควานหา

ปิดตาตีป๊อบ

มีวิธีการเล่นเช่นเดียวกันกับ ดมดอกไม้ และปิดตาตีหม้อ แต่เปลี่ยนอุปกรณ์การเล่นจากหม้อดินมาใช้ป๊อบแทน

ปิดตาต่อหาง

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

ผ้าปิดตา, กระดานดำ

วิธีเล่น

เขียนภาพสัตว์รูปอะไรก็ได้ที่มีหาง เช่น หมู แต่ไม่ต้องต่อหางเอาไว้ ผู้เล่นจะต้องยืนห่างกระดานดำพอสมควร นำผ้ามาปิดตาไว้แล้วหมุน 3 รอบ ผู้เล่นต้องเดินไปที่กระดานดำ พยายามเขียนต่อภาพหมูให้มีหางใกล้เคียงของจริงมากที่สุด สลับกันไปเมื่อครบคนแล้ว ใครต่อหางได้ใกล้เคียงและถูกต้องมากที่สุดก็จะเป็นผู้ชนะ

โหมกป๊อบ

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม่ยาว ให้คนหนึ่งเป็นเสือ คนอื่นๆ เป็นวัว ผูกตาหมดทุกคน ผู้เล่นยืนกันเป็นกลุ่ม เสือแยกยืนต่างหาก ผู้เล่นเป็นเสือร้องโหยก ผู้เล่นเป็นวัวต้องร้องป๊อบ ตอบให้เสือรู้ว่าวัวอยู่ตรงไหน เสือจับเสียงได้จะย่องเข้ามาหาวัว ขณะเดียวกันวัว ต้องเคลื่อนไหวที่เพื่อไม่ให้เสือจับได้ ถ้าจับวัวตัวใดตัวหนึ่งได้คนนั้นต้องมาเป็นเสือแทน

การเล่นทั้งห้าชนิดนี้ ฝึกความจำและความสังเกตในการสัมผัสด้วยประสาททั้ง 5

เป่ายิงฉุบ

ผู้เล่น

วิธีเล่น

2 คน

ผู้เล่นทั้ง 2 ฝ่ายยืนห่างกันพอสมควร หันหน้าเข้าหากัน ร้องเป่ายิงฉุบ แล้วออกมือทำเป็นรูปต่าง ๆ เช่น ค้อน กระดาก กรรไกร ฝ่ายไหนชนะ จะก้าวเดินมาข้างหน้าก้าวแล้วแต่จะตกลงกัน รูปของมือจะทำต่างกันตามลักษณะของสิ่งที่เป่ายิงฉุบได้แก่ กำปั้นแทนเครื่องหมายค้อน ถ้าแบมือกางนิ้วออกหมดหมายถึง กระดาก และชูนิ้วชี้และนิ้วกลาง 2 นิ้ว ได้แก่กรรไกร แต่ละคนจะเดินไปจนถึงจุดของฝ่ายตรงข้าม แล้วจึงหันหน้ากลับมาหากันใหม่ทำเช่นนี้ไปจนกว่าผู้เล่นจะเบื่อ

การเล่นชนิดนี้ฝึกความสังเกต

การละเล่นในร่ม

ประเภทที่มีบทร้องประกอบ

ขี้ตุ๊กกลางนา

ผู้เล่น

วิธีเล่น

ไม่จำกัดจำนวน

จับไม้สั้นไม้ยาว เพื่อให้คนแพ้เป็นคนทาย เมื่อได้แล้วคนอื่น ๆ ที่ล้อมวงให้คนทายอยู่กลางวง ผู้ที่ล้อมวงเอามือโพล่หลัง คนหนึ่งจะมีวัตถุสำหรับทายอยู่ในมือขณะร้องบทร้อง ทุกคนจะทำสีหน้าให้ผู้ทายเข้าใจผิด ถ้าทายถูกคนนั้นต้องไปอยู่กลางวงแทน ถ้าทายผิดต้องเป็นต่อไป

บทร้องประกอบการเล่น

ขี้ตุ๊กกลางนา ขี้ตาตุ๊กแก ขี้มูกยายแก่

ถือไม้้อ้อแอ้ อยู่มือคนไหน จำไว้ให้แน

ออระแ

ออระซอน

การเล่นชนิดนี้ฝึกความสังเกต แต่บางบทข้ามบรรทัดที่ 2 ความสนุกสนานไปอยู่ที่การหมุนนิ้วชี้มือขวาซึ่งอยู่ในกำมือมือซ้ายในขณะที่ร้องเป็นจังหวะ

ชักส้าว

ผู้เล่น

วิธีเล่น

2 คนขึ้นไป ก็ไม่จำกัด

ผู้เล่นยืนหันหน้าเข้าหากัน ยื่นมือทั้งสองยึดกัน แล้วโยกแขนไปมาพร้อมทั้งร้องเพลง

บทร้องประกอบการเล่น

ชักส้าวเอย

มะนาวโตงเตง

ขุนนางมาเอง จะเล่นชักส้าว
มือใครยาวสาวได้สาวเอา มือใครสั้นเอาเถวล์ยต่อเข้า

โยกเยก

ผู้เล่น

วิธีเล่น

2 คนขึ้นไป แต่ต้องเป็นคู่
ผู้เล่นนั่งหันหน้าเข้าหากัน เอามือจับเอวกันแล้วโยกไปข้างหน้าที่
ข้างหลังทีพร้อมๆกับร้องเพลงประกอบ

บทร้องประกอบการเล่น

โยกเยกเอ๋ย น้ำท่วมเมฆ

กระต่ายลอยคอ หมาหางงอ กอดคอโยกเยก

การเล่นทั้งสองชนิดข้างต้นบริหารแขนและไหล่

แมงมุม

ผู้เล่น

วิธีเล่น

ไม่ต้องมาก

ผู้เล่นเอามือวางกับพื้น ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งใช้นิ้วโป้งกับนิ้วชี้
หยิบหลังมือข้างที่วางไว้ แล้วกรีดนิ้วให้กระจาย คนอื่นก็หยิบกัน
ต่อ ๆ ซ้อนขึ้นไป ขณะร้องเพลงก็ทำมือโหยงขึ้นโหยงลงตามทำ
นองเพลง พอจบเพลงก็กระแทกเสียง ตอนจบปล่อยมือทั้งหมด
ลงอย่างรวดเร็ว

บทร้องประกอบการเล่น

1) แมงมุมเอ๋ย ขยุ้มหลังคา

แมวกินปลา หมากัดกะโพงกัน

(บางแห่งจะต่อว่า “อะไรวุ่น ๆ ติดกันไครมา”)

2) แมงมุมเอ๋ย ขยุ้มหลังคา

ลูกจับนกหนา วางลูกเสียเถิด

การเล่นเหล่านี้ทำให้เกิดความสนุกสนานด้วยบทร้องที่ชวนให้สนุกด้วยทำนอง จังหวะ
และเสียงสูงต่ำที่เร้าใจให้เบิกบาน

ควักกะปิ ขยำกะปิ หรือ จับปูดำ ขยำปูนา

ผู้เล่น

วิธีเล่น

ไม่จำกัดจำนวน

ผู้เล่นทุกคนกำมือ แล้วปล่อย ขณะปล่อยมือให้นิ้วมือกางออก
เหมือนขยำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำเช่นนี้หลาย ๆ ครั้ง ขณะที่กำและ
ปล่อยมืออาจจะหมุนข้อมือไปทางไหนให้แปลก ๆ ก็ได้ ขณะเดียว
กันก็ร้องบทร้องประกอบ

* การละเล่นในร่มที่มีการร้องประกอบ ความสนุกสนานอยู่ที่การกะแทกเสียงบทร้องให้ได้จังหวะกับท่าประกอบ แม้ว่าจะอยู่
ในร่ม แต่การอ่านบางอย่างก็ฝึกการบริหารอวัยวะต่าง ๆ ด้วย

บทร้องประกอบการเล่น

1. ควักกะปิ ขยำกะปิ ควักกะปิ ขยำกะปิ
2. จับปูดำ ขยำปูนา จับปูม้า คว่ำปูทะเล

การเล่นแบบนี้ช่วยบริหารนิ้วมือให้แข็งแรง บทร้องก็แสดงสภาพความเป็นอยู่ไปด้วย

จ๊ะจ๋อเจี๊ยะ

ผู้เล่น

สองคน

วิธีเล่น

คนหนึ่งกำมือหนึ่งให้เหลือแต่นิ้วชี้เหมือนจะชี้อะไร อีกคนหนึ่งแบ่มือแล้วให้อีกคนชี้ที่กลางใจมือขณะที่ร้องจ๊ะ.....พอถึงคำว่าเจี๊ยะคนที่แบมือก็ตะปบนิ้วชี้ของอีกคนหนึ่ง หรือคนเดียวกันจะใช้สองมือเล่นคนเดียวก็ได้ แต่ไม่สนุกเท่าเล่นสองคน

การเล่นชนิดนี้ฝึกความว่องไว

เด็กเอ๋ยพาย

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

สมมติว่าอยู่ในเรือคนนั่งหัวเรือเป็นนาย คนนั่งท้ายเป็นคนพาย ขณะเล่นจะร้องบทร้องประกอบ คนท้ายทำท่าพาย คนข้างหน้าจะโยกตัวไป พอร้องถึงวรรคสุดท้ายคนพายจะลุกขึ้น เขกหัวคนอื่น คนอยู่ในเรือต้องพยายามหลบให้ดี

บทร้องประกอบการเล่น

เด็กเอ๋ยพาย นายเอ๋ยโยก
พอถึงสามโคก นายก็โยกไม่ไหว
ยกด้ามพาย ดีหัวนายดังโป๊ก

การเล่นแบบนี้ แสดงให้เห็นวิธีพายเรือ (ซึ่งในสมัยก่อนใช้เรือเป็นพาหนะ) ว่าต้องอาศัยความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าคนคุมท้ายพาย คนหัว หรือคนอื่นโยกตัวก็จะทำให้เรือพุ่งไปได้ไกล เป็นการผ่อนแรงคนพาย หัดให้มีจินตนาการตามคำร้อง และบริหารเอวด้วย

จ้ำจี้

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

วิธีเล่น

ผู้เล่นนั่งล้อมวงกัน แบนมือทั้ง 2 ข้างลงบนพื้น คนหนึ่งเป็นคนจี้โดยใช้นิ้วชี้จิ้มไปที่มือของผู้เล่นรอบ ๆ วง พร้อมทั้งร้องเพลงไปด้วย เพลงประกอบการเล่นจ้ำจี้มีเพลงหลายเพลง เมื่อร้องจบแล้วที่จิ้มที่มือใครคนนั้นต้องชักมือนั้นออกไป ผู้จี้ก็เริ่มเล่นใหม่ ถ้าตกที่มือคนนั้นอีก เป็นอันว่าคนนั้นต้องออกจากการเล่น ทำเช่นนั้นไปจนจี้ครบหมดทุกคน คนสุดท้ายจะถูกเพื่อนกินโต๊ะ โดย

นั่งหมอบ เพื่อนช่วยกันสมมุติอาหารต่าง ๆ วางบนโต๊ะแล้วทำท่า
หยิบกิน

บทร้องประกอบการเล่นจ้ำจี้ มีหลายบท ดังนี้

- 1) จ้ำจี้มะเชื่อเปราะะ กะเทาะหน้าแว่น พายเรือออกแอ่น
กระแทนตันกุ่ม สาวสาวหนุ่มหนุ่ม อาบน้ำท่าไหน
อาบน้ำท่าวัด เอาแบ่งที่ไหนผัด เอากระจกที่ไหนส่อง
เยี่ยม ๆ มอง ๆ นกขุนทองร้องวู้
- 2) จ้ำจี้มะเชื่อเปราะะ กะเทาะหน้าแว่น พายเรือออกแอ่น
กระแทนตันกุ่ม เห็นเด็กหนุ่มหนุ่ม ดีเนื้อดีใจ
ขอด้ายขอไหม เย็บผ้ายายชี เขาโหล่กาฬี
เขาดีโหม่งครุ่ม ขยี้มน้ำกลอง นางสาวบัวทอง
อาบน้ำท่าไหน อาบน้ำท่าวัด เอาแบ่งไหนผัด
เอากระจกไหนส่อง เยี่ยม ๆ มอง ๆ เจ้าขนมทองร้องเนื้อ
- 3) จ้ำจี้มะเชื่อพวง เมียน้อยเมียหลวง มากินกำมกั๋ง
กำมกั๋งร้องแว้ว มาสอยดอกแค มาแห่รูป
อีหนูตกกะไค กลางคืนเมาเหล้า เตะหม้อข้าวปากบิ่น
หม้อข้าววังหนี สวรรค์พีเล่นกล กระจำสวดมนต์
รับศีลรับพร
- 4) จ้ำจี้มะเชื่อพวง ขอเชิญปวงกุมารเจ้ามาเล่น
ขึ้นพระพายชายพัดสะบัดเย็น ไม่ยากเย็นล้อมวงจงกางมือ
- 5) จ้ำจี้มะเชื่อพวง บ้านน้อยบ้านหลวง ยับแยยับแย
มาสอยดอกแค มาแห่รูป หนูกินแบ่ง
วันละเม็ดสองเม็ด เปิดกินไก่ วันละตัวสองตัว
เขี้ยวหัว เขี้ยวหาง นกยางบินปรี้อ
- 6) จ้ำจี้มะเชื่อพวง เห็นชาวบางหลวง มาทอดกำมกั๋ง
กำมกั๋งเอ๋ย มาร้องแว้ว ๆ มาทอดกำมกั๋ง
มาแห่รูป อีหนูคายแบ่ง อีแรงตกใจ
บินไปพะเยิบพะยาบ จรเข้ลากหาง นกยางบินปรี้อ
- 7) จ้ำจี้เม็ดขุ่น ผู้ใดมีบุญ ได้กินสำหรับ
ผู้ใดผลุบผลับ กินรางหมาเน่า สัมมะลิม
สัมมะแป้น มะปรางออกดอก มะกอกออกฝัก
ผัวไม่รัก จะโทษเอาใคร

8) จ้ำจี้เม็ดขนุน	ใครมีบุญได้กินสำหรับ
ใครผลุบผลับ	ได้กินกะลา*
มะม่วงออกช่อ	มะกอกออกฝัก
ผิวไม่รัก	จะหักใครเนื้อ
9) จ้ำจี้คอกแคก	ยอกแยกปลาไหล
ให้จี้ตรงไหน	จะไซตรงนี้
10) จ้ำจี้จ้ำจอก	ปลาลอกปลาไหล
ไซตรงไหน	ไซตรงนี้ จู้จู้จู้
11) จ้ำจี้ไบโพ	โสนไบไผ่
ตะเข้ขึ้นไซ	แมงดาขึ้นพัก
อ้ายเขี้ยวขาหัก	ยักขึ้นยักลง
12) จ้ำจี้จ้ำจวด	พาลูกไปบวช ถึงวัดถึงวา
ครั้นสีกออกมา	สัพพะลุนจุนจู้
13) จ้ำจี้ดอกเข็ม	มาเล็มดอกหมาก
เป็นครกเป็นสาก	ให้แม่ยายตำเข้า
เป็นน้ำเต้า	ให้แม่ยายเสียด
เป็นชะมด	ให้แม่ยายฝนทา
เป็นดอกจำปา	ให้แม่ยายเด็ดตัด
เป็นไม้กลัด	ให้แม่ยายเสียบผม
เป็นอ้ายพรม	เขากินหัวไซ
เป็นอ้ายไหม	ให้เขาขายหัวกิน
เป็นอ้ายอิน	เขากินหัวเสีย
ร้องให้รักเมีย	กะโด้งโห่ง
14) จ้ำจี้จ้ำจอก	ปลาลอกปลาไหล
ไซตรงไหน	ไซตรงนี้ จู้จู้จู้

(เพี้ยนมาจาก จ้ำจี้คอกแคก)

15) รุน รุน ลูกกระสุน	ใครมีบุญได้กินสำหรับ
ใครผลุบผลับได้กินหมาหน้า	ส้มมะลิม ส้มมะแป้น
มะขามออกดอกมะกอกออกฝัก	ผิวไม่รักจะโทษเอาใคร
จะโทษอีแป้น	อีแป้นเล่นจู้ด

* บทร้องประกอบการเล่นเหล่านี้ นอกจากทำให้เด็กสนุกสนานในการได้ร้องพร้อม ๆ กัน ยามว่างแล้ว ยังเป็นการสะท้อนสังคมในเรื่องความเป็นอยู่ และมรยาทด้วย บางบทก็แล้วแต่กลอนพาไป การเล่นจ้ำจี้มีทุกภาค แต่บทร้องต่างกันไป นอกจากความสนุกสนานที่ได้จากบทร้องแล้วยังหัดให้รู้จักแพ้รู้จักชนะ รู้จักหน้าที่ของตน

* คำว่า กินกะลา เปลี่ยนคำไป แล้วตัดบทให้สั้นเข้า

การเล่นในร่มที่ไม่มีบทร้องประกอบ

ตีคเม็ดมะขามลงหลุม

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เม็ดมะขาม

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเล่นก่อน ผู้เล่นคนอื่น ๆ จะเลือกให้ตีคเม็ดใดก็ได้แล้วทำมือให้เป็นหลุมปอง ถ้าเม็ดแรกตีคลงหลุมได้ก็ตีคเม็ดต่อไป จนได้เท่าที่สามารถ ถ้าตีคไม่ได้ถือว่าตายให้ผู้อื่นเล่นทำนองเดียวกัน เวลาตีคใช้นิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือ เมื่อเล่นได้เม็ดมะขามจำนวนเท่าใดนำมานับแข่งกัน

อีจิดอีเขียน

ผู้เล่น

2-4 คน

อุปกรณ์การเล่น

หอยทราย หรือ เมล็ดน้อยหน้า หรือ เมล็ดมะขาม อย่างใดอย่างหนึ่ง

วิธีเล่น

ผู้เล่นแต่ละคนต้องกองทุลงคนละเท่าใดตามแต่จะกำหนด อาจจะเป็นคนละ 10-20 เมล็ดก็ได้ จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเล่นก่อน เมื่อได้แล้วผู้เล่นจะโปรย หรือทอดเมล็ดพืชทั้งหมดลงที่พื้นกระดาน แล้วเลือกตีคเมล็ดทีละคู่ ถ้าตีคถูกก็คู่ก็เป็นอันว่าได้เมล็ดนั้นเป็นของตน ถ้าตีคไม่ถูกก็ถือว่าตาย หรือระหว่างที่ตีคมือไปโดนเมล็ดอื่นที่อยู่ติดกันไหวตัว ก็ตายเหมือนกัน คนอื่น ๆ เล่นต่อไป แต่ถ้าตีคได้ครบ 20 คู่ (ในกรณีที่กองทุลงมี 40 เมล็ด) ก็ชนะได้เมล็ดไปทั้งหมด เริ่มกองทุลงใหม่

อีตัก

ผู้เล่น

2-4 คน

อุปกรณ์การเล่น

เมล็ดน้อยหน้าหรือ มะขาม กระดาษไม่แข็งหรือไม่อ่อนเกินไปนัก ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จับให้ชายข้างหนึ่งซ้อนกัน ใช้มือถือเป็นที่ตักเมล็ดน้อยหน้า

วิธีเล่น

แต่ละคนกองทุลงเท่า ๆ กัน จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเริ่มเล่นก่อนทุกคนมีกระดาษที่ตักของตัวเอง คนเริ่มเล่นด้วยการโปรยเมล็ดไปตามพื้นกระดาน ซึ่งจะต้องอยู่ในกรอบที่จำกัดไว้ ถ้าเมล็ดใดเกินขอบเขตที่กำหนดจะตักไม่ได้ เอากระดาษที่ทำเป็นที่ตัก ตักทีละเมล็ดจนหมด ถ้าเมล็ดใดกอดกันอยู่ต้องระวังไม่ให้กระเทือน ถ้ากระเทือนก็หมดสิทธิ์เล่น ต้องให้คนต่อไปเล่น เมื่อหมดกองทุลงใหม่ นับเมล็ดว่าใครได้มากที่สุดก็ชนะ

การเล่น ทั้ง 3 ชนิดนี้ฝึกความละเอียดถี่ถ้วน การใช้สายตา และฝึกความชำนาญ ในการเล็งเป้าหมายหัดให้มีความแม่นยำ

เลื้อยตกถั่ง

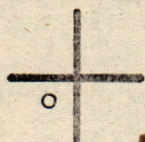
ผู้เล่น

2 คน

อุปกรณ์การเล่น

กระดาษสีเหลี่ยมด้านเท่า 1 แผ่น ขนาดประมาณ 1 ฟุต² เขียนเส้นทะแยงมุมสองเส้น ปลายเส้นห่างจากมุมทั้งสี่ประมาณ 1 นิ้ว กลางช่องหนึ่งของสี่ช่องนั้น เขียนวงกลมเล็ก ๆ สมมุติเป็นถัง เปี้ย หรือ เหยี่ย 2 อัน ซึ่งจะต้องมีลักษณะต่างกัน

วิธีเล่น

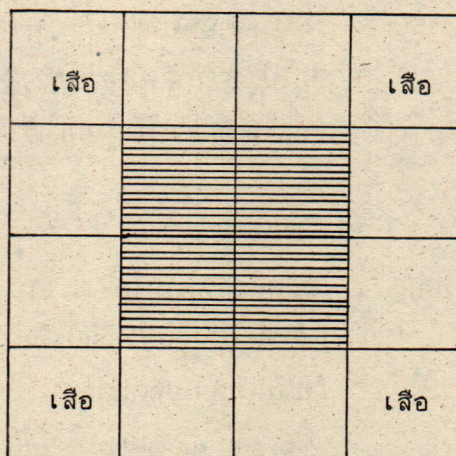

คนหนึ่งเป็นเจ้าของเปี้ยหรือเหยี่ยอันหนึ่ง อีกคนหนึ่งเป็นเจ้าของเหยี่ยอีกอันหนึ่ง วางไว้บนปลายทั้งสองที่ตัดกัน สมมุติเป็นเสือ ครั้นแล้วลงมือเล่นด้วยการเดินเหยี่ยนั้นคนละครึ่งสลับกันไป โดยเริ่มเดินจากปลายเส้นไปยังจุดกลางหรือเส้นหนึ่งก็ได้ แต่จะเดินข้ามเสืออีกตัวหนึ่งหรือข้ามถึงไม่ได้ และถ้าถึงตาจนเสือไล่มา ข้างหน้าก็เป็นถึง ก็เป็นอันว่าแพ้

เลื้อยกินวัว

ผู้เล่น

2 คน

อุปกรณ์การเล่น

ตาราง 16 ตาราง (ดังภาพ) ขนาดของตารางแต่ละตารางประมาณพองาม ไม่เล็กเกินไป เปี้ย อาจใช้ฝาจากน้ำอัดลมก็ได้ ทำเป็นเสือ 4 ตัว และ วัว 12 ตัว (อย่าให้เหมือนกัน)

วิธีเล่น

ผู้เล่นฝ่ายละคน ฝ่ายหนึ่งเป็นเสืออีกฝ่ายเป็นวัว เมื่อเริ่มเล่น เสือจะอยู่ที่มุมทั้ง 4 ของตารางแล้ว (ดูภาพ) ฝ่ายที่เป็นวัวเริ่มเล่นก่อน โดยวางวัวของตนในตารางที่ละตัว แต่อย่าให้ติดตาที่เสืออยู่เพราะจะถูกเสือกิน ดังนั้นต้องวางในตาใดตาหนึ่งใน 4 ตา กลางบริเวณที่แรงา (เวลาเล่นจริง ๆ ไม่ต้องแรงาก็ได้) ต่อไปให้เสือ คือขยับเสือดาวที่อยู่ใกล้วัวที่สุดไป 1 ตา เพื่อจะกินวัว (ให้เดินที่ละตาและห้ามเดินทะแยง) ฝ่ายวัวจะต้องวางอีกตัวหนึ่งลงในตาที่อยู่ติดตากับวัวตัวแรก และให้อยู่ตรงข้ามกับเสือเพื่ออุดตาเสือมิให้ข้ามมากินวัวได้ เพราะถ้าอีกฟากหนึ่งของวัวซึ่งอยู่ตรงข้ามกับเสือเป็นตาว่างวัวจะถูกกินทันที (ดูภาพ)

เสือ	วัว	ว่าง
------	-----	------

 ผลัดกันเดิน เช่นนี้ที่ละตาต่อไปเรื่อย ๆ ฝ่ายเสือต้องพยายามเดินไปกินวัวให้ได้ ฝ่ายวัวก็ต้องพยายามอุดตาเสือไว้เพื่อมิให้เสือมีตาเดินและป้องกันพวกเดียวกันมิให้ถูกเสือกินได้ด้วย หากถูกกินหลายตัว อุดตาเสือไม่ได้ก็แพ้ และถ้าวัวเดินอุดตามิให้ว่างเสือกินจะเดินไม่ได้ ฝ่ายเสือจะต้องยอม “หักขา” คือเอาเสือกออกไปตัวหนึ่งตัวใดที่คิดว่าเมื่อเอาออกแล้วจะมีตาว่างให้เสือที่เหลือเดินได้ ฝ่ายวัวก็เดินอุดตาเสือ และถ้าเสือเดินอีกไม่ได้ก็ต้องยอมหักขาอีก ถ้าถูกหักขาบ่อย ๆ จนเหลือน้อยหรือไม่มีทางสู้ก็แพ้วัว และถ้าวัวถูกกินมาก ๆ ไม่มีทางอุดตาเสือได้ก็แพ้เสือ

หมากกินอื่น

ผู้เล่น

2 คน

อุปกรณ์การเล่น

เบี้ยฝ่ายละ 16 ตัว และกระดานตาราง 64 ตา จะใช้กระดานหมากรุกไทย หรือขีดเส้นบนพื้นดินนั่งเล่นกันก็ได้

วิธีเล่น

ผู้เล่นแต่ละฝ่ายวางตัว (เบี้ย) ของตนลงบนกระดานตารางโดยเว้นแถวล่างของแต่ละฝ่ายไว้ (ดูภาพ) ผลัดกันเดิน การเดินสามารถเดินไปหน้า ถอยหลังหรือจากซ้ายไปขวา จากขวาไปซ้ายได้ จะเดินข้ามตาก็ได้ในเมื่อแถวนั้นไม่มีตัว (เบี้ย) ขวางอยู่ แต่ห้ามเดินทะแยง

X	X	X	X	X	X	X	X	X
←			วัน			→		
X	X	X	X	X	X	X	X	X
O	O	O	O	O	O	O	O	O
←			วัน			→		
O	O	O	O	O	O	O	O	O

X	X	X
O	↓	O

ภาพเล็ก (๑)

X	X	↑
O	O	↑

ภาพเล็ก (๒)

การกิน

ถ้าตัวของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ดังในภาพเล็ก (1) อีกฝ่ายหนึ่ง (กากบาท) มีตัวอยู่ตรงกับตาว่าง (ดูภาพประกอบ) ของอีกฝ่ายหนึ่งและเป็นฝ่ายเดิน สามารถเอาตัวของตนที่อยู่ตรงตาว่าง (ตามลูกศร) ที่มีตัวของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ 2 ข้างได้และทั้งสองตัวนั้นก็ถูกกิน การกินอีกวิธีหนึ่ง คือใช้วิธีหนีบ คือถ้าฝ่ายหนึ่งมีตัวอยู่ข้าง ๆ ของอีกฝ่ายหนึ่ง (ดูภาพเล็ก 2) อยู่แล้ว และมีตาว่างอยู่อีกด้านหนึ่งของอีกฝ่ายหนึ่ง (คือฝ่ายกากบาท) ฝ่ายนั้น (ฝ่ายตัวกลม) สามารถหยิบตัวของตนที่อยู่แถวเดียวกับตาว่าง (คือตัวหมายเลข 1) ของอีกฝ่ายหนึ่งไปวางไว้ในตานั้นเป็นการหนีบอีกฝ่ายหนึ่งและฝ่ายที่ถูกหนีบ (ฝ่ายกากบาท) จะมีตัวถูกหนีบที่ตัวในแถวนั้นก็ตาม ก็ถูกกินหมด การกินทั้ง 2 วิธี สามารถกินได้จนกว่าจะอิม คือไม่มีที่จะกินต่อไปอีกแล้ว ต่อไปก็ให้ฝ่ายที่ถูกกินเดินบ้าง หรือถ้าตัวถูกกินมากขึ้นเดินต่อไปก็ไม่มีทางชนะก็ยอมแพ้ ตั้งต้นเล่นกันใหม่ การเดินทั้ง 2 ฝ่ายจะต้องพยายามเดินสุดหรือปิดฝ่ายของตนเพื่อมิให้อีกฝ่ายมากินได้ ขณะเดียวกันต้องพยายามกินอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อเอาชนะให้ได้

การเล่นทั้ง 2 ชนิดนี้เก็บข้อมูลจากจังหวัดนครปฐม ช่วยฝึกความไหวพริบ การเดิน แต่ทำให้เกิดความเฉลียวฉลาด

สื่อขอ

ผู้เล่น

2 คน

อุปกรณ์การเล่น

เส้นด้าย หรือเชือกเส้นเล็ก ๆ ผูกเป็นวงกลมขนาดยาวพอสมควร ไม่ให้สั้นเกินไป มิฉะนั้นจะสับสนไม่ได้

วิธีเล่น

คล้องเชือกด้วยนิ้วชี้และนิ้วก้อยทั้ง 2 ข้าง ผู้เล่นก่อนสอดนิ้วกลางไปที่เส้นเชือกทั้งสองมือ เส้นเชือกจะอยู่ในลักษณะไขว้กัน 2 ปม มีเส้นตรงคู่ขนานอยู่ด้านนอกด้านละ 1 เส้น ผู้เล่นอีกคนหนึ่งสอดมือเข้าระหว่างเชือก ที่เป็นปมกับเส้นขนานกดเส้นตรงทั้งสองเส้นลง มือของผู้ถือเชือกจะอยู่ในท่าพนม ผู้เล่นอีกคนหนึ่งเอาห่วงตรงนิ้วหัวแม่มือคล้องข้ามมือไปไว้ระหว่างนิ้วนางและนิ้วก้อย และเอาห่วงตรงนิ้วก้อยสลับข้ามมาคล้องทั้งไว้ระหว่างนิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือ ผู้ถือเชือกกางมือออกเชือกจะมีลักษณะไขว้กัน 2 อัน ผู้เล่นอีกคนหนึ่งใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ทั้งสองมือที่จับปมไขว้สอดลงใต้เส้นตรงทั้งสองเส้น ดึงเชือกออกจากมือผู้ถือคนแรก เส้นเชือกจะอยู่ในลักษณะไขว้เป็นตารางขนมเปียกปูนเล็ก ๆ โดยมีปมไขว้สี่ปม คือ ปมด้านข้างสองปม และปมด้านหน้ามือสองปม ผู้เล่นอีกคนหนึ่งใช้นิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือทั้งสองข้างจับปมที่ด้านข้าง ยกขึ้นมาสอดลงระหว่างช่องว่างดึงเชือกออกจากมือผู้ถือเชือกจะเปลี่ยนเป็นรูปเส้นขนาน 2 เส้น อยู่ตรงกลางคู่ขนาน 2 คู่ อยู่ด้านนอกใช้นิ้วก้อยทั้งสองข้างเกี่ยวเส้นขนานด้านในข้างละเส้นสลับมือกันโดยเกี่ยวดึงไขว้มาแล้วใช้นิ้วหัวแม่มือสอดเส้นคู่ทั้งสองขึ้น เชือกจะเปลี่ยนเป็นเส้นขนาน 2 เส้นอยู่ด้านบนปมไขว้สองปม อยู่ด้านล่าง ผู้เล่นอีกคนหนึ่งจับปมด้วยนิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ยกสอดลงระหว่างเส้นคู่ขนานด้านบนเชือกจะกลายเป็นปมรูปขนมเปียกปูนอันใหญ่หนึ่งอัน ใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จับที่ปมกดลงล่างเชือกจะเปลี่ยนรูปไปเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่มีเส้นคู่ขนานอยู่ภายในเป็นแกนกลาง ผู้เล่นอีกคนหนึ่งจะได้สิทธิ์โดยการดึงเส้นคู่ขนาน 1 เส้นขึ้น เส้นหนึ่งดึงลงไป ๆ มา ๆ เหมือนเวลาสี่ขอ เป็นอันจบเกมการเล่นชนิดนี้

การเล่นชนิดนี้ฝึกความสังเกตและความคิด

หมากเก็บ

ผู้เล่น

2-4 คน

อุปกรณ์การเล่น

ก้อนกรวด ที่มีลักษณะกลม ๆ 5 ก้อน

วิธีเล่น

เสี่ยงทายว่าใครจะเล่นก่อนโดยวิธีขึ้นร้าน คือ ถือหมากทั้งห้าเม็ดไว้แล้วโยนพลิกเอาหลังมือรับ แล้วพลิกมือกลับรับอีกที ใครได้มากที่สุดคนนั้นเล่นก่อน มีทั้งหมด 5 หมาก

หมากที่ 1 ทอดหมากให้ห่าง ๆ กัน เลือกลูกนำไว้ 1 เมล็ดใช้เมล็ด
กรวดที่ห่างที่สุดโยนเมล็ดนำขึ้น แล้วเก็บทีละเม็ดพร้อมกับรับลูก
นำที่หล่นลงมาให้ได้ถ้ารับไม่ได้ ถือว่า “ตาย” ขณะหยิบเม็ดที่
ทอดนั้น ถ้ามือไปถูกเม็ดอื่นถือว่าตาย

หมากที่ 2 เก็บทีละ 2 เม็ด

หมากที่ 3 เก็บ 3 เม็ดและ 1 เม็ด

หมากที่ 4 ใช้โปะไม่ทอด คือ ถือหมากทั้งหมดไว้ในมือโยนลูก
นำขึ้นแล้ว โปะเม็ดที่เหลือลงพื้น แล้วรวมทั้งหมดถือไว้ “ขึ้น
ร้าน” ได้กี่เม็ดเป็นแต้มของคนนั้น ถ้าขึ้นร้านเม็ดหล่นหมด ใช้
หลังมือรับไม่ได้ ถือว่าตาย ไม่ได้แต้ม คนอื่นเล่นต่อ ตาต่อไป
ถ้าใครตายหมากไหนก็เริ่มต้นหมากนั้น ส่วนมากมักกำหนดแต้ม
50-100 แต้ม เมื่อแต้มใกล้จะครบเวลาขึ้นร้านต้องคอยระวังไม่ให้
เกินแต้มที่กำหนด ถ้าเกินไปเท่าใดหมายถึงว่า ต้องเริ่มต้นใหม่
โดยได้แต้มที่เกินไป เช่น ได้แต้มอยู่ 47 ใน 50 แต้ม เวลาขึ้นร้าน
ตาสุดท้าย ต้องขึ้นให้ได้ 3 ถ้าเกินไป 1 เม็ด เป็น 51 หมายความว่า
ว่าเริ่มเล่นโดยมีแต้มเพียง 1 แต้ม เท่านั้น หลังจากขึ้นร้านแล้ว
ต้องเล่นหมากที่เหลือต่อโดยการเลือกเล่นหมากใดก็ได้ เช่น ขึ้น
ร้านได้แค่ 2 แต้ม เหลือที่พื้น 3 เม็ด จะเล่นต่อหมาก 3 ก็ได้
หมาก 4 ก็ได้ ถ้าต้องการเล่นหมาก 4 ก็โยนลูกนำขึ้นไปโปะเม็ด
ที่อยู่ในมือลงไปบนพื้นแล้วเล่นหมาก 4 นั้น ถ้าเล่นหมาก 3 ก็รวบ
ทั้ง 3 เม็ดขึ้นไปจากพื้น ต้องเล่นหมาก 4 ต่อ จึงจะขึ้นร้านได้

วิธีเล่นหมากเก็บนี้มีพลิกแพลงหลายอย่าง เช่น โยนลูกนำขึ้น
เก็บเม็ดทีละเม็ด เมื่อเก็บได้เม็ดหนึ่งก็โยนขึ้นพร้อมลูกนำ 2-3-4
เม็ดตามลำดับ หมาก 2-3-4 ก็เล่นเหมือนกัน โยนขึ้นทั้งหมด
และต้องรับให้ได้ทั้งหมด เรียกว่า หมากพวง

ถ้าโยนลูกนำขึ้นเล่นหมาก 1-2-3-4 แต่พลิกข้างมือขึ้นรับลูกนำ
ให้เข้าในมือระหว่างนิ้วโป้ง และนิ้วชี้ โดยทำเป็นรูปวงกลม เตรียมไว้
เรียกหมากจับ

ถ้าใช้มือซ้ายป้อง และเขี่ยหมากให้เข้าในมือนั้นทีละลูกในหมาก
1, 2 ในหมาก 2, 3 และ 4 ตามลำดับ เรียกอีกาเข้ารัง ถ้าเขี่ย

ไม่เข้าจะ “ตาย” ถ้าใช้นิ้วกลางกับนิ้วหัวแม่มือยันพื้น นิ้วอื่นปล่อย
ทำเป็นรูปขั้วประตุ เขี่ยหมากออกเรียกอีกาออกกรัง ถ้าใช้นิ้วกลางกับ
นิ้วหัวแม่มือขดเป็นวงกลม นิ้วชี้ชี้ตรงนิ้ว นอกนั้นยันพื้นเป็นรูป
เหมือนรูป ก็เรียกรูป

เมื่อจบเกมการเล่นแล้วจะมีการทำทาย ผู้ชนะจะทายผู้แพ้ ว่ามี
กี่เม็ด ถ้าทายผิดต้องถูกเขกเข่า ก็ทำตามของตนเองทาย จนเหลือเม็ด
สุดท้าย คนทายจะถือเม็ดไว้ในมือแล้วนพร้อมทั้งร้องเพลงประกอบ
เมื่อร้องจบเอามือหนึ่งกำไว้ งอข้อศอกขึ้นตั้งบนมือที่กำลังอีกข้างหนึ่ง

บทร้องประกอบการเล่น

ตะลึงตึงตึง ข้างล่างห้า ข้างบนสิบ

ถ้าทายผิดต้องโดนเขกเข่า

หมากตะเกียบ

ผู้เล่น

ไม่เกิน 4 คน

อุปกรณ์การเล่น

ลูกมะนาว 1 ลูก และตะเกียบ 10 อัน

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเล่นก่อน วิธีเล่นคล้ายหมากเก็บไม้ของ
ภาคอีสาน แต่เมื่อถึงหมากสิบ โยนลูกมะนาวขึ้นแล้วรวบ 10 อัน
ถือสลับมือไปมาสิบครั้ง โดยลูกมะนาวไม่ตก จากนั้นเล่นหมาก
ตะเพียน คือ วางไม้ตะเกียบเป็นรูปปลาตะเพียน แล้วหยิบทีละ
อัน ห้ามทำให้ปลาแตกจากกัน ถือว่าตาย

ปั้นแปะ

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

สตางค์แดง (สมัยก่อน) หรือเหรียญบาท (สมัยนี้)

วิธีเล่น

คนหนึ่งเป็นคนปั้นเหรียญบนพื้น คือตั้งเอาทางเส้นลงบนพื้น
กระดาน หรือหินปั้นให้หมุนจี๋ คนที่เล่นก็จะทายว่าหัวหรือก้อย
เมื่อเงินเหรียญนั้นหยุด ถ้าหงายทางด้านพระบรมรูปเป็นหัว ทาง
ตรงข้ามเป็นก้อย

หัวก้อย

ผู้เล่น

2 คน

อุปกรณ์การเล่น

เงินเหรียญ

วิธีเล่น

คนที่เป็นเจ้ามือโยนเงินเหรียญขึ้นสูง เมื่อหล่นลงมาก่อนถึงพื้น
ต้องเอามือหนึ่งตะปบไว้ ให้อีกคนหนึ่งทาย หัวหรือก้อย

กำท่าย

ผู้เล่น

ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

ถั่วลิสง หรือ ก้อนหินเล็ก ๆ

วิธีเล่น

ผู้เล่นแต่ละคนนำเมล็ดถั่วหรือก้อนหินมา ใครนำมามากก็เป็นคนกำท่ายก่อน ผู้ท่ายกำเมล็ดถั่วเท่าใดก็ได้แล้วให้คนอื่น ๆ ทาย ใครทายถูกก็ได้เมล็ดถั่วจำนวนนั้นไป ถ้าไม่ถูก คนท่ายคนเก่าก็ได้ท่ายใหม่ บางแห่งกำหนดจำนวนเมล็ดถั่วว่าห้ามเกิน 20 เมล็ด

ท่ายโบสน

ผู้เล่น

2 คน

อุปกรณ์การเล่น

โบสน 2 ใบ

วิธีเล่น

โบสนมีลักษณะเป็นปล้อง ๆ ผู้เล่นจะเด็ดปล้องออกแล้วเสียบไว้อย่างเดิม ให้อีกคนหนึ่งชี้ว่าปล้องไหนถูกต้องออก ถ้าท่ายไม่ถูกต้องท่ายใหม่ ถ้าท่ายถูกก็ผลัดกันท่าย

การเล่นท่ายเหล่านี้ ส่วนมากเป็นการฝึกสายตาให้ว่องไว และหัดให้รู้จักคาดคะเน
ดีได้

ผู้เล่น

2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

หม้อแพรกที่มีหัวแข็ง ๆ คล้ายหัวไก่ คนละก็้ออันก็ได้แล้วแต่จะหาได้ การเลือกหัวหม้อยิ่งหัวโตมากยิ่งดี

วิธีเล่น

ผู้เล่นแบ่งเป็น 2 ฝ่าย จับคู่แข่งขันกัน โดยใช้หม้อที่เก็บมาผลัดกันตีคนละที จนหัวไก่ของคู่ต่อสู้หัก ก็เป็นอันชนะ แบ่งกับคนต่อไป

เป่ากบ

ผู้เล่น

2 คนขึ้นไป

อุปกรณ์การเล่น

ยางหนังสะตึก

วิธีเล่น

แบ่งผู้เล่น เป็น 2 ฝ่าย เริ่มต้นด้วยการเป่ายางกันคนละที เวลาเป่ามักก้องโด้ง หรือนอนราบกับพื้น คล้ายกบ จนกระทั่งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกกิน โดยถูกยางของฝ่ายตรงข้ามขึ้นไปซ้อนเกยอยู่ ก็เสียยางเส้นนั้นไป

ตีตบแผละ

ผู้เล่น

ผู้เล่นจับคู่กันเป็นคู่ ๆ จะเป็นกี่คู่ก็ได้

วิธีเล่น

ผู้เล่น 2 คน นั่งหันหน้าเข้าหากัน ยกมือขึ้นทำท่าเหมือนตบมือ สับหว่างกันระหว่างผู้เล่น 2 คน เริ่มเล่นด้วยการลูบมือของคู่ของตนแล้วตบมือ 1 ครั้ง ตบตัก 1 ครั้ง เอามือขวาข้างหนึ่งตบกับมือขวาของคู่ของตน ตบมือ ตบตัก ตบมือ ตบมือซ้ายกับคู่สลับกันไปเช่นนี้ เร็วขึ้นจนคู่ตามไม่ทัน จะชนะ หรือมีวิธี

เล่นอีกอย่างหนึ่ง คือ ตบมือครั้งเดียว ตบมือกับคู่ที่ละข้างสลับกันเท่านั้น

การเล่นชนิดนี้ฝึกความแม่นยำและความว่องไวในการใช้มือ

กัศปลา

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
อุปกรณ์การเล่น	ปลาป้า ปลาทุง ที่มีลักษณะสวยงาม หาได้ตามริมหนอง หรือ บึง
วิธีเล่น	นำปลาใส่ในขวดโหลแก้ว โหลละ 1 ตัว เมื่อมันเห็นกันจะกัดกัน จนกว่าปลาข้างหนึ่งจะว่ายหนีคู่ต่อสู้ไปรอบ ๆ ขวดโหลจึงจะชนะ

การละเล่นนี้ถือเป็นการพนันอย่างหนึ่งจึงไม่ควรได้รับการสนับสนุน

นาฬิกาทางมะพร้าว

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
อุปกรณ์การเล่น	ทางมะพร้าวตัดก้านแข็งออก นำมาพับเป็นนาฬิกา หรือถักไขว้ไปมา ทำเป็นกำไลข้อมือ หรือแหวน

กงจักร

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
อุปกรณ์การเล่น	ฝ่าเบียร์ทุบให้แบน เจาะรูตรงกลาง หรือลูกบอลลูกเล็กเจาะรู หรือสตางค์แดงมีรู เชือก
วิธีเล่น	นำเชือกร้อยเข้าไปในรูตรงกลางของสตางค์แดงหรือฝ่าเบียร์หรือลูกบอล ถือเชือกไว้ด้วยมือทั้งสองข้าง แกว่งเชือกให้เป็นเกลียวมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แล้วดึงให้ตึง เหยียดตรงกลางจะหมุนอย่างรวดเร็ว

ต่อบ้าน

ผู้เล่น	2-4 คน
อุปกรณ์การเล่น	กระดาษ 1 แผ่น จดลงให้ทั่วไม่จำกัดจำนวน
วิธีเล่น	จับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเล่นก่อนตามลำดับ ผู้เล่นคนแรกขีดเส้นเชื่อมจุดที่ละจุด ผู้เล่นคนต่อไป จะเริ่มขีดเส้นเชื่อมจุดใหม่ก็ได้ จนวนมาถึงคนแรก ในเที่ยวนี้ผู้เล่นคนแรกจะต้องลากเส้นเชื่อมจุด จากเส้นที่มีอยู่แล้วในกระดาษจะเป็นของใครก็ได้ ห้ามเริ่มต้นใหม่ ผู้เล่นทุกคนต้องพยายามลากเส้นเชื่อมจุดต่อให้เป็นรูปสามเหลี่ยมบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง ปลายปิดเขียนชื่อตัวเองเป็นเจ้าของ

โดยใช้ชื่อย่อ ในขณะที่เดียวกันต้องระวังไม่ต่อเส้นให้เป็นรูปพอกี
จะให้คนอื่นลากเส้นปิดเป็นบ้านของตนได้ เล่นไปเช่นนี้จนลาก
ครบทุกจุด แล้วนับบ้านดูว่าใครได้มากที่สุดคนนั้นชนะ

การเล่นชนิดนี้ส่วนมากช่วยในการฝึกความสังเกตและให้ความเพลิดเพลิน

พับกระดาษเป็นรูปต่างๆ

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวนจะแข่งกันทำก็ได้
อุปกรณ์การเล่น	กระดาษ
โทรศัพท์	กระดาษ 1 แผ่น พับครึ่งตามความยาว พับมุมข้างหนึ่งเข้าแล้ว พับอีกมุมที่เดียวกัน อีกข้างหนึ่งพับเหมือนกัน พลิกอีกข้างหนึ่ง พับซ้อนกันตามยาว ดึงมุม 2 ข้างออกมา
กระบุง	ตัดกระดาษให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส พับทบตามยาว พับมุมหนึ่ง เข้า พลิกอีกด้านหนึ่ง พับมุมอีกมุมหนึ่งเข้า คลี่ออก พับทบเปลี่ยน ข้าง ปลายทั้งสองข้างพับลงแล้วแยกพับทบ
ดอกบัวตูม	วิธีพับขึ้นต้นเหมือนกระบุง เมื่อถึงพับทบลงพับขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วกลับพับทบแบบเดียวกัน จากนั้นพับทบทะแยงอีกครั้งหนึ่ง พับชายที่เหลือลง เจะรูตรงกลางทำกันสอด
หัวหมู	วิธีพับเหมือนกระบุง แต่พับทะแยง 4 ด้าน กลับข้างกับกระบุง แล้วดึงออกปลายจะแหลม
นอกจากนี้ยังมี ดอกบัวบาน เลื้อย ทางกง กระเป๋ารือเร่ ตะกร้อ จรวด ฯลฯ	

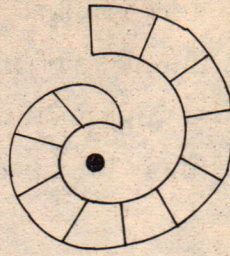
ฝึกรูป

ผู้เล่น	ไม่จำกัดจำนวน
อุปกรณ์การเล่น	กระดาษบาง ๆ วัตถุที่จะลอกแบบ
วิธีเล่น	เอากระดาษบาง ๆ ทาบลงไปบนวัตถุที่สีเส้นหุ่นเป็นรูปต่างๆ เช่น สตางค์แดง (หนึ่งสตางค์) สตางค์ 5 สตางค์ 10 หรือเหรียญ สลึง สองสลึง เหรียญบาท เป็นต้น แล้วเอาดินสอดำฝนบน กระดาษลายหุ่นจะปรากฏเด่นออกมาเป็นรูปที่ต้องการ

การเล่นเหล่านี้หัดให้รักศิลปะเบื้องต้น

งูนางเข้าห้อง

ผู้เล่น	ไม่เกิน 3 คน
อุปกรณ์การเล่น	แผ่นกระดาษซึ่งตีตารางเป็นรูปกันหอย และเบี้ยสำหรับทอด 5 ตัว เบี้ยแทนตัวนางและแทนตัวผู้เล่นตามจำนวนนั้น

วิธีเล่น

จับไม้สั้นไม้ยาวว่า ใครจะได้ทอดเบี้ยก่อน และตกลงกันว่า จะนับทางหงายหรือคว่ำ ถ้าทอดเบี้ยได้เท่าไร ก็นับช่องเดินเบี้ยของตนไปเท่านั้น แต่ถ้าทอดได้ 1 เดินไป 1 ตารางแล้วมีสิทธิ์ทอดอีกครั้ง หรือถ้าทอดได้ 5 ก็เดินไป 5 ตารางแล้วทอดได้อีกครั้ง ถ้าเบี้ยคนที่สองหรือสามตามไป ไปตกช่องเดียวกับคนแรกก็ เตะคนแรกกลับลงมา ถ้าใครเดินได้จนไปถึงนางในห้อง ก็จูงนางออกมา แล้วก็นับตารางตามวิธีเดิม ถ้าจูงมาแล้วมาเจอใครมาตกช่องนั้นพอดี ผู้นั้นก็มีสิทธิ์จูงนางแทน ถ้าใครจูงนางออกมาได้ก็นับเป็นชนะ

กติกาฝ่ายสี่

ผู้เล่น

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เบี้ยสำหรับทอด (หรือสแตงค์สมัยก่อน)

วิธีเล่น

ทุกคนลงเบี้ยเท่า ๆ กัน เป็นกองทุน ผู้จับได้ไม้สั้น, ทอดก่อน ถ้าทอดได้ค่าสี่หงายสี่ ก็จะได้กองเบี้ยทั้งหมดแล้ว มีสิทธิ์ทอดใหม่ ถ้าไม่ได้ค่าสี่หงายสี่หรือคว่ำหมด หงายหมด ก็ต้องให้คนอื่นต่อไป ผู้ทอดต่อไปนี้ก็ถือหลักเดียวกัน

การเล่นนี้นิยมเล่นในจังหวัดจันทบุรี แต่เดิมนี่ไม่ได้รับการสนับสนุน เพราะเป็นเกมพนัน

การเล่นแบบผู้ใหญ่

เด็กมีสัญชาตญาณเอาอย่าง ฉะนั้นเมื่อเห็นผู้ใหญ่ทำอะไรก็เอาอย่าง แต่ใช้จินตนาการสร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้น

ตัวอย่าง

เล่นพ่อเล่นแม่หรือเล่นแต่งงาน

ผู้เล่น

ไม่จำกัด

วิธีเล่น

คนหนึ่งสมมุติเป็นพ่อ อีกคนหนึ่งเป็นแม่ นอกนั้นเป็นลูก แล้วจะพูดจากันเหมือนในครอบครัวจริง ๆ สุดแต่จะพูดอย่างไร

เล่นเลี้ยงน้อง

ผู้เล่น

หนึ่งคน หรือมากกว่านั้นก็ได้

อุปกรณ์การเล่น

ผ้าผูกทำตุ๊กตา ทำเปลง

วิธีเล่น

เอาเสื้อผ้ามารวมเป็นเป้ เอาผ้าเช็ดหน้ามาพับเป็นตุ๊กตา ม้วนผ้าเช็ดหน้าสองข้างมาชนกันแล้วพับหักลงมาครึ่งหนึ่งใช้เชือกรัดตอนบนสมมุติเป็นหัว ด้านข้างส่วนที่เหลือเป็นแขนส่วนล่างเป็นขา ใส่ตะแอกอุ้มไปเที่ยว ถ้าง่วงก็ผูกเป้ให้นอนแล้วกล่อม

เล่นหม้อข้าวหม้อแกง**ผู้เล่น**

ไม่จำกัดจำนวน

อุปกรณ์การเล่น

เมื่อก่อนจะมีหม้อข้าวหม้อแกง เตา ครก เครื่องใช้ในการทำครัว ขาย รูปรางนารัก เด็กจะชอบมาก

วิธีเล่น

เอาเครื่องครัวมาใช้มาหุงหาอาหารแบบผู้ใหญ่ บางทีก็ใช้ของจริง เช่น ข้าวนำมาหุง ไข่นำมาทอด บางทีก็ใช้กับข้าวสมมุติ เช่น ใช้ใบไม้ เปลือกผลไม้ นำมาหั่นทำเป็นกับข้าว ใช้ทรายห่อใบตองสมมุติเป็นขนมหนึ่ง และใช้เกสรดอกไม้ ใส่กระตังยทำเป็นขนมหวานต่าง ๆ

แคะขนมครก**ผู้เล่น**

2-4 คน

อุปกรณ์การเล่น

ไข่ เตาขนมครกใบเล็ก ๆ เอาถ่านใส่ติดเตาเผาเตาขนมครกให้ร้อน ปิดฝาไว้ น้ำมันใส่ถ้วยสัก 2 ช้อน เอาผ้าสะอาดม้วนกลม ๆ แล้วผูกเชือกชุบน้ำมัน ช้อนสังกะสีทุบแบน ๆ ใช้แคะขนม

วิธีเล่น

ดีไข่ ใส่แป้งปลา หรือน้ำตาลนิดหน่อย แล้วแต่จะทำแบบเค็มหรือหวาน เอาน้ำมันทาเตาขนมครกให้ชุ่ม ปิดฝาไว้ ตักไข่หยอดลงไปแล้วปิดฝา รอจนสุก นำช้อนสังกะสีมาแคะออกใส่ถาดไว้รับประทานได้ การเล่นเหล่านี้ช่วยฝึกให้เกิดความคิดคำนึงและความสังเกต

การแคะขนมครกนี้ เด็ก ๆ ชอบกันมากที่สุด เตาขนมครกเล็ก ๆ มี ขายทั่วไป ที่สนุกก็คือ เวลาแคะขนมออกจากเตา และยังต้องปิดเปิดฝาแล้วต้องแคะที่ละอัน ไม่ค่อยทันเพื่อนที่คอยกิน

การเล่นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากในสมัยก่อน ขนมครกเป็นที่นิยมมาก ขายกันทั่วไปในตอนเช้า ต่อมาเห็นว่าเป็นของดาดดิน คนจนจึงจะกินขนมครก แต่ปัจจุบันขนมครกได้มีวิวัฒนาการปรุงพิเศษจนกลับเป็น ขนมที่ขึ้นหน้าขึ้นตาทีเดียว

* การเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ เป็นการฝึกให้มีจินตนาการ โดยสังเกตสิ่งที่ผู้ใหญ่ทำแล้วนำไปเป็นตัวอย่าง

เล่นขายของ

- ผู้เล่น** ไม่จำกัดจำนวน
- อุปกรณ์การเล่น** ใบไม้ ดอกไม้อะไรก็ได้ แล้วแต่จะสมมุติเป็นอะไรนำมาหั่นแยกไว้เป็นพวก ๆ
- วิธีเล่น** ผู้ซื้อจะถามรายการอาหารจากผู้ขาย แล้วสั่งซื้อของผู้ขายทำท่าว่าขายจริง ๆ แล้วใช้วัตถุสมมุติแทนเงิน

การเล่นเข้าทรง

- ผู้เล่น** ไม่จำกัดจำนวน การเล่นเข้าทรงมีหลายอย่าง เช่น แม่ศรี ลิงลม มดแดง ย่าดัง เป็นต้น
- วิธีเล่น** ให้ผู้ที่เข้าทรงนั่งบนครกตำข้าวหรือตอไม้ คนอื่น ๆ จะต้องร้องเพลงเชิญเมื่อเจ้ามาเข้าทรงแล้ว เด็กคนที่เป็นคนทรงจะแสดงท่าทางต่าง ๆ

เพลงประกอบการเล่น

แม่ศรี

มีหลายแบบ แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น

1. แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาวสะ ยกมือไหว้พระ
 ว่าจะมีคนชม ขนคิ้วเจ้าต่อ ขนคอเจ้ากลม
 ซักผ้าปิดนม ชมแม่ศรีเอ๋ย
2. แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาหงษ์ เชิญเจ้ามาลง
 เอาแม่หงส์สร้อยทอง เชิญปีเชิญกลอง เชิญแม่ทองศรีเอ๋ย
3. แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาคร นมยานหน้าอ่อน
 ผัวร้างเจ้าไว้ กระดิกข้างน้อย เป็นทองคำเปลว
 เชิญมาเร็ว ๆ ถืกแม่ทองศรีเอ๋ย

ขอเชิญเสด็จ

ขอเชิญเสด็จเอ๋ย	ไซ้เคยอยู่เมื่อไร
พ่อมาด้วยเรือก็กลัวจะช้า	พ่อมาด้วยม้าโน้นมัย
มาแล้วอย่าแวะอย่าเวียน	อย่าให้เปลืองเทียนเปลืองไต้
มาแล้วจะหนีน้องไป	ใครเลยจะรู้ว่าเสด็จมาเอ๋ย

เชิญพระองค์สีทศ

เชิญเอ๋ยเชิญลง เชิญพระองค์สีทศ องค์ไหนศักดิ์สิทธิ์
เชิญเทวฤทธิ์ลงมา เข้าสู่ห้องข้า เจ้าตาข้าเอ๋ย

เชิญพ่อบุญคง

เชิญเอ๋ยเชิญลง เชิญพ่อบุญคง มาลงโรงเอ๋ย

คนทรง

คนเอ๋ยคนทรง รูปร่างบรรจง เขามาตกแต่งไว้
ดูหน้าเจ้าขาว เหมือนราวไขปอก ช่างงามกระไร
เทวสวรรค์เอ๋ย

ดอกไม้

ดอกไม้ห้อยหู สีชมพูห้อยปาก คนทรงเขามา
อย่าช้าเลยเอ๋ย

เชิญหลวงไทร

เดิมเอ๋ยเดิมที หน้าที่จะเกิดไฟป่า เข้าเอ๋ยพ่อไปตัดไม่ว่าจะเอามา
ทำหลวงไทร เหลาเอ๋ยเหลาแล้ว ลับแล้วก็ลนไฟ เถาเอ๋ยเถาวัลย์
มาพันเข้าให้ สอดสร้อยมาลัยพ่อนา

เชิญพระองค์แปดทิศ

เชิญเอ๋ยเชิญลง ขอเชิญพระองค์แปดทิศ องค์เอ๋ยองค์ไหนท่าน
ศักดิ์สิทธิ์ ให้เนรมิตหน่อยรา

เชิญรำ

เชิญเอ๋ยเชิญรำ รำให้ย่ำค่าเถิดพ่อนา

ประเภทเชิญผี

เพลงเชิญ

เชิญเอ๋ยเชิญเล่าเชิญพระเจ้า ที่ไปตองแตก (รับ)
ผีมันหายตาแหกเชิญมาโลมเอาน้อง น้องพ่อตาต้าเอ๋ย (ซ้ำ)
เชิญเอ๋ยเช่นเหล่าเช่นพระเจ้า ที่ไปตองแตก (รับ)
ผีมันหายตาแหกเชิญมาโลมเอาน้อง..... (ซ้ำ)
เชิญเอ๋ยเชิญเล่าเชิญพระเจ้าที่ไปมะเขือ (รับ)
ผีมันหายตาเหยื่อเชิญมาโลมเอาน้อง..... (ซ้ำ)
เจ้าพ่อเขาเขี้ยว ต้องรำคนเดียวแล้วเอ๋ย

วลา

ผีลง

ผีลงแล้วโหวย ผีลงแล้ววา ลงมาไม่ได้
ใต้ไม้ลงมา เรียวหนามพุทรา เกี่ยวผ้าผีปอง
มีหนามก็ซอก มีพลุก็ซอก ยกเขียนขันทอง มารองเช็ดหน้า

เชิญผีมดแดง

มดแดงเอ๋ย มาเล่นต๋อยแขน มาเล่นต๋อยขา มดใจยา
บุ่มป๋ามใจยา (ซ้ำ)

(จะเชิงเทรา)

เชิญฝีกะลา

ทุกมาเอย ทุกมาเอ้ย ทุกไม่มาก็เชิญมา
 กุบน้อยกุบกะลา เชิญฝีกะลา ลูกขึ้นมาร่าเอย

ฝีสุ่ม

1. เข้ามารุม ๆ แม่สุมแต่ปลา ตัวเล็กไม่เลือก ตัวเผือกไม่ว่า
 สุ่มหักครอบปลา พญาสุมเอย (ซ้ำ)
2. แม่นางสุมเอย สุ่มปลาในหนอง สุ่มปลาในคลอง
 สุ่มปลาในห้วย บินมาพริบ ๆ บินมาพืบ ๆ แม่นางสุมเอย
 (สุพรรณบุรี)

ลิงลม

1. ลิงลมเอย มาอมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสอง
 มาตัดดอกจิก เจ้าพระยานกพริก เจ้าพระยานกเขา
 ทวงเบี้ยทวงเข้า ให้เจ้าลิงลม
2. ลิงลมเอย มาอมข้าวพอง
 เด็กน้อยทั้งสอง มาตัดดอกจิก
 เจ้าพระยานกพริก เจ้าพระยานกเขา
 ตวงเมียตวงข้าว กะเจ้าลิงลม (ซ้ำ)
 มะพร้าวใบกลม ขนมัดมัดชมพู
 ไอ้แก้วน้ำดู เล่นซู้กะชาววัง
 กระต่ายเล่นหนัง เอ้อระเหยตูป้อง

ยาดัง

ยาดังเอย ลงมาเร็วรา
 หาผักหาปลา หายาพันตำ
 ฝนลงเล่นน้ำ ทะเลพาไป
 ได้เหล้าสองไห ไก่น้อยสองตัว
 กระเทียมสองหัว ทำขวัญยาดัง
 แม่นางดั่งเอย บินมาพริบ ๆ บินมาพาย ๆ เข้าแม่นางดั่ง
 วลา

แม่นางดั่ง

ตีเกราะโมง โมง

ตีเกราะโมงโมง ๆ ใส่ช้างเข้าไพร
 เรียกแม่โงะไพร มาหักใบไม้
 มาไล่เวทย์มนต์ หนังสือเปียกฝน
 ร้องไห้รักช้าง ไอ้ช้างเถื่อนเอย
 กินหญ้าอะไรดี มากินหญ้าปล้อง

ช้างหนูช้างทอง	ออกลูกตั้งพัน
ส้มโอส้มอัน	สาระพันแกลัมเอ๋
แกลัมเหล้าอะไรดี	แกลัมเหล้ามะม่วงแซ่
ไปบอกกะพ่อ	ไปบอกกะแม่
มารับพ่อตา	นกระทุ่มนกะทา
ไต่หัวคันทนา	ให้อั่ว

ในสมัยโบราณยังมีความเชื่อว่าวิญญาณของคนที่เสียชีวิตแล้ว มาติดต่อกับมนุษย์ได้โดยการเข้าทรง การเล่นนี้เป็นจินตนาการตามความเชื่อ

* บทล้อเลียน

ผมจุก

นอกจากบทร้องเล่นแล้วยังมี บทร้องที่แสดงการล้อเลียน ได้แก่

ผมจุก คลุกน้ำปลา เห็นขี้หมา นั่งไหว้กระจิ่งห่อง

ผมเปี้ย

ผมเปี้ย มาเลียใบตอง พระตีกลอง ตะลุ่มตุ้มเม้ง

ผมเกลละ

ผมเกลละ กระแตะใส่เกือก ตกน้ำตาเหลือก ใส่เกือกข้างเดียว

ผมม้า

ผมม้า หน้าเหมือนแมว ดูไปแล้ว หน้าเหมือนหมา

แม่ไครมา

แม่ไครมา น้ำตาใครไหล ได้เปี้ยสองไพ ดิดกันแม่มา

อิมก่อน

อิมก่อน ดูโขนดูหนิง อิมทีหลัง ล้างถ้วยล้างชาม

หัวล้าน

หัวล้านหัวเหลือง หัวละเฟื่องสองไพ หัวล้านจัญไร หัวละไพ เปี้ยเดียว

หัวโต

หัวโต ขายแดงโม ขายไม่ได้ ร้องไห้โฮโฮ

หัวโล้น

หัวโล้นโกนใหม่ ๆ ควักขี้ไก่ ใส่หัวโล้น

หิด

หิดหิดหิด ไปติดไครมา พอถึงศาลาก็มานั่งเกาหิด

* บทล้อเลียน แสดงความเป็นกันเอง ไม่โกรธเคืองกัน และความมีน้ำใจกว้างขวางบางทีก็ยังมีการวิงวอนเป็นทีสนุกสนาน

อ้วนตุ้ตะ

อ้วนตุ้ตะ

กินมะระจิ้มซี

อ้วนไม่ดี

กินซีจิ้มมะระ

ขวัญเดียว

ขวัญเดียว

ลูกยายเขี้ยวขายพลู

สองขวัญ

ลูกยายจันทร์ขายหมู

ปอกซ่าปอก

ปอกซ่าปอก

พ่อแม่ไม่อยู่

จับอีหนูใส่กระบอก

ก๊ว ก๊ว

เวลาใครทำอะไรผิด เพื่อนมักชอบล้อโดยร้องเป็นทำนองง่าย ๆ

ก๊ว ก๊ว หน้าไม่อาย ควักซี่ควายต้มส้ม ฯลฯ

แสดงสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นที่ใช้ควายทำนา และ
การทำอาหารมีแกงต้มส้ม ซึ่งเป็นอาหารพื้น ๆ

เจ็บ เจ็บ

เจ็บ เจ็บ กินข้าวไม่เปิบ

กินปลาเปล่า ๆ

พ่อแม่เขาว่า

ทำตาขาว ๆ

โตงเตงโตงเว้า

โตงเตงโตงเว้า กินแต่ของเขา ของเราเก็บไว้

แม่่วย

แม่่วยแม่วี แม่ปวดท้องฉี่ กระโดดลงน้ำ

มดตะนอย

มดตะนอย

ต๋อยตันพริก

คนไหนดุกดิก

คนนั้นต้องตดตังปั้ง

มะตะนอย

ต๋อยกันขึ้น

คนไหนยิงฟัน

คนนั้นแหละตด

ไกรตด

ไกรตดกันเน่ากันหนอน

พระอินทร์ถือศร

ซีม้าไล่ฟัน

ดวงจันทร์สิ้นป้อ

ย้อบั้งยังปู้ด ซีพรูดแดงแจ้

ซีแรดากไหล ซีไก่เหม็นฉี่

มดตะนอย มาต๋อยไบหู

ใครมาแลดู คนนั้นซีตด

การร้องล้อเลียน แสดงให้เห็นอารมณ์ขันของคนไทย และความมีใจกว้างไม่โกรธกัน

นอกจากนั้นยังแสดงค่านิยมบางอย่างของสังคมไทยอีกด้วย

ประเภทเบ็ดเตล็ด

บทร้องเล่น

เด็กสมัยก่อนชอบร้องเพลงเล่น
มีหลายเพลง เช่น

โดยไม่ได้ทำท่าทางประกอบ

โอมมะยมแซม

โอมมะยมแซม

รักสาวที่แค้น

เอาจุกเข้าไปดม

รักสาวที่น่ม

เอามือเข้าไปตอง

รักสาวที่ห้อง

เอาห้องเข้าไปทับ

หนุ่ม ๆ อยากจับ

เรียกขนมนมสาว

โห่เกรียวโห่กราว

เรียกขนมขันหมาก

ว้าววายเกรียนลาก

เรียกขนมกงเกวียน

จุดลูกอย่างเทียน

เรียกขนมมัดใต้

คนแก่กินไม่ได้

เรียกน้ำตาทรายกรวด

อมมะหงด

เรียกขนมลูกตาล

ลนลานลนลาน

เรียกขนมซ่อนลูก

เคี้ยวไม่ถูก

เรียกลูกเม็ดแมงลัก

จันทร์เจ้า

ยามเดือนหงาย เด็ก ๆ มักจะมานั่งเล่นกลางนอกชาน หรือกลาง
ลาน แล้วร้องบทเหล่านี้

1. จันทร์เจ้าเอ๋ย

ขอข้าวขอแกง

ขอแหวนทองแดง

ผูกมือน้องข้า

ขอช้างขอม้า

ให้น้องข้าขี่

ขอเก้าอี้

ให้น้องข้านั่ง

ขอเตียงตั้ง

ให้น้องข้านอน

ขอละคร

ให้น้องข้าดู

ขอยายชู้

เลี้ยงน้องข้าเถิด

ขอยายเกิด

เลี้ยงตัวข้าเอง

2. จันทร์เจ้าขา

ดิฉันถามข่าว

พระจันทร์โคกเศร้า

ดิฉันเป็นทุกข์

พระจันทร์เป็นสุข

ดิฉันสบาย

พระจันทร์เดือนหงาย

ดิฉันเที่ยวเล่น

เดือนมืดไม่เห็น

ดิฉันนอนเสีย

บทร้องเล่นบทนี้แสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความมีน้ำใจ

นางแมว

นางแมวเอ๋ย	ท่านให้ขอฝน
ให้ขอรดน้ำมนต์	รดหัวนางแมวบ้าง
ขอเบี้ยค่าจ้าง	หามนางแมวมา
ให้ถูกทั้งเข้า	อย่าให้เข้าตายฝอย
เข้าเกวียนละสองร้อย	อ้อยล้าละยี่สิบ
ไปซื้อหมากดิบ	ถึงเมืองไชโย
ลูกสาวโต ๆ	เร่งให้มีลูก
ทั้งเข้าก็ให้ถูก	ลูกไม้อย่าให้แพง
ทำตาแดง ๆ	ร่อนรับร่อนเร่
ฝนก็เทลงมา ๆ	

เทวดา

เทวดาพาหุ	
ฝนฟ้าไม่ตก	ออกลูกจะแตก
ผลกรรมล้าปาก	ลูกนี้ก็ไม่ว่า
ขอเข้าในนา	ขอปลาในน้ำ
ข้าวโพดข้าวฟ่าง	ผลไม้نانา
ขอเชิญแมวมา	ว่าจะให้ขอฝน
จะขอน้ำมนต์	รดหัวแมวบ้าง
ขอเบี้ยค่าจ้าง	หามนางแมวมา
ให้ถูกทั้งเข้ากล้า	อย่าให้ตายฝอย
เข้าเกวียนละสองร้อย	อ้อยล้าละยี่สิบ
ไปซื้อหมากดิบ	ถึงเมืองไชโย
ลูกสาวโต ๆ	เร่งให้มีลูก
ทั้งเข้าก็ให้ถูก	ลูกไม้อย่าให้แพง
ทำตาแดง ๆ	ร่อนรับร่อนเร่
ฝนก็เทลงมา ๆ	

ฝนตกฟ้าร้อง

เมื่อฝนตกไปไหนไม่ได้ ก็ร้องเล่นตามสิ่งที่ได้เห็นแล้วมีคำคล้อง
 จอingkัน
 ฝนตกฟ้าร้อง น้านองท่วมบ้าน
 กบเขียดวิ่งพล่าน แมลงเม่าบินไขว่

จระเข้ออกไป
ไ้เขี้ยวขาหัก
ไ้คองเป่าปี
อีคดปากแหวง
สดุดชี้หมี
หกล้มปากแตก
ไ้หัวคันทนา

แมงดาลงฟัก
ชักขึ้นชักลง
ดากี่ขึ้นรถ
อุมลูกมาดู
สะดุดชี้หมี
ผักบั้งหญ้าแพรก
ให้อีว

ผงเข้าตา

ผงเข้าตา
จะคดเข้าตอก

แมงดาหยิบออก
ให้แมงดากิน

บทนี้แสดงความกตัญญู

นางหนูปากขวิด

นางหนูเอ๋ย
มีหนวดหยอมแหยม
จะตัดหนทาง
นางหนูไม่เดิน
พบพี่น้องเจ้า
เคี้ยวหมากเคี้ยวพลู
ซื้อผ้าลายแล่ม
ดอกไม้ดอกบัว
ที่เชิงมันลาย
เมื่อมันไข่
เมื่อมันนอน
เมื่อมันไป

นางหนูปากขวิด
ย้อยแก้มย้อยคาง
ให้นางหนูเดิน
มาเดินทางเก่า
กินเข้ากะสารหนู
ไหลทั้งสองแก้ม
มาทั้งสองผืน
เป็นหัวปลากทราย
จมูกมันงอน
มันไข่ไ้ขอน
มันนอนไ้ไ้
มิรู้ไ้เลย

หนู

หนู ๆ หนูมาแต่รู้
เอาไ้ขอนทับ
หนูท้อแท้
กินแต่ไข่
จะทอดตะพาน
นางหนูไม่เดิน
พบพี่น้องเจ้า

จะต้องกำกับ
กับแจกับแจ
ท้อแท้รังไ้
เอาเป็ลือกร่องรัง
ให้นางหนูเดิน
มาเดินทางเก่า
กินเข้ากะสารหนู

	เคี้ยวหมากเคี้ยวพลู ซื้อผ้าลายแล่ม ดอกไม้ดอกบัว ที่เชิงมันลาย เมื่อมันจะไซ้ เมื่อมันจะนอน เมื่อมันจะไป	ไพล่ทั้งสองแถม มาทั้งสองผืน เป็นหัวปลากลาย จมูกมันงอน มันไซ้ไต่ขอน มันนอนไต่ไม้ มิรู้ได้เลย
ปิ่นเมฆ	ปิ่นเมฆเสียก่อน หัวล้านชนกัน นางแมวหางขอด สีเท่าดำแดง แมวกินปลาแห้ง อยู่ที่ต้นสะเดา ปลาหลดปลาไหล อยู่ที่ในท้องนา มาจากเมืองบน ฝนก็ตกลงมา ๆ	มีละครสามวัน ฝนก็ลั่นลงมา ตลอดทางยาว แมวกินปลาอย่าง ฝนตกน้ำแล้ง เย็นทั้งรากเข้า ปลากะทิงวิ่งไล่ นางเมขลาเอย ท่านให้ขอฝน
ฝนตก	ฝนตกแดดออก แม่หม้ายใส่เสื้อ	นกกระจอกเข้ารัง ถ่อเรือไปดูหนัง

บทร้องขอฝนเหล่านี้แสดงความมีใจกว้างขวาง ความเห็นแก่ส่วนรวม โดยนำสิ่งรอบตัวมา
เป็นเนื้อหา และแสดงความเชื่อพื้นบ้าน

บททาย

อะไรในโอ	ส้มโอปอก
อะไรในจอก	เข้าดอกขวัน
อะไรในขัน	มะดันแช่
อะไรในแคร่	ไหเหล้าไหยา
อะไรในผ้า	จำปาซ่อนกลิ่น
อะไรในดิน	ขมิ้นเหลืองอ่อน
อะไรใต้หมอน	เสน่ห์ผัวรัก
อะไรในกลัก	เหล็กไฟตาเถร

อะไรในเลน
อะไรแดงดำ
อะไรในรู
อะไรในเปล

กระเบนตั้มยำ
มะกล่ำตาหนู
ปุม้าปุทะเล
ขนมแม่ลูกอ่อน

บทนี้ช่วยให้รู้จักคำคล้องจองกัน (สัมผัส) และมีไหวพริบ ในการตอบว่าต้องสนองคำตอบอย่างถูกต้อง คำตอบนั้นยังสะท้อนสังคมสมัยนั้น ๆ

ยังการละเล่นอีกอย่างหนึ่งคือ ปริศนาคำทาย เป็นที่นิยมเล่นกันทุกภาค ซึ่ง นพคุณ¹ คุณาชีวะได้รวบรวมไว้ทั้งหมดในงานวิจัยเรื่อง การจัดหมวดหมู่ปริศนาของไทย ในที่นี้จะยกมาแต่ของภาคกลาง ซึ่งได้คัดตัดตอนไว้ในหนังสืองานวิจัย² “บทกล่อมเด็ก และเพลงประกอบการเล่นของเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด”

¹ นพคุณ คุณาชีวะ, การจัดหมวดหมู่ปริศนาของไทย, เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 175, (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู. 2519)

² ผะอบ ไปชะกฤษณะ และคณะ, เพลงกล่อมเด็ก และเพลงประกอบการเล่นของเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด งานวิจัยของคณะอาจารย์ภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2520,

ปริศนาคำทายของไทย

ภาคกลาง

หมวดที่ 1

1. ส่วนที่เกี่ยวกับรูป

1. อะไรอ่อย มีปากไม่มีฟัน กินข้าวทุกวันได้มากกว่าคน-หม้อข้าว
2. อะไรอ่อย ไม่มีคอไม่มีหัว มีแต่หน้า ถึงเวลาตีได้ตีเอา-กลอง
3. อะไรอ่อย สองหูสี่ตา เพื่อนักหนาเอาขาไว้ที่หู - แวนตา
4. อะไรอ่อย เพชรจลุมี่หูที่ปาก เพชรจลุมี่ปากที่ท้อง เพชรชะล่อง มีท้องข้างหลัง - กะทะ, กบไสไม้, น่องคน
5. อะไรอ่อย ตัวมีหู หูคล้องขา ขาก็มีหู หูก็คล้องมือ - ปิ่นโต
6. อะไรอ่อย สองหน้ามีงาเต็มตัว - ข้าวเกรียบงา
7. ผิวกายผุดผ่อง ในท้องใส่ขาว ขี้มูกเป็นระนาว ปลายแดงแดง - เทียนไข

2. ส่วนที่เกี่ยวกับอาการ

1. อะไรอ่อย ออกลูกไปแล้วไม่กลับ - ลูกกระสุนปืน
2. อะไรอ่อย เกิดมาน่าเวทนา มีตาหัวตัว - สับประรด
3. อะไรอ่อย เกิดเพราะไฟ สลายเพราะลม - ครันไฟ
4. อะไรอ่อย มีลูกอยู่ที่ตีน มีดารอบตัว มีหูอยู่บนหัว - แห
5. ยามเช้าเดินสี่ขา ยามกลางวันเดินสองขา ยามเย็นเดินสามขา - วัยเด็ก
วัยหนุ่มสาว วัยชรา
6. มลummล้า เดินวันยังค่ำ ไม่เห็นรอย - เรือ
7. อะไรอ่อย วิ่งโทองๆ มีธงข้างหลัง - สุนัข
8. อะไรอ่อย กลิ้งกลางดง โกงกลางดอน เจาะชายคอน นอนชายคา
- ลูกกระสุนปืน คันกระสุน มอด นกกระจอก
9. อะไรอ่อย ชอบมากับฝน เวลาอยู่ข้างบนร้องเสียงดัง - พาร้อง
10. อะไรอ่อย กินข้างบน ขี้ข้างล่าง กินข้างล่างขี้ข้างบน - ไม้ กบไสไม้
11. อะไรอ่อย มักกินเจ็บปาก มักอยากเจ็บจมูก เอาตีนป้อนลูก เอา
จมูกป้อนปาก - แรดกินหนาม หมู ไก่ ข้าง
12. อะไรอ่อย กลางวันพาลูกขึ้น กลางคืนพาลูกนอน - บ้านไต่บ้านตาม
ชนบท

3. ส่วนที่เกี่ยวกับรูปและอาการ

1. อะไรอ่อย สามขาเดินมา หลังคามงสามสี - คนแก่ผมหงอกถือไม้เท้า

หมวดที่ 2

1. สัตว์ที่ไม่ระบุชื่อ

2. อะไรเอ้อย สี่ตีนเดินมา หลังคามุงกระเบื้อง - เต่า
1. อะไรเอ้อย หลังอ ๆ กินหญ้าหมดทุ่ง - เคียวเกี่ยวข้าว
2. อะไรเอ้อย สองปีกหัวหก มีสองบาทา ยามทิวาพักผ่อน ยามราตรี
ออกหากิน - ค้างคาว
3. อะไรเอ้อย มีหาง มีปาก มีตา กินปลาเป็นอาหาร - แห
4. อะไรเอ้อย เกิดมามีหางไม่มีขา พอสิ้นชีวิามีแต่ขาไม่มีหาง - กบ
5. อะไรเอ้อย จับหางปั่น ยิงฟันแหลง - ขนไก่แยงหู
6. อะไรเอ้อย สัตว์สองขาหากินต่างแดน หัวมันนับแสน สัตว์นั้น
นามใด - นกตะกรุม
7. อะไรเอ้อย ตีนเปือ ๆ คะเยอกินใบไผ่ - ช้าง
8. อะไรเอ้อย สองตีนบังแดด แปรตีนเดินหน ต่ำเตี้ยหน้ามน นามกร
ว่าอะไร - ปู
9. อะไรเอ้อย สี่ตีนเดินมา หน้าตาคลายคนชอบกลพิลึก - ลิง
10. อะไรเอ้อย สี่ตีนเชื่อง ๆ ไม่มุงกระเบื้องแต่มุงเข้มน - เม่น
11. อะไรเอ้อย สี่ตีนเกาะฝา อ้าปากกินคน - มุ้ง

2. แมลง

1. อะไรเอ้อย หึ่ง ๆ เหมือนผึ้งภุมรา เอกบาทา จะเร ๆ - ลูกข่าง

3. สัตว์ปีก

1. อะไรเอ้อย สามถันกันตก วิหคเข้าร่วม ขอนี้ให้ตอบรวม สิ่งนั้น
คืออะไร - กาดม่น้ำตั้งบนเตา
2. อะไรเอ้อย นกกระปูดตาแดง น้ำแห้งก็ตาย - ตะเกียง

4. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

1. อะไรเอ้อย ม้าสามขา เจ้าพระยาขึ้นขี่ ใส่หมวกกำมะหยี่ สุนัขหรือ
ควินปุย - กาน้ำบนเตาไฟ
2. อะไรเอ้อย ข้างน้อยลายน้ามา มีงาในท้อง - ลอบดักปลา

หมวดที่ 3

1. เปรียบกับสัตว์ที่ไม่ระบุชื่อ

1. อะไรเอ้อย สัตว์สี่ตีนกินสัตว์ตีนเดียว สัตว์หัวเขี้ยวกินสัตว์หน้าคว่ำ
เต่ากินเห็ด เป็ดกินหอย ตันท่ายปลายบอก - เต่า เป็ด
2. อะไรเอ้อย จะว่านกก็ไม่ใช่นก จะว่าาก็ไม่ใช่กา บินมาได้เขา - หูวัว
หรือหูควาย

3. อะไรเอ่ย กาดำ กระโดดลงน้ำกลายเป็นกาขาว - เม็ดแมงลัก
4. จะว่าเปิดก็ไม่ใช่ จะว่าไต่ก็ไม่เชิง เดินคอยาวเทิ่งๆ แล้วยืนเบิ่ง
อยู่กลางทุ่ง - แร้ง
5. อะไรเอ่ย แม่ช้างเอ้าช้างไปก่อน แม่ปลาช่อนเอ้าหางเกี่ยวเบ็ด
แม่เปิดเอ้าปากไข่ แม่ไก่เอ้าตูดขัน - เปล เข้ม หอย ปี่
6. อะไรเอ่ย นำน้อยปลามาก พญานาคลงกวน สาวน้อยหน้านวล
นั่งกวนอยู่ปากถ้ำ - ข้าว ทัพพี คนหุงข้าว เต่าไฟ

หมวดที่ 4

1. รูป

1. อะไรเอ่ย มาจากเมืองละโว้ สูงโย่งโก้มีพินชี้เดียว - ยุง
2. อะไรเอ่ย มาจากเมืองแขก ดีไม่แตก พินไม่เข้า - เภา
3. อะไรเอ่ย มาจากเมืองจีน ตัวเล็กเสียงดัง - ประทัด
4. อะไรเอ่ย เรือนปั้นหยาทาสีเขียว เด็กดำนอนคนเดียว กางมุ้งขาว
- น้อยหน้า
5. อะไรเอ่ย คุณทองเยี่ยมๆ มองๆ ตกจากหอคอย่น - อุจจาระ

2. อาการ

1. อะไรเอ่ย เมื่อเด็กนุ่งผ้า เมื่อชราเปลือยกาย - ดันไผ่
2. อะไรเอ่ย เล็กๆ นุ่งผ้า พอใหญ่ขึ้นมาเอาผ้าคลุมหัว - มะเขือ
3. เวลาแก่เป็นเพื่อนนอน เวลาอ่อนเป็นเพื่อนกิน - ฟากหน่อไม้
4. อะไรเอ่ย หน้าแล้งอยู่ถ้ำ หน้าน้ำอยู่ดอน เกล้าผมเป็นมอญใหม่
- หอยโข่ง
5. อะไรเอ่ย หน้าแล้งอยู่ถ้ำหน้าน้ำอยู่ทุ่ง - ข้าวเปลือก
6. อะไรเอ่ย แม่ชีขาววัง ไม่รับสั่งไม่ออก - น้ำมูก
7. อะไรเอ่ย แบกหอกขึ้นภูเขา แบกลำเภาลงท่า แบกประทุนมุ่นป่า
- เม่น กุ้ง เต่า
8. อะไรเอ่ย คนแก่หลังโก่ง ลงน้ำไม่ขุ่น - เบ็ด
9. อะไรเอ่ย เล็กแต่อยู่ไม่สุข ชอบทนทุกข์ทรมาน ให้เขาเอาหัวกะบาล
ใส่ถีบบ้านของตน - ไม้ขีดไฟ
10. อะไรเอ่ย คนจับมันไม่ได้ เพราะไม่มีตัวตน แต่ถ้ามันจับคน
ทำให้หน้ามีดต้ามัว - ลม หรือ คนเป็นลม
11. อะไรเอ่ย นั่งเท้าแขนอ่อน กินก่อนพระ - ทัพพี
12. อะไรเอ่ย นั่งบนตอหัวรอคึกๆ นั่งบนตักหัวรอคึกๆ-หม้อข้าวบนเตา
13. อะไรเอ่ย นั่งยองๆ มองกระเด้า เข้าไม่เข้า เอามือคลำดู - ลับมีด

14. อะไรเอ๋ย จุบจิบ ชุบชิบ พุดจา เปิดไป เปิดมา เสียเงิน เสียทอง
- เล่นถั่ว เล่นโป หรือเล่นการพนัน
15. อะไรเอ๋ย เรากลื่นมันเราอยู่ มันกลื่นเราเราตาย - น้ำ
16. อะไรเอ๋ย ไม่ใช่แขก ไม่ใช่จีน ไม่ใช่ญวน ดากอวนบนยอดไม้
- แมงมุม

3. รูปผิดปกติและอาการผิดปกติ

1. อะไรเอ๋ย มีพินอยู่มากมาย แต่กินอะไรไม่ได้ - หวี

หมวดที่ 5

1. บุคคลที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัว

1. อะไรเอ๋ย คนสามแสน หาบแกนไม้ประดู่ - กิ้งกือ
2. ขาไปสองคน มีดฟ้าผ่าฝน กลับมา คนเดียว - เงา
3. ลูกสัปดน เล่นกันแม่ - ลูกกัญแจ

หมวดที่ 6

1. ต้นไม้ยืนต้น

1. อะไรเอ๋ย ต้นเป็นสายยาวหรุ ดูเป็นเส้น ดอกหางเหิน น่ายลบน
เวหา - ว้าว
2. ใบหยัก ๆ ลูกรักเต็มคอ มะละกอกก็ไม่ไซ้ - ต้นตาล

2. พืชล้มลุก

1. จิกจี้จิกเจ้า หย้างอกขึ้นเขา จิกเจ้าขึ้นไข่ สองมือเข้ารีด จิกจิด
ขี้ไหล - เหา

3. ดอกไม้

1. ดอกไม้ยักษ์โบราณ บานเท่ากระดัง เมื่อฝนตกแดดออก หุบเท่า
กระบอก เมื่อแดดไม่ออกหรือฝนไม่ตก - ร่ม

4. ผลไม้

1. อะไรเอ๋ย ลูกกินได้ ใบแก้ร้อน ใบอ่อนใช้สูบ - ใบจาก
2. กะลาซีกเดียว ข้ามทะเลได้ - พระจันทร์
3. สุกไม่หอม งอมไม่หล่น แห้งคาคัน คนกินได้ - ข้าวโพด
4. อะไรเอ๋ย สุกในดินกินได้ สุกในไม้กินอร่อย - ขมิ้น

หมวดที่ 7

1. บ้าน

1. เรือนปั้นหยาทาสีเขียว เด็กด้านอนคนเดียวทางมุ้งขาว - น้อยหน้า
2. อะไรเอ๋ย เรือนสองเสา หน้าคาสองตับ นอนไม่หลับ ลูกขึ้น
ร้องเพลง - ไก่ขัน

2. เรือ

3. อะไรเอ๋อ ประตูปิด หลังคาเปิด - คอกวัวคอกควาย

1. อะไรเอ๋อ หีบน้อยใส่ผ้าเหลือง คนทั้งเมืองไขไม่ออก - ไข

2. อะไรเอ๋อ นารีมี่รู เพชรสีชมพู คารุนารี - ต้มหู

3. อะไรเอ๋อ รถยนต์ก็ไม่ไข รถไฟก็ไม่เชิง วังเตลิดเปิดเปิงอยู่กลางทุ่ง
- กิ่งกือ

หมวดที่ 8

1. รูป

1. อะไรเอ๋อ ยิบ ๆ เหมือนไขปูนา ใครไม่มีปัญหา ไขไม่ออก - ตัว
หนังสือ

2. ต้นเท่าครกใบปอกดิน ต้นเท่าขาไ้ขาวเดียว ต้นเท่าแขนใบแผ่นเสี้ยว
- ตะไคร้ กล้วย อ้อย

3. อะไรเอ๋อ ต้นเท่าสายพาน ลูกยานโตงเตง - มะระ

4. อะไรเอ๋อ ต้นเท่าเข็ม ใบเต็มทุ่งนา - ผักแว่น

5. อะไรเอ๋อ ต้นเท่าลำหอก เกือบดอกไปขาย - ต้นข้าวโพด

6. ต้นเท่าลำห้วย ใบกระจายเต็มแม่น้ำ - แห

7. อะไรเอ๋อ ต้นแค่ดอก ดอกแคว่ - ดอกพวง

8. สูงเทียมฟ้า ต่ำกว่าห้วยน้ำเดียว - ภูเขา

9. สูงเทียมเมฆ โดกเดกตุ๊กตัก หนวดเครารุกริก ตุ๊กตักโดกเดก
- ต้นสน

10. อะไรเอ๋อ สูงกว่าน้ำต่ำกว่ำเรือ - ฟองน้ำ

11. ต่ำเตี้ยเรี่ยดิน ไม่ได้ขึ้นไม่ได้ยืน ไม่ได้กิน ถ้าไม่ขึ้นในครัวก็มี
- กระต่ายขูดมะพร้าว

12. อะไรเอ๋อ กลมเหมือนพระจันทร์ คนทั้งพันมองไม่เห็น - ไข่แดง
ในฟองไข่

13. อะไรเอ๋อ กลม ๆ เหมือนวงพระจันทร์ ออกลูกตั้งพัน เหมือน
กันทุกตัว - ผึ้ง

14. อะไรเอ๋อ ริริเท่าใบพลู ตรงกลางมีรู ข้าง ๆ มีขน - หูว้า หรือ
หูควาย

15. อะไรเอ๋อ ยุ่งเหมือนใยบัว มีตัวอยู่กลาง - แมงมุม

2. สี

1. มันดำเหมือนกา บินมาเหมือนนก มีหนามที่อก เขาเรียกว่าอะไร
- แมงเหนียง

2. อะไรเอ๋อญ่ คำมิดหมี่ ยี่งตี่ยี่งกั๊ด คำเหมือนหมัดยี่งกั๊ดยี่งตี่ - ลีว
กับค้อน
3. อะไรเอ๋อญ่ เขี้ยวเหมือนพระอินทร์ บินเหมือนนก ศรปักอก นก
ก็ไม่ใช่ - แมงทับ
4. เขี้ยวเหมือนพระอินทร์ มีวรินอยู่กลาง จะว่าเจ๊กก็ไม่ใช่ จะว่า
ไทยก็ผิด มีหางอยู่นิด ๆ - มะพร้าวอ่อน
5. สุกเหมือนดาว ขาวเหมือนฟ้า คำเหมือนกา คำไม่ฟัง ดังเหมือน
ปิ่น - มะปราง มะไฟ มะเกลือ มะดัน มะตูม

หมวดที่ 9

1. รูป

1. อะไรเอ๋อญ่ ข้างนอกขรุขระ ข้างในต๊ะตึงโหน่ง - น้อยหน้า หรือ
ทุเรียน
2. อะไรเอ๋อญ่ ข้างนอกสุกใสข้างในเป็นโพรง - มะเดื่อ

2. รูป และ อาหาร

1. อะไรเอ๋อญ่ หลังคาติดกับตัวโผล่หัวออกนอกชายคา - เต้า
2. อะไรเอ๋อญ่ หัวแหลมท้ายแหลม ล่องลอยอยู่ในมหาสมุทร มนุษย์
ชมว่าอร่อยนัก - กุ้ง

หมวดที่ 10

1. ตำแหน่งของสี

1. อะไรเอ๋อญ่ คำมาระกา มีตาข้างเดียว - ทะนาน
2. อะไรเอ๋อญ่ เขี้ยวชะอุ่ม พุ่มไสว ไม่มีใบมีแต่เม็ด - ฝน

2. การเปลี่ยนสีตามตำแหน่ง

1. อะไรเอ๋อญ่ ชักออกมาดำ ดำเข้าไปแดง มีแสงไฟ - ไม่ขีดไฟ

3. การเปลี่ยนสีตามลำดับเวลา

1. อะไรเอ๋อญ่ ขาวยามค่ำ ดำยามนอน - คนตาขาว ศีรษะ
2. ดำแล้วขาว ยาวแล้วสั้น มันแล้วคลอน - ผม ตา พัน

4. สีกับการกระทำ

1. อะไรเอ๋อญ่ ซื้อมาเป็นสีดำ นำมาใช้กลายเป็นสีแดง พอสิ้นแรง
กลายเป็นสีเทา ต้องเอาไปทิ้ง - ถ่าน
2. อะไรเอ๋อญ่ ใจหุ้มใจหั่น ปลายแดงนั้น เข้าหนึ่งรู ออกสองรู -
ยาสูบ

หมวดที่ 11

1. การเคลื่อนไหว

1. ขยุก ๆ เอน้ำเข้า เขย่า ๆ เอน้ำออก - บ้วนปาก

2. การเห็น

1. นอนคว่ำเห็นลาย นอนหงายเห็นตับ - สาด ตับจาก

2. อะไรเอ๋ย สว่างดูมัว สลัวจึงเห็น ยิ่งมืดยิ่งเห็น มืดหมดไม่เห็น
เลย - ภาพยนตร์

3. แหวกม่านจอมมั่ง แหวกมั่งเจอไหม แหวกไหมเจอเม็ด - ข้าวโพด

3. การฉีก การกัด การตัด การหัก การตี

1. ยิ่งตัดยิ่งยาว - ถนน

2. อะไรเอ๋ย ตัดโคนก็ไม่ตาย ตัดปลายก็ไม่เนา - ผม

4. การกระทำหรือเหตุผลที่แย้งกัน

1. อะไรเอ๋ย เวลาใช้เอาไปทิ้ง เวลาไม่ใช้เอาไปเก็บไว้ที่หัว - สมอเรือ

2. อะไรเอ๋ย ยิ่งเก็บยิ่งเก่า ยิ่งใช้ยิ่งใหม่ - ถนน

3. อะไรเอ๋ย ทำบุญได้บาป มีลาภก็ตาย - คนตกปลา

4. อะไรเอ๋ย กดหัว ท้องป่อง - สาแหรก

5. ไม่ดกก็เต็มขึ้นไปเต็มอยู่บนต้นไม้ - มะพร้าว หรือ มะเกลือ

6. สีลายยานโดงเตง ข้างนอกร้องเพลง ข้างในร้องไห้ - กล่อมเด็กในเปล

7. เห็นตัว กลัวไม่ไหว เห็นขี้เห็นไส้ ทั้งไหวทั้งกราบ - เทียนขี้ผึ้ง

5. การกระทำตั้งแต่สองอาการขึ้นไป

1. เปิดฉับ ใส่ฉุบ ปิดปูบ เดินปับ - พระบิณฑบาต

2. หล่นตุ๋บ ใส่หมวกแต่ ร่วงตอแหลไปตลาด - ลูกตาล

3. อะไรเอ๋ย ฟันখনผุ ทะลุখনแก่น เล่นสรวังน้ำใส ไหลลงขัน
- มะพร้าว

4. ไม้ผุทะลุถึงแก่น ถึงแท่นดินสอ ถึงบ่อน้ำใส ถึงหัวใจ หนุมาน
- เป็ลือกกะลา เนื้อ จาวมะพร้าว

5. อะไรเอ๋ย กลางวัน ใช้กันไปทุกมุมห้อง กลางคืนยืนอยู่ทุกมุมห้อง
- ไม้กวาด

6. อะไรเอ๋ย กลางวันเก็บใส่กระบวย กลางคืนกระจายออก - ดาวบนฟ้า

7. คนซื้อไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่ได้เห็น - โลงผี

8. อะไรเอ๋ย คนทำไม่ต้องการ คนต้องการไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่รู้ - หีบศพ

8. ตกดังตุ๋บ หมาไล่ตะครุบ แมลงวันตอมโน้ - อูจจาระ

1. ตัวสะกด

1. อะไรวะเอย หน้าขาว ๆ ตัวยาวคอก พอตัดขนออกยาวแล้ว - ขวาน
2. อะไรวะเอย แหวนกับแหวน ชนกันที่หันอากาศ เกิดเป็นสัตว์ประหลาด
ชอบกินหญ้า - วัว
3. อะไรวะเอย ตัดหัวตัดหางเหลือกลางวาเดียว - กวาง

2. คำพ้องความ

1. เป็นถึงพรหมเมศ ฤทธิ์เดชพร้อมดี แต่จะนอน ฝ้าประตูลือ
ใครไปใครมา เช็ดหน้าเลื่อนเปื้อน - พรหมเช็ดเท้า
2. อะไรวะเอย ชื่อเหมือนคนตาย มีปีกบินได้ หากินกับดอกไม้ - ผีเสื้อ
3. อะไรวะเอย นกอะไรที่ไม่ใช่ของเรา - นกเขา
4. ชื่อดुर้าย คล้ายกิริยาของสัตว์ มีทั้งในวัด และตามสวน - มะขวิด
5. มัจฉาหนึ่งหน้ายาวราวสักฟุต มัจฉาหนึ่งชื่อบอกเป็นฝรั่ง มัจฉา
หนึ่งดुर้าย ใคร ๆ ชัง มัจฉาหนึ่งถูกขังไม่ดิ้นรน - ปลาหมอ ปลาทุ
ปลาเสือ ปลากระป๋อง
6. ชื่ออยู่ในครัว ตัวอยู่ใต้ดิน - แมงกระซอน
7. อะไรวะเอย ชื่ออยู่ในครัว ตัวอยู่ในป่า มีสีขา หูกยาว - กระต่าย
8. อะไรวะเอย ชื่ออยู่ในป่า กายาอยู่ในน้ำ - ปลาเสือ
9. อะไรวะเอย ชื่ออยู่บนฟ้า กายาอยู่ในน้ำ - ปลาฉลาม
10. ตัวอยู่รู หูอยู่นา ตาอยู่ป่า แต่หางโพลไปอยู่เมืองจีน - หูกเห็ด
หูกเห็ด เม็ดมะกัลดาวหูก เหงาเปี้ยว
11. ตัวอยู่ในนา ตาอยู่บ้าน - ตาปู
12. อะไรวะเอย ตัวอยู่นาตาอยู่บ้าน อยู่นากัดข้าว อยู่เหี้ยกัดฝ้าย - ตาปู
13. ตัวอยู่ในป่า ตาอยู่ในบ้าน - กระต่าย
14. ผักหนึ่งอยู่หนอง ผักสองอยู่วัด ผักสามอยู่ป่าช้า ผักสี่อยู่นา - ผักเป็ด
ผักไถ - ผักเป็ด ผักคราด ผักเสี้ยนผี ผักกระถิน

บทที่ 4

การวิเคราะห์คุณค่าของการละเล่นของเด็กไทย

การละเล่นของเด็กไทย เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทยและสืบทอดกันมาในวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงว่าการละเล่นดังกล่าวมีความยั่งยืนคงทนอยู่ในสังคมไทยเป็นเวลานาน ควรแก่การวิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าเป็นที่ประจักษ์แก่วงการศึกษและผู้สนใจทั่วไปเพื่อจะได้ร่วมกันอนุรักษ์ไว้ให้ดำรงอยู่ชั่วนาน

ในบทนี้จะได้อธิบายวิเคราะห์คุณค่าด้านวัฒนธรรมของการละเล่นของเด็กไทย โดยจำแนกเป็นคุณค่าตามความหมายของคำ “วัฒนธรรม” คุณค่าด้านสังคมและคุณค่าด้านภาษาตามลำดับ

การวิเคราะห์คุณค่าตามความหมายของคำ “วัฒนธรรม”

วัฒนธรรม คือ “ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน”¹

วัฒนธรรมอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอยและเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น
2. วัฒนธรรมทางไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ศาสนา จรรยา ศิลป์ เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้ อยู่ตามลำพังมองไม่เห็น เพราะมันอยู่ในความรู้สึก ถ้าจะปรากฏ ก็ต้องออกมาทางวัตถุเหมือนกัน²

เมื่อพิจารณาการละเล่นของเด็กไทย ตามนัยแห่งความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป็นไปตามลักษณะของวัฒนธรรมอยู่แล้ว การละเล่นของเด็กไทยแนบเนื่องอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยมาแต่โบราณกาล และไม่ว่าจะมองในแง่วัตถุหรือในแง่ไม่ใช่วัตถุ จะเห็นได้ว่า มีลักษณะของความเจริญงอกงามปรากฏอยู่ในการละเล่นดังกล่าวอย่างชัดเจน

เด็ก ๆ ก่อนที่จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จนสามารถทำหน้าที่พลเมืองดีของชาติได้นั้น จะต้องมีการประสบการณ์ในการเล่นต่าง ๆ มาแล้วไม่มากนักน้อย ถ้ามองในแง่ของการละเล่นโดยเฉพาะ จะเห็นได้ว่า การละเล่นต่าง ๆ เริ่มต้นด้วยลักษณะที่เป็นธรรมชาติก่อน เช่น การวิ่งเล่น การเคลื่อนไหวร่างกายในอิริยาบถต่าง ๆ การเก็บชิ้นส่วนของพืชและสิ่งของที่พบเห็นใกล้ตัวในธรรมชาติมาใช้เป็นของเล่น ต่อมาการเล่นเหล่านั้นก็มีวิวัฒนาการคลี่คลายขยายตัวจากลักษณะง่าย ๆ ตามธรรมชาติมาเป็นลักษณะซับซ้อนขึ้น มีการรับเอาการเล่นของเด็กชาติอื่น ๆ ที่ได้คบหาสมาคมกันเข้ามาปะปนอยู่ในการละเล่นของเด็กไทยด้วย แสดงว่ามีความเจริญงอกงามไปตามกาลเวลา

หากมองในแง่ความเจริญงอกงามของตัวเด็กเอง ก็เห็นชัดว่า การละเล่นต่าง ๆ ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกาย ปัญญา อารมณ์และสังคม

¹ พระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485

² เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย. สำนักพิมพ์คลังวิทยา 2516, หน้า 15.

ในด้านกายนั้น พิจารณาจากการละเล่นของเด็กเล็ก ๆ เริ่มตั้งแต่ การละเล่นในร่ม เช่น เล่น “จับปูดำ ขยำปูนา” ต้องใช้กล้ามเนื้อที่นิ้วทำท่าไปตามคำร้องเป็นจังหวะ “การเล่นโยกเยก” เด็กต้องโยกตัวเป็นจังหวะ ในขณะที่หันหน้าเข้าหากัน เอามือจับกันแล้วโยกตัวไปข้างหน้าที่ ข้างหลังที่ เป็นการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมากขึ้น การเล่น “เด็กเอ๋ยพาย” ใช้ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน สมมติว่าอยู่ในเรือ มีเด็กคนหนึ่งนั่งท้ายเรือ เป็นคนพาย ก็ทำท่าเลียนแบบคนพายเรือจริง ๆ คนที่นั่งข้างหน้าก็โยกตัวเป็นจังหวะ ร้องเพลง “เด็กเอ๋ยพาย” พอถึงวรรคที่ว่า “ยกด้ามพาย ดีหัวนายดังโป๊ก” คนพายก็จะลุกขึ้นเขกหัวคนอื่น ๆ มีการหลบกันพัลวันเพื่อไม่ให้ถูกเขกหัว

เมื่อเด็กโตขึ้น ก็ชอบเล่นกลางแจ้งมากขึ้น มีการเล่นกับเพื่อน ๆ วยเดียวกันเป็นกลุ่มเล็กบ้างใหญ่บ้าง การเล่นสนุกสำหรับกลุ่มเล็ก ๆ มีหลายอย่างเช่น ขี้น้ำก้านกล้วย ยิงปืนก้านกล้วย ตีลูกล้อ ตาเขย่ง ร่อนรูป ฯลฯ

การละเล่นที่ต้องแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ๆ ละหลาย ๆ คนก็มีหลายอย่าง เช่น วึ่งเปี้ยว ตีจับ เตย กระโดดเชือกหมู่ ชักกะเย่อ ขี้น้ำส่งเมือง ฯลฯ การละเล่นบางอย่างมีบทร้องประกอบเพื่อความครึกครื้นรื่นเริงด้วย เช่น โพงพาง อ้ายโม่ง เอาเถิด เสือไล่หมู อ้ายเข้อ้ายโขง มอญซ่อนผ้า รีรีข้าวสาร ฯลฯ นอกจากมีบทร้องประกอบแล้ว การละเล่นบางอย่างยังมีบทเจรจาโต้ตอบกัน เป็นการฝึกทักษะในการใช้ภาษาด้วย เช่น ูกินหาง แม่เฒ่าพระโขนง มะลือก ก๊อกลงก๊อกลง เขย่งเก้งกอย ฯลฯ

การเล่นกลางแจ้งส่วนใหญ่เป็นการฝึกทักษะรวม ถือเป็นการออกกำลังกาย เช่น การเล่นกาฬกาฬ ผู้ที่เป็นกาต้องคอยกันไม่ให้ใครขโมยไข่ของตนไปได้ ผู้เล่นเอาลำตัวคร่อมอยู่ คอยเหวี่ยงเข้ามาแตะผู้ที่เข้าไปขโมย ต้องอาศัยความว่องไวมาก การเล่นกระโดดเชือกเดี่ยว หรือกระโดดเชือกหมู่ ก็ฝึกทั้งเท้าและจังหวะแขนในการแกว่งเชือกให้สัมพันธ์กัน การเล่นลูกหิน ทอยกองหยอดหลุม หรือการเล่นอื่น ๆ ที่ต้องใช้ทักษะทางตา ช่วยในการเล็งหรือกะระยะ ก็จำเป็นต้องให้สอดคล้องสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ของร่างกายด้วย เช่น การเล่นจ้องเต และ ตาเขย่ง เวลาทอยเปี้ยต้องเล็งให้ดีเสียก่อน จึงค่อยดีดลูกหินให้ถูกคู่ต่อสู้ การเล่นลูกข่างก็เช่นเดียวกัน เวลาโยนลูกข่างให้หมุน แล้วไขปลายเชือกคล้องเกลียวตีนลูกข่างขึ้นมารับไว้ในอุ้งมือ ต้องให้ตาและมือสัมพันธ์กัน มิฉะนั้นก็รับพลาด การเล่นเต็นสาก ถ้าไม่กะระยะให้ดี สากจะบีบเท้าถึงตาตุ่มแตกก็มี

การฝึกความสังเกตและไหวพริบ

การใช้สายตา นอกจากจะเป็นการฝึกทักษะทางตาแล้ว ยังเป็นการฝึกไหวพริบ การสังเกต และเขาวนปัญญาอีกด้วย ผู้เล่นต้องใช้การสังเกตเพื่อช่วยการคาดคะเน การละเล่นของเด็กไทยมีหลายชนิดที่แสดงการชิงไหวชิงพริบกันระหว่างคู่ต่อสู้ ตัวอย่างเช่น

การเล่นกา撲ไข่ ผู้โยมจะหลอกล่อชิงไหวชิงพริบกับเจ้าของไข่ เจ้าของไข่ต้องใช้ความระมัดระวัง คาคะเนและป้องกันไม่ให้ใครขโมยไข่ไปได้

การเล่นเทวดานั่งเมือง หรือขี่ม้าส่งเมือง ผู้ที่จะวิ่งออกมากระซิบข้อฝ่ายตรงกันข้ามอีกฝ่ายต้องเดาใจอีกฝ่ายว่าจะออกชื่อใคร เจ้าของชื่อต้องสังเกตดูเวลาคู่ต่อสู้กระซิบกับเจ้าเมือง และไม่วิ่งออกมา มิฉะนั้นจะถูกโป้ง ต้องมาเป็นม้าให้คู่ต่อสู้ขี่

เล่นวัวกระทิง ผู้เป็นกระทิงต้องหลอกล่อและฉวยโอกาส ขณะที่มีการเซ หรือเสียหลัก

การแข่งขันเรือคน ผู้เล่นต้องใช้ความสังเกต เพื่อให้รู้ว่า ฝ่ายตรงกันข้ามซ่อนลูกสะบ้าไว้ที่ไหน เพื่อฝ่ายของตนจะได้ถึงเส้นชัยก่อน ทำนองเดียวกันผู้ซ่อนต้องไม่ทำให้ฝ่ายตรงกันข้ามจับสังเกตได้ การเล่นมอญซ่อนผ้าก็เช่นเดียวกัน ผู้เล่นต้องสังเกตให้ดี มิฉะนั้นจะต้องถูกตีลูกขึ้นวิ่งและต้องมาเป็นแทน

การเล่นต่อไก่ ท่าทาย ผู้เล่นต้องใช้ไหวพริบในการสังเกตและใช้ประสาทสัมผัส เพราะผู้เล่นถูกปิดตา ต้องทายชื่อเพื่อนให้ถูกจึงจะมีคนมาเป็นแทน

การเล่นเตยหรือตาล่อง ผู้ล่องจะหลอกล่อให้ผู้อื่นเผลอ เพื่อให้ฝ่ายของตนไปได้ เป็นกาชิงไหวชิงพริบกัน ผู้กันต้องคอยสังเกตให้ดีว่า ใครจะเป็นคนผ่านไป

การเล่นลูกข่าง ผู้เป็นเจ้าของลูกข่างที่ถูกตั้งเป็นเป้า ต้องใช้ไหวพริบในการช่วยปั่นลูกข่างอีกลูกหนึ่ง ให้กระทบลูกที่ตั้งเป็นเป้าออกมาให้ได้ นอกจากนี้ผู้เล่นต้องมีความแม่นยำในการคล้อยลูกข่างที่กำลังหมุนอยู่และเกี่ยวขึ้นรับด้วยอุ้งมือ ตลอดจนความแม่นยำในการปาให้ลูกเป้าที่กำลังเคลื่อนที่

การเล่นทอยกอง หรือหยอดหลุม ก็ต้องใช้ความแม่นยำเช่นเดียวกัน

การเล่นซ่อนหา เป็นการฝึกสอดประสาท เพราะผู้ที่ปิดตาต้องสังเกตทิศทางจากเสียงของผู้ซ่อนที่จะรู้ว่า ผู้ซ่อนอยู่ในบริเวณใดบ้าง

การที่เด็กได้เล่นกับเพื่อน ๆ วยเดียวกัน เป็นโอกาสให้ได้เรียนรู้วิธีปรับตัวเข้ากับหมู่คณะ ได้รู้จักใช้ไหวพริบและช่วยให้เด็กมีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใสด้วย จึงสรุปได้ว่า การละเล่นของเด็กไทยมีลักษณะของความเจริญงอกงาม สมบูรณ์ตามความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม”

ความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ในส่วนที่แสดงความเป็นระเบียบเรียบร้อยนั้น เห็นได้จากการที่เด็ก ๆ มักจะใช้วิธีจับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อเป็นเครื่องชี้ขาดว่า ใครหรือฝ่ายใดจะต้องทำหน้าที่อย่างใดก่อน การจับไม้สั้นไม้ยาวนี้เป็นระเบียบที่ผู้เล่นทุกคนยอมรับปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อแม้ใด ๆ เช่น การเล่นโพงพาง อ้ายม่อง อ้ายเข้อ้ายโขง เอาเถิด ฯลฯ ใครจับได้ไม้สั้นก็ต้องทำหน้าที่เป็นปลาที่เข้าลอดโพงพาง เป็นอ้ายม่อง เป็นอ้ายเข้ เป็นผู้อยู่โยง ตามลำดับ ดังที่ตกลงกันไว้ นอกจากจับไม้สั้นไม้ยาวแล้วการเล่นแต่ละอย่างจะต้องมีกติกา ซึ่งผู้เล่นทุกคนต้องปฏิบัติตาม ใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ หรือมิฉะนั้นก็จะต้องออกไปจากกลุ่มเข้ากับเพื่อน ๆ ไม่ได้ นี่ก็แสดงถึงการฝึกให้มีวินัยเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย อันเป็นอีกลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรม

มีการละเล่นหลายอย่างที่เด็กต้องเล่นเป็นหมู่คณะดังได้กล่าวมาแล้ว เช่น การละเล่นเตย ตีจับ ฯลฯ ผู้เล่นจะต้องแบ่งเป็น 2 ฝ่าย และแต่ละฝ่ายต่างก็หวังในชัยชนะ ฉะนั้นสมาชิกในกลุ่มหรือฝ่าย จะต้องร่วมมือกันและพยายามช่วยกันอย่างเต็มที่ เพื่อให้ได้ชัยชนะ นับว่าการละเล่นต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีส่วนช่วยฝึกลักษณะนิสัยพื้นฐานในเรื่องความกลมเกลียวกันเป็นหมู่คณะ อันจะพัฒนาขึ้นเป็นความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติเมื่อเด็ก ๆ เจริญวัยขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า เข้าลักษณะของวัฒนธรรมอีกลักษณะหนึ่ง

ศีลธรรมอันดี

ในส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรมอันดี ตามความหมายข้อสุดท้ายของวัฒนธรรมนั้น จะต้องพิจารณาในแง่ที่สัมพันธ์กับร่างกายเมื่อเวลาที่เด็กกำลังเล่นตามขีดแห่งความสามารถของเด็กด้วยการละเล่นที่ช่วยฝึกคุณธรรมบางประการ เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะช่วยสร้างศีลธรรมอันดีของประชาชนในภายหน้า พอจะวิเคราะห์ได้จากตัวอย่างการละเล่นต่อไปนี้

ความอดทน

จับน้ำส้มเมือง ไม่หิ้ง เป็นการละเล่นที่ช่วยฝึกความอดทนเมื่อเด็กเป็นฝ่ายแพ้ เพราะผู้แพ้จะต้องถูกขี้นหลังไปไหน ๆ ก็ได้ แล้วแต่ละจะต้องตกลงกัน ผู้แพ้บางคนตัวเล็กแต่ก็ต้องยอมให้ผู้ชนะซึ่งตัวใหญ่กว่าขี้นหลัง ถ้าไม่อดทนก็เล่นด้วยกันไม่ได้

การเล่นคัน เป็นการฝึกความอดทน ในขณะที่ผู้เล่นต้องพยายามดันคู่ต่อสู้ ให้ถอยร่นไปยังเส้นหลัง ผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่งต้องพยายามอดทน ต้านทานไว้เพื่อมิให้แถวของตนถอยร่นไป มิฉะนั้นจะแพ้

ถือขำมั่วห่วย เป็นการฝึกความอดทนของผู้ที่ต้องเป็น “ห่วย” ซึ่งต้องทำท่าหลายอย่างให้ผู้ที่เป็น “เสือ” ขำมั่ว บางครั้งต้องเป็น “ห่วย” อยู่นาน เพราะไม่มีเสือตัวใดตาย และถ้า “เสือ” ทุกตัวขำมั่วได้หมด ผู้เป็น “ห่วย” จะถูกลงโทษโดยถูก “เสือ” หามไปทิ้งแล้ววิ่งหนีผู้เป็น “ห่วย” ต้องพยายามจับให้ได้สักคน และคนที่จับได้ก็ต้องเป็น “ห่วย” ต่อไป

ความสามัคคีรักหมู่คณะ

ขายแดงโม ผู้เล่นเป็นแดงไม่ต้องเกาะกันไว้ให้แน่นเวลาที่ถูกผู้ซื้อมาถึงตัวแรง ๆ トラบใดที่ยังไม่หลุดจากเถา ผู้ซื้ออีกเอาตัวไปไม่ได้ ฉะนั้นทุกคนจะต้องพร้อมใจออกแรงเกาะกันไว้อย่างเต็มที่ เพื่อมิให้ต้องถูกแยกไปจากหมู่คณะ

ตีจับ ในขณะที่ผู้เล่นของฝ่ายหนึ่งเข้าไป “ตี” เพื่อให้ถูกตัวผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วจะได้วิ่งกลับฝ่ายของตนโดยไม่ให้ถูกจับเป็นเชลยนั้น ผู้เล่นอีกฝ่ายต้องพร้อมใจกันพยายามจับผู้ที่เข้ามา “ตี” ไว้ให้ได้อย่าให้หลุดมือ เพราะถ้าผู้ตีที่ถูกหลาย ๆ คนจับได้หลุดกลับไปฝ่ายของตนได้ ผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องกลับไปเป็นเชลยกันทั้งกลุ่ม นับว่าเป็นการฝึกความสามัคคีในหมู่เด็ก ๆ ด้วยกันได้เป็นอย่างดี

ชักกะเย่อ ผู้เล่นของแต่ละฝ่ายจะต้องพร้อมใจกันดึงเชือกโดยแรง เพื่อให้เครื่องหมายที่ผูกไว้ตรงกึ่งกลางของเส้นเชือกเข้าไปอยู่ในฝ่ายของตน การละเล่นชักกะเย่อนี้ช่วยฝึกความมี

ระเบียบวินัยและความสามัคคีในหมู่คณะ

ปลาหมอตกกระทะ ผู้เล่นทุกคนต้องพยายามช่วยกันกระโดดเข้าไปในวงให้ได้ทั้งหมด และเวลาจะออกก็มีการนัดแนะกันหลอกล่อให้ผู้อื่นเผลอแล้วกระโดดออกไปให้ได้ ส่วนผู้กันก็ต้องพร้อมใจกันระวังอย่างเต็มที่เหมือนกันเพื่อมิให้พวก “ปลา” กระโดดหนีออกไปจาก “กระทะ” ได้

เตย หรือ ตาล่อง ผู้เล่นที่เป็นฝ่ายล่องจะต้องพยายาม “โยก” หรือ หลอกล่อผู้อื่น เพื่อให้พวกตนคนใดคนหนึ่งผ่านไปได้อย่างปลอดภัย เมื่อวิ่งผ่านได้ทุกเส้น และกลับขึ้นมาได้แล้ว ผู้ที่วิ่งผ่านนั้นก็จจะร้องว่า “เตย” ซึ่งหมายถึงชัยชนะของทุกคนที่อยู่ฝ่ายเดียวกันด้วย การประสาบช่วยร่วมกันจะช่วยปลูกฝังความสามัคคีในหมู่เด็ก ๆ โดยไม่รู้ตัว

ความซื่อสัตย์

ซ่อนหา ผู้เล่นที่ถูกปิดตาในขณะที่คนอื่นวิ่งไปซ่อนนั้น จะต้องปิดตาให้ “มิด” ถ้าไม่มิดถือว่าผิดกติกา มีบทร้องประกอบการละเล่นนี้ว่า “ปิดตาไม่มิด สารพิษเข้าตา พ่อแม่ทำนาได้ข้าวเม็ดเดียว” นับเป็นการฝึกให้มีความซื่อสัตย์

หมากเก็บ อีตัก อีชีค้อเขียน ในการเล่นสิ่งเหล่านี้ถ้ามือของ ผู้เล่นไปกระทบก้อนหิน หรือ เม็ดผลไม้ที่ใช้เล่น ทำให้เคลื่อนไหวไปแม้นิดเดียว ก็จะต้องยอม “ตาย” เพื่อให้ผู้เล่นคนอื่นเล่นต่อแม้ขณะที่มือกระทบนั้น คนอื่นจะไม่เห็นก็ตาม

การรับผิดชอบ

การปฏิบัติตามกติกาทุกอย่างไม่ว่าจะเล่นอะไร ก็ถือกันว่าเป็นการแสดงการรับผิดชอบต่อผู้เล่น ดังตัวอย่างการละเล่นต่อไปนี้

ตะหูน เมื่อผู้เล่นที่เป็นคนวิ่งไล่ไปแตะใครเข้า คนนั้นต้องหยุดนิ่งอยู่ในท่าที่กำลังกระทำ ในขณะที่นั้น จะเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนท่าไม่ได้ ถ้าเคลื่อนไหวก็ต้อง “ตาย” และต้องไปเป็นคนไล่แทน ถ้าแตะได้หมดทุกคน และต้องเป็นหุ่นกันหมด ผู้ไล่ก็ต้องแสดงท่าหลอกล้อต่าง ๆ ให้หุ่น ยิ้ม หรือ หัวเราะ หรือ เคลื่อนไหว ใครเคลื่อนไหวก็ต้องมาเป็นคนไล่แทน ทุกคนต้องปฏิบัติตามกติกา

หมუნนาฬิกา ผู้เล่นทุกคนจับมือกันเป็นวงกลมแล้วใช้เท้ายันกันเอง ตัวหงายลง คนยืนสลับจับมือคนนั่ง ทุกคนต้องจับมือกันให้แน่น ไม่ให้หลุดจากกัน คนยืนจะวิ่งรอบ ๆ วงแล้ววงกลมจะหมุนเป็นรูปเหมือนนาฬิกา ฉะนั้นทุกคนจะต้องรับผิดชอบจับมือ หรือ ยันเท้ากันไว้ให้มันอย่าให้หลุดจากกันได้จึงจะหมุนได้อย่างสนุก

โปลิตจับขโมย เป็นการเล่นที่กำหนดหน้าที่โปลิตให้พยายามจับขโมยให้ได้ ถ้าจับได้ ก็ถือว่าชนะ ฝ่ายผู้เล่นเป็นขโมย ก็ต้องพยายามใช้ไหวพริบ พลิกแพลงต่าง ๆ เพื่อมิให้ถูกจับได้ ต่างฝ่ายต่างรับผิดชอบทำหน้าที่ตามบทบาทของตน

เถือกินวัว ผู้เล่นตั้งแต่ 12 คนขึ้นไป แบ่งเป็นฝ่ายเสือ และฝ่ายวัว ผู้เล่นเป็นเสือต้องพยายามจับวัวให้ได้โดยพยายามเข้าไปทางคอกที่ฝ่ายของตนยืนอยู่ ผู้เล่นเป็นวัว ก็ต้องพยายาม

หนีออกจากคอกที่ฝ่ายของตนยืนอยู่เช่นเดียวกัน ต่างฝ่ายต่างต้องแสดงเป็น เสือ หรือ เป็นวัว ตามหน้าที่ของตน จัดเป็นการฝึกความรับผิดชอบได้อย่างหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า คุณธรรมหลายประการ ได้แก่ ความอดทน ความสามัคคีรักหมู่คณะ ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ การมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย เป็นสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้ในขณะที่เขากำลังเล่นกันอย่างสนุกสนานเอง ประสบการณ์เหล่านี้เป็นการช่วยเตรียมเด็ก ๆ ให้พร้อมที่จะทำหน้าที่พลเมืองดี เมื่อเขาเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

คุณค่าด้านสังคม

การเล่นของเด็ก บทร้องประกอบการเล่น ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เด็ก ๆ ใช้เป็นของเล่น สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ชนบทธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม และความเชื่อของคนไทยในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

1. สภาพความเป็นอยู่และอาชีพของชาวบ้าน

1.1 สภาพความเป็นอยู่ของเด็ก

อ้ายเข้ อ้ายโจง เป็นการละเล่นที่สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของเด็ก ๆ ที่มีบ้านอยู่ริมแม่น้ำ และในแม่น้ำนั้นมีกระเข้ แต่กระเข้นั้นคงหมดพิษสงไปแล้ว เพราะกัดใครก็ไม่เข้า เด็ก ๆ จึงนำเรื่องราวเกี่ยวกับกระเข้มาร้องเล่นเป็นการล้อเลียน

บทร้องล้อเลียนเกี่ยวกับผมของเด็ก ก็แสดงลักษณะการไว้ผมของเด็กไทยสมัยก่อนซึ่งมีทั้ง ผมจุก ผมเปีย ผมแกละ ดังนี้

ผมจุก คลุกน้ำปลา เห็นชี้หมา นั่งไหว้กระจิ่งห่อง

ผมเปีย มาเลียใบตอง พระตีกลอง ตะลุ่มตุ้มมั่ง

ผมแกละ กระแตะใส่เกือก ตกน้ำตาเหลือก ใส่เกือกข้างเดียว

1.2 สภาพความเป็นอยู่ของผู้ใหญ่

บทร้อง จำจี้ ซึ่งร้องแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ก็สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่แบบไทยสมัยก่อนหลายอย่าง เช่น จำจี้มะเขือเปราะ กล่าวถึงการอาบน้ำของหนุ่ม ๆ สาว ๆ ซึ่งนิยมไปอาบน้ำที่ท่าวัด มีการใช้เรือเป็นพาหนะ

จำจี้มะเขือพวง กล่าวถึงเมียน้อย เมียหลวง แสดงว่าการมีเมียหลายคนในสังคมไทยสมัยก่อน เป็นเรื่องธรรมดา

จำจี้ จำจวด พาลูกมาบวช ถึงวัดถึงวา ก็แสดงถึงความเป็นชาวพุทธของแม่ ซึ่งมีศรัทธาจะให้ลูกบวชเรียนในพระพุทธศาสนา

มอญช่อนผ้า มีบทร้องที่ขึ้นต้นด้วยการออกชื่อชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอยู่เมืองไทย คือ พวกมอญ

1.3 อาชีพหลักของคนไทย

การทำนา มีการละเล่นหลายอย่างที่มิบทร้องกล่าวถึง ข้าวและวัวควายที่ช่วยไถนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วิธีข้าวสาร มีบทร้องที่กล่าวถึงข้าว มีทั้งข้าวสาร ข้าวเปลือก และข้าวสุก (คดข้าวใส่จาน) รวมอยู่ในบทเดียวกัน

ซ่อนหา มีบทร้องที่แข่งคนปิดตาไม่มีตา พ่อแม่ทำนออย่าให้ได้ผลดี (ได้ข้าวเม็ดเดียว)

ย่ำดัง มีบทร้องกล่าวถึง แม่ควายมีท้อง

นอกจากอาชีพทำนาแล้ว ก็ยังมีอาชีพอื่น ๆ อีก ได้แก่ อาชีพประมง อาชีพขายผลไม้ ดังตัวอย่าง

โพงพาง มีบทร้องกล่าวถึง ปลาตาบอดที่เข้าลวดโพงพาง อันเป็นเครื่องมือจับปลาของชาวประมง

ผีลุ่ม มีบทร้องกล่าวถึงการจับปลาโดยใช้ลุ่ม

ปลาหมอตกกระทะ ไม่มีบทร้อง แต่สมมติผู้เล่นเป็นปลาหมอ ที่พยายามกระโดดลงไปในวงสมมติเป็นกระทะ

ขายแตงโม มีบทเจรจา สมมติผู้เล่นเป็นแตงโมมีผู้มาซื้อและพูดกับเจ้าของ

1.4 การละเล่นที่จัดอยู่ในประเภทการพนัน สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อผู้ใหญ่ชอบเล่นการพนัน เด็ก ๆ ก็เล่นเอาอย่างผู้ใหญ่ด้วย ดังจะเห็นได้จากการเล่น ลูกหิน ทอยกอง ล้อต๊อก ปั่นแปะ ในการเล่นสิ่งเหล่านี้ ผู้ชนะจะได้สิ่งของต่าง ๆ จากผู้แพ้ เด็ก ๆ จึงชอบเล่น

2. ความเชื่อ

มีการละเล่นบางอย่าง สะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องไสยศาสตร์ ได้แก่ การละเล่นที่มีการเชิญคนทรง เช่น

ย่ำดัง มีบทร้องดังนี้ ย่ำดังเอ๋ย ลงมาเร็วรา หาผักหาปลา หาย่าฟันดำ ฝนลงเล่นน้ำทะเลพาไป ได้เหล้าสองไห ไก่น้อยสองตัว กระเทียมสองหัว ทำขวัญย่ำดัง

ลิงลม มีบทร้องดังนี้ ลิงลมเอ๋ย มาอมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสอง มาตัดดอกจิก เจ้าพระยานกพริก เจ้าพระยานกเขา ทวงหนี้ทวงเข้า ให้เจ้าลิงลม

ผีลุ่ม มีบทร้องกล่าวถึงปลา ดังนี้ เข้ามารุม ๆ แม่ลุ่มแต่ปลา ตัวเล็กไม่เลือกตัวเผือกไม่ว่า ลุ่มหักกรอบปลา พญาลุ่มเอ๋ย (ซ้ำ)

แม่นางลุ่มเอ๋ย ลุ่มปลาในหนอง ลุ่มปลาในคลอง ลุ่มปลาในห้วย บินมาพริบ ๆ บินมาพืบ ๆ แม่นางลุ่มเอ๋ย

3. ค่านิยม

3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับ **กิริยามารยาท** ถือว่า ใครมารยาทดีเป็นคนมีบุญ จะมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ใครมารยาททรามเป็นคนอาภัพ จะมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น เห็นได้จากบทร้องประกอบการเล่นจ้ำจี้ ดังนี้

จ้ำจี้เม็ดขนุน

ใครผลุบผลับ

ใครมีบุญได้กินสำหรับ

ได้กินกะลา (หรือกินรางหมาเน่า)

3.2 คำนิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ถือว่าลูกเขยจะต้องมีความกตัญญูเต็มใจรับใช้แม่ยาย และทำให้แม่ยายพอใจจึงจะดี เห็นได้จากบทร้องประกอบการเล่นจ้ำจี้ อีกบทหนึ่ง ดังนี้

จ้ำจี้ดอกเข็ม	มาเล็มดอกหมาก
เป็นครกเป็นสาก	ให้แม่ยายตำข้าว
เป็นน้ำเต้า	ให้แม่ยายเลี้ยงชด
เป็นชะมด	ให้แม่ยายฝนทา วลว

3.3 คำนิยมเกี่ยวกับ การบวช ถือว่า แม่ที่มีลูกชาย และลูกชายบวชให้แม่เห็นชายผ้าเหลืองไถ่ นับเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง เห็นได้จากบทร้องประกอบการเล่นจ้ำจี้ อีกบทหนึ่ง ดังนี้

จ้ำจี้ จ้ำจวด	พาลูกไปบวชถึงวัดถึงวา วลว
---------------	---------------------------

3.4 คำนิยม ที่ยกย่องผู้มีตำแหน่งสูง ว่าย่อมมีโอกาสดำเนินผลประโยชน์ดีกว่าผู้อยู่ในตำแหน่งต่ำ เห็นได้จากบทร้องประกอบการเล่น ชักส้าว ดังนี้

ชักส้าวเอย	มะนาวโตงเตง
ขุนนางมาเอง	มาเล่นชักส้าว
มือไครยาว	สาวได้สาวเอา
มือไครสั้น	เอาเถววัลย์ต่อเข้า

คุณค่าด้านภาษา

ในการวิเคราะห์คุณค่าด้านภาษาที่ใช้ในการละเล่นของเด็กไทยมีแนวสำหรับพิจารณา 2 แนว ดังนี้

1. คุณค่าด้านภาษาในแง่วรรณศิลป์
2. คุณค่าด้านภาษาในแง่การสื่อสาร

1. คุณค่าด้านภาษาในแง่วรรณศิลป์

คำว่า “วรรณศิลป์” ในที่นี้จะใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า “ศิลปะการประพันธ์” ซึ่งหมายถึงกลวิธีต่าง ๆ ที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการแต่งบทร้อยกรอง

บทร้องประกอบการละเล่นของเด็กไทย ที่มีลักษณะเป็นบทร้อยกรอง อาจอนุโลมจัดไว้ในประเภทคำเพลงต่าง ๆ ได้ตามที่มีการจำแนกประเภทคำกานท์ของไทยไว้ในตำราจันทลักษณ์ เมื่อพิจารณาในแง่วรรณศิลป์ ก็อาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

1.1 รูปแบบของคำประพันธ์

มีรูปแบบไม่จำกัดตายตัว มีการใช้คำเป็นวรรคสั้น ๆ วรรคละ 3 หรือ 4 คำ มีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน บางวรรคอาจปลอดสัมผัสก็มี ดังตัวอย่าง

โพงพาง

โพงพางเอย	ปลาเข้าลอด
ปลาตาบอด	เข้าลอดโพงพาง

บทนี้มี 4 วรรค วรรคละ 3 คำ หรือ 4 คำ มีสัมผัสนอก คือ ลอด-บอด-ลอด
ชักสาว

ชักสาวเอย	มะนาวโตงเตง
ขุนนางมาเอง	มาเล่นชักสาว
มือไครยาว	สาวได้สาวเอา
มือไครสั้น	เอาเถววัลย์ต่อเข้า

บทนี้มี 8 วรรค วรรคละ 3 หรือ 4 หรือ 5 คำ มีสัมผัสนอกคือ เเตง-เอง, สาว-ยาว-สาว, สั้น-วัลย์, เอา-เข้า

เด็กเอ๋ยพาย

เด็กเอ๋ยพาย	นายเอ๋ยโยก
พอถึงสามโคก	นายโยกไม้ไหว
ชักด้ามพาย	ตีหัวนายดังโป๊ก

บทนี้มี 6 วรรค วรรคละ 3 หรือ 4 หรือ 5 คำ มีสัมผัสนอกคือ โยก-โคก, พาย-นาย

แมงมุม

(1) แมงมุมเอย	ขยุ้มหลังคา
แมวกินปลา	หมากัดกะโพงกัน

หรือ

(2) แมงมุมเอย	ขยุ้มหลังคา
ลูกเจ็บนักหนา	วางลูกเสียเถิด

บทนี้มี 4 วรรค วรรคละ 3 หรือ 4 คำ มีสัมผัสนอก คือ คา-ปลา-หมา (1) และ คา-หนา (2)

จ้ำจี้

1) จ้ำจี้ผลไม้	แต่งไทยแต่งกวา	ขุนน้อยหน้า
พุทรามังคุด	ละมุดลำไย	มะเฟืองมะไฟ
มะกรูดมะนาว	มะพร้าวส้มโอ	ผักแพงแตงโม
ชโยโห้ฮิ้ว		
2) จ้ำจี้ดอกเข็ม	มาเล็มดอกหมาก	เป็นครกเป็นสาก
ให้แมยยาดำขาว	เป็นน้ำเต้า	ให้แมยยาลีงซด
เป็นชะมด	ให้แมยยฝันทา	เป็นดอกจำปา
ให้แมยยเด็ดทัด	เป็นไม้กลัด	ให้แมยยเสียบผม
เป็นอ้ายพรม	เขากินหัวไข่	เป็นอ้ายไหม
เขาขายหัวกิน	เป็นอ้ายอิน	เขากินหัวเสีย

3) จำจี้มะเขือพวง	เห็นชาวบางหลวง	มาทอดก้ามกุ้ง
ก้ามกุ้งเอ๋ย	มาร้องแหวแหว	มาสอยดอกแค
มาแห่รูป	อีหนูคายแป้ง	อีแร้งตกใจ
บินไปพะยิบพะยาบ	จระเข้ลากหาง	นกยางบินปร้อ

หมายเหตุ: บทร้องสำหรับการละเล่น จำจี้ มีหลายสำนวน เป็นบทสั้นก็มี ยาวก็มี ใช้คำวรรคละ 3-5 คำ ตำแหน่งของคำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกันนั้น ไม่กำหนดตายตัว

เอาเถิด

ใครไล่ให้ทัน	ให้น้ำมันสืบทอด	ให้ลวดสืบทา
ให้ม้าสืบทอง	ให้ช้างสืบทัว	ให้วัวสืบทลัก
ให้ปูกสืบทอัน	ไล่ให้ทันเถิดไฉน	

บทนี้มี 8 วรรค วรรคละ 4-5 คำ ย้ำเลขสิบและมีลักษณะนามทุกวรรค เว้นวรรคสุดท้าย

1.2 การใช้คำที่เลียนเสียงต่าง ๆ หรือที่ออกเสียงแปลก ๆ

ในบทร้องประกอบการละเล่นของเด็กไทย เราจะพบว่ามีการใช้คำที่เลียนเสียงต่าง ๆ เช่น เสียงธรรมชาติ เสียงมนุษย์ เสียงสัตว์ และคำที่ออกเสียงแปลก ๆ และไม่มี ความหมายตั้งตัว อย่างต่อไปนี้

“แปะแปะ”	ในบทว่า	“ตบมือแปะแปะ...”
“แงแง”	ในบทว่า	“ร้องให้แงแง...”
“โห้ฮิ้ว”	ในบทว่า	“จำจี้ผลไม้...ซโยโห้ฮิ้ว”
“ร้องวู้”	ในบทว่า	“จำจี้เม็ดขนุน...นกขุนทองร้องวู้”
“ตะลุ่มตุ้มแม้ง”	ในบทว่า	“ผมเปียมาเลียใบตอง...”
“ด้าโป๊ก”	ในบทว่า	“เด็กเอ๋ยพาย...ตีหัวนายด้าโป๊ก”

คำข้างบนนี้เลียนเสียง ตบมือ เสียงร้องไห้ เสียงโห่ เสียงนกร้อง เสียงตีกลอง เสียงของแข็งกระทบกันแรง ๆ

“เห้งเต้ง”	ในบทว่า	“เห้งเต้งเอ๋ย เห้งเต้งเรือลอย...”
“โตงเตงโตงเว้า”	ในบทว่า	“โตงเตงโตงเว้า ของเราเก็บไว้”
“กระจ้องห่อง”	ในบทว่า	“ขี้ตู่กลางนา...”
“ออร์ระ แร่ ออร์ระซอน”	ในบทว่า	“หิวจุคคลูกน้ำปลา...”
“มะลือกก็อกแก็ก”	ในบทว่า	“มะลือกก็อกแก็ก ใครมา...”
“จีจ้อเจี๊ยะ”	ในบทว่า	“จีจ้อเจี๊ยะ”

คำข้างบนนี้ออกเสียงแปลก ๆ ส่วนมากไม่มีความหมาย แต่ฟังแล้วชวนให้รู้สึกสนุกไปกับเสียงต่าง ๆ ทำให้เด็กชอบ

1.3 การใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์แฝงความหมายในแง่เพศสัมพันธ์

มีบทร้องหลายบท ที่น่าสนใจว่าใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์แฝงความหมายในแง่เพศสัมพันธ์ไว้ บางทีก็ใช้สลับกับคำที่บอกเหตุการณ์ ทำให้พอจะเดาเนื้อความที่กล่าวเป็นนัย ๆ ได้บ้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จำจี้เม็ดขนุน	ใครมีบุญได้กินสำหรับ
ใครปုပ်บับได้กินหมาหน้า	ส้มมะลื่น ส้มมะแป้น
มะปรางออกดอก	มะกอกออกฝัก
ผัวไม่รักจะโทษเอาใคร	โทษอีแป้น
ช่างเล่นช่างลี้ก	ช่างตริกช่างตรง
สายบัวทอง.....	
จำจี้มะเขือพวง	เมียน้อยเมียหลวง
มากินก้ามกุ้ง	ก้ามกุ้งร้องแรว
มาสอยดอกแค	มาแห่รูป
อีหนูตกกระได	กลางคืนเมาเหล้า
เตะหม้อข้าวปากปิ่น	หม้อข้าววิ่งหนี
สาระพีเล่นกล	กระจำสวดมนต์
รับศีลรับพร.....	
จำจี้มะเขือเปราะ	กระเทาะหน้าแวน
พายเรือออกแอ่น	กระทั่งตันกุ่ม
เห็นเด็กหนุ่มหนุ่ม	ดีเนื้อดีใจ
ขอद्याขอไหม	เย็บผ้ายายชี
เขาโหลกลี	เขาตีโมงครุ่ม
ขยุ้มหน้ากลอง	นางสายบัวทอง.....

2. คุณค่าด้านภาษาในการสื่อสาร

2.1 บทร้องและบทเจรจาโต้ตอบประกอบการละเล่นของเด็กไทย เป็นที่น่าสนใจว่า บทร้องและบทเจรจาโต้ตอบนั้นมีคุณค่าในการสื่อสารอยู่มาก กล่าวคือ ทำให้เด็ก ๆ ได้คุ้นเคยกับคำที่ใช้เรียกชื่อ หรือที่ใช้บอกกริยาอาการต่าง ๆ เป็นการช่วยให้เด็กได้มีพัฒนาการทางภาษา โดยไม่รู้ตัว เด็กจะชอบฟังคำที่มีเสียง คล้องจองกัน เพราะชวนให้จำง่าย และเมื่อร้องเล่นบ่อย ๆ เข้าก็จะได้ฝึกทักษะทางภาษาไปในตัว ส่วนในบทเจรจาโต้ตอบนั้น ก็เป็นคำถาม คำตอบสั้น ๆ มีเนื้อความเป็นเรื่องเป็นราว เป็นคำพูดในชีวิตประจำวันบ้าง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

แม่

แม่อยู่

กินน้ำบ่อทราย

กินน้ำบ่อโคก

กินน้ำบ่อหิน

กินหัวกินหาง

กินน้ำบ่อไหน

ย้ายไปก็ย้ายมา

โยกไปก็โยกมา

บินไปก็บินมา

กินกลางตลอดตัว

ความสนุกในการได้ทำท่า ย้าย โยก และบิน ในขณะที่ว่าบทโต้ตอบไปด้วย จะช่วยให้เด็กรู้จักความหมายของคำกริยาต่าง ๆ ได้รวดเร็ว ทำให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องการสื่อสารไปที่ละน้อยและจะชวนให้เด็กสนุกที่จะสะสมคำในภาษาไปเรื่อย ๆ ทำให้เด็กใช้ภาษาได้คล่องขึ้น

อะไรในโอ

อะไรในโอ

อะไรในจอก

อะไรในขัน

อะไรในแคร่

อะไรในผ้า

อะไรใต้ดิน

อะไรใต้หมอน

อะไรในกลัก

อะไรในเลน

อะไรแดงดำ

อะไรในรู

อะไรในเปล

ส้มโอปอก

ข้าวตอกขวัน

มะดันแช่

ไหเหล้าไหยา

จำปาซ่อนกลิน

ขมื่นเหลืองอ่อน

เสน่ห์ผัวรัก

เหล็กไฟตาเถร

กระเบนตำยา

มะกล่ำตาหนู

ปุม้าปุมะเล

ขนมแม่ลูกอ่อน

เมื่อมีคำถามว่าอะไรแล้วก็ต้องมีคำตอบเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ เช่น ผลไม้ ดอกไม้ สัตว์ สิ่งของ เมล็ดพืช ขนม ฯลฯ และคำถามคำตอบนั้น ๆ ก็มีเสียงคล้องจองกันชวนให้สนุกไปด้วย

ตะลือกตอกเต็ก

ตะลือกตอกเต็ก

ดอกอะไร

ดอกจำปี

มาทำไม

ดอกจำปา

ไม่มี

มาซื้อดอกไม้

ไม่มี

ดอกกระดังงา ไม่มี

ในการเล่นชนิดนี้ ผู้ถามจะต้องถามไปเรื่อย ๆ และออกชื่อดอกไม้หลายชนิด จนกว่าจะถามตรงกับชื่อดอกไม้ที่มี จึงจะหยุด เป็นการสอนให้เด็กรู้จักชื่อดอกไม้อย่างแม่นยำ เพราะต้องออกชื่ออยู่บ่อย ๆ

เข่งแก้งกอย

เจ้าของ- เข่งแก้งกอย เห็นวักกินอ้อย ที่ไหนบ้างเน้อ

ชาวบ้าน- วักดำหรือวักแดง

เจ้าของ- วักแดง

ชาวบ้าน- วักแดงตกน้ำแก้งตายแล้ว

เจ้าของ- วักดำ

ชาวบ้าน- วักดำตกน้ำคร่าตายแล้ว

บทนี้มีเสียงสัมผัสคล้องจองอยู่ในคำถาม คำตอบ ชวนให้สนุกได้เหมือนกัน และขณะเดียวกันก็รู้จักคำขยายนาม “วัก” และรู้จักคำประสมคือ “น้ำคร่า” และ “น้ำแก้ง” ด้วย

2.2 การใช้ภาษาในการเล่นที่ไม่มีบทร้องประกอบ

แม้ในการเล่นที่ไม่มีบทร้องประกอบ เด็กก็มีโอกาสได้ฝึกทักษะทางภาษาตามสมควร เช่น การเล่นเป็นพ่อ แม่ การเล่นขายของ การเล่นตุ๊กตา ฯลฯ ในการเล่นเหล่านี้เด็กจะแต่งบทขึ้นเอง เช่น พูดเลียนแบบที่พ่อ แม่ พูดกันบ้าง พูดซื้อขายสิ่งของ ในฐานะผู้ซื้อและผู้ขายบ้าง พูดกับตุ๊กตาประหนึ่งว่า ตุ๊กตาเป็นน้อง หรือเป็นลูกบ้าง การได้มีโอกาสพูดในสถานการณ์สมมติเช่นนี้ กระตุ้นให้เด็กได้ใช้ความคิด และสามารถแสดงความคิดออกมาเป็นคำพูดได้อย่างเป็นเรื่องเป็นราว หรืออย่างสมเหตุสมผล จึงนับว่าการเล่นต่าง ๆ เหล่านี้ได้ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาของเด็กไทยเป็นอย่างดี

2.3 การใช้ภาษาในการเล่นทายปริศนา

ปริศนาหรือคำทายต่าง ๆ ที่เด็ก ๆ ชอบเล่นทายกันนั้นวิเคราะห์ได้ว่า เป็นวิธีการที่ส่งเสริมพัฒนาการทางความคิดสัมพันธ์กับการใช้ภาษา ทั้งนี้เพราะปริศนาก็คือการตั้งคำถามให้เด็กคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเคยพบ เคยเห็นมาแล้วนั่นเองผู้ที่มีความสังเกตดี และรู้จักคิดเปรียบเทียบความหมายของคำกับสิ่งที่พบเห็นกันทั่วไป ก็จะสามารถทายปริศนาได้ถูกต้องเมื่อทายถูกแล้วก็ทำให้เด็ก ๆ อยากทายปริศนาอื่น ๆ ต่อไปอีก ความสนุกในการทายถูกจะเป็นจูงใจให้เขาพยายามใช้ความสังเกตควบคู่ไปกับการใช้ภาษาเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้ปริศนาจึงเป็นเครื่องมือส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาของเด็กได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. อะไรเอ๋ย มีปาก ไม่มีฟัน กินข้าวทุกวันได้มากกว่าคน

คำตอบ หม้อข้าว

2. อะไรเอ๋ย ไม่มีคอ ไม่มีหัว มีแต่หน้า ถึงเวลาตีได้ตีเอา

คำตอบ กลอง

3. อะไรเอ๋ย เรือนสองเสา หลังคาสองตับ นอนไม่หลับลุกขึ้นร้องเพลง

คำตอบ ไก่ขัน

4. อะไรเอ๋ย กลางวันพาลูกยืน กลางคืนพาลูกนอน

คำตอบ บันไดตามชนบท

5. อะไรเอ่ย ชื่อมาเป็นสีดำ นำใช้กลายเป็นสีแดง พอสิ้นแรง กลายเป็นสีเทา ต้อง
เอาไปทิ้ง

คำตอบ ถ่าน

คำตอบของปริศนาทั้ง 5 ข้อนี้ได้แก่ หม้อข้าว กลอง ไข่ขัน บันไดตามชนบท และ
ถ่าน ถ่านเป็นสิ่งที่เด็กได้พบเห็นในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น ถ้าเด็กได้ใช้ความสังเกตอยู่เสมอ ก็
จะช่วยให้สามารถใช้ภาษาได้คล่อง และเป็นการช่วยลับสมองไปด้วยในตัว

สรุปได้ว่า บทร้องและบทเจรจาประกอบการละเล่นของเด็กไทย มีคุณค่าทางด้าน
วรรณศิลป์ และทางด้านการสื่อสารอย่างพร้อมมูล

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ลักษณะของการเล่นของเด็กไทย

1. การเล่นของเด็กไทย มีทั้งลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของไทย และลักษณะที่เป็นสากลซึ่งเด็กชาติต่าง ๆ นิยมเล่นเหมือน ๆ กัน มีทั้งการเล่นประเภทกลางแจ้ง และประเภทในร่ม

2. วัสดุที่ใช้ในการเล่น มักเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ที่อยู่อาศัย เช่น ไม้ไผ่ ก้านกล้วย หญ้า และเมล็ดผลไม้ต่าง ๆ เป็นต้น

3. เด็ก ๆ ชอบเล่นด้วยกันเป็นหมู่คณะ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ หรือกติกาการเล่นกัน ขึ้นอย่างเป็นระเบียบ ถือเป็นแบบแผนสืบทอดต่อ ๆ กันมา

4. การเล่นบางอย่าง มีบทร้องประกอบ ทำให้เด็กสนุกสนานไปกับจังหวะ และเสียงสัมผัสคล้องจอง เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการด้านอื่น ๆ นับว่ามีคุณค่าทางด้านภาษา

5. เด็กไทยปัจจุบัน ไม่ค่อยรู้จักการเล่นของเด็กไทยสมัยก่อน หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้การเล่นอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย อาจสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

คุณค่าของการเล่นของเด็กไทย

การเล่นของเด็กไทย มีคุณค่าทั้งทางด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม และด้านภาษา สรุปได้ดังนี้

ด้านวัฒนธรรม

การเล่นของเด็กไทย มีลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามของเด็กปรากฏอยู่อย่างชัดเจนกล่าวคือ

1. เสริมสร้างพลานามัย ให้สมบูรณ์

2. เสริมสร้างทักษะต่าง ๆ ให้เจริญ เช่น ทักษะในการใช้สายตาสังเกต ทักษะในการเคลื่อนไหวอวัยวะ เป็นต้น

3. ส่งเสริมความเจริญทางจิตใจ โดยปลูกฝังให้มีคุณธรรมอันจำเป็นแก่การเป็นพลเมืองดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความรับผิดชอบ ความสามัคคี เป็นต้น

4. ส่งเสริมความเจริญทางสติปัญญา เช่น ฝึกให้ใช้ความคิด ฝึกความมีไหวพริบ ฝึกคาดคะเนเหตุการณ์ เป็นต้น

นอกจากลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามแล้วยังมีลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้า และศีลธรรมอันดีอีกด้วย

ด้านสังคม

1. การละเล่นของเด็กไทย สะท้อนสภาพของสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพความเป็นอยู่ และอาชีพของชาวบ้าน ความเชื่อและค่านิยมของคนไทยสมัยก่อน

2. การละเล่นช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพของเด็กทั้งทางกาย และจิตใจ ฝึกให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีความสามัคคีกันในหมู่คณะ เมื่อเติบโตขึ้น เด็กเหล่านี้ก็จะมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นกำลังของประเทศชาติ อันเป็นคุณค่าทางสังคมอันพึงปรารถนา

ด้านภาษา

บทร้องประกอบการละเล่นของเด็กไทย มีคุณค่าด้านภาษาทั้งในแง่วรรณศิลป์ และในแง่การสื่อสาร

ในแง่วรรณศิลป์นั้น บทร้องมีรูปแบบไม่จำกัดตายตัว มีการใช้คำเป็นวรรคสั้น ๆ และมีเสียงสัมผัสคล้องจองทำให้เกิดความไพเราะ ทำนองที่ใช้ร้องเป็นทำนองง่าย ๆ มีจังหวะเข้ากับวิธีเล่น มีการใช้คำที่เลียนเสียงต่าง ๆ และมีการใช้สัญลักษณ์ในเนื้อร้อง แฝงความหมายที่น่าสนใจ

ในแง่การสื่อสารนั้น นับว่าบทร้องประกอบการละเล่นได้มีส่วนช่วยให้เด็กได้มีพัฒนาการทางภาษาโดยไม่รู้ตัว เพราะมีทั้งคำคล้องจอง คำถาม คำตอบ และคำพูดที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้เด็กสนุกในการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารไปด้วย การเล่นทายปริศนาก็มีส่วนช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในทางความคิด และในการสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ควรได้มีการฟื้นฟูการละเล่นของเด็กไทยในสมัยก่อน ให้กลับมามีความนิยมในสังคมไทย เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าไว้มิให้เสื่อมสูญ

2. ควรตัดทอนการละเล่นที่เพาะลักษณะนิสัยที่ไม่ดีงาม เช่น การพนัน

3. ควรได้เผยแพร่การละเล่นที่มีคุณค่าของเด็กสมัยก่อน ให้แพร่หลายโดยขอความร่วมมือจากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ

4. ควรปรับปรุงการละเล่นสมัยโบราณให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันและจัดไว้ในหลักสูตรวิชาพลานามัย ทั้งในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

5. ควรมีการค้นคว้าเกี่ยวกับการละเล่นของเด็กไทยให้ได้รายละเอียดที่สมบูรณ์ทั้งในด้านวัสดุประกอบการเล่น วิธีเล่น และคุณค่าในด้านต่าง ๆ

6. ควรจะได้มีการรวบรวมการละเล่นของเด็กภาคอื่น ๆ ด้วย เพื่อนำมาเปรียบเทียบกัน โดยมีการถ่ายทำภาพยนตร์เกี่ยวกับการละเล่นประกอบ

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว อัทธการ. คติชนวิทยา. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184 หน่วยศึกษา นิเทศกรรมการฝึกหัดครู 2519
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. คติชาวบ้าน. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงวาส ประสาทธาตุการย์ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2516
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. “การละเล่นของเด็กไทยสมัยก่อน” วิทยาสาร. 25 (1); 18 - 20 มกราคม 2517.
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. “การละเล่นของเด็กไทย” วารสารวิทยศึกษา 14 (8); 16 - 20 สิงหาคม 2510
- จวีวรรณ คูหาภินันท์. “การละเล่นของไทย” คติชนวิทยา. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184 หน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู 2519.
- นพคุณ คุณาชีวะ. การจัดหมวดหมู่ปริศนาคำทาย. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 175. หน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู, 2519.
- ประภัสสร นิยมธรรม. “การศึกษาเด็กในทัศนะของเปียเจต์ และนักจิตวิทยาอเมริกัน” เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 153 เล่ม 2 หน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู, 2518
- ผะอบ ไปชะกฤษณะ, พันตรีหญิง ชุมทางภาษาไทย.
- ผะอบ ไปชะกฤษณะ, พันตรีหญิง และคณะ. เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520.
- มหาเวศสันดรชาดก. ฉบับ 13 กัณฑ์. องค์การคำครุสภา พิมพ์ครั้งที่ 15, 2511.
- วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา. คติชาวบ้านอำเภอสติงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. แผนกภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา, 2513.
- วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน. วรรณคดีสุโขทัย. เอกสารประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย แผนกภาษาและวรรณคดีไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน
- สุมามาลย์ เรืองเดช. เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวนจังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ ปริญญาครูศาสตรมหาบัณฑิต ปีการศึกษา 2518.
- สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา. การละเล่นของเด็กไทยในอดีต. ศูนย์หนังสือเชียงใหม่ 2520.
- หอสมุดแห่งชาติ. ขุนช้างขุนแผน. ศิลปาบรรณาการ, 2510.
- หอสมุดแห่งชาติ. เทียบเมืองพระร่วง. ศิลปาบรรณาการ, 2504
- หอสมุดแห่งชาติ. บทละครครั้งกรุงเก่า. คลังวิทยา, 2508.
- หอสมุดแห่งชาติ. อิเหนา. ศิลปาบรรณาการ, 2510.
- อนุমানราชชน, พระยา. พื้นความหลัง. สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม, 2510.

Carlson, Bermies Wells. **ACT IT OUT.**

Harbin, E.O. Games of many nations. Abingdon Press, New York: Nashville U.S.A.

Kene, Frances W. Fun around the World. Sealumae Press, Inc. Relham, New York, U.S.A.

1955

Robinson, Rachel S. "Games, Classical" Encyclopedia International. Grolier Inc. New York,
Vol. 12.

รายนามวิทยากร

1. สุดา ทศานนท์	โรงเรียนสุदारักษ์ กรุงเทพฯ 4
2. สลาย ลัมภเวส	และนักเรียน โรงเรียนวัดพญายัง กรุงเทพฯ 4
3. สุภาพรรณ เอี่ยมเอก	
4. กฤษณา สมดอกแก้ว	
5. สุวารี ธีรวัฒน์	
6. เจอะ โชติช่วง	อำเภอโศกพระยา จังหวัดสุพรรณบุรี
7. มณฑา ป้อมสถิตย์	
8. แฉ่งน้อย ลิ้มโสภาส	และนักเรียน โรงเรียนวัดวรจันทร์
9. สมหมาย ไทยานันท์	อำเภอโศกพระยา จังหวัดสุพรรณบุรี
10. นงลักษณ์ มีสัจจะ	และนักเรียน โรงเรียนไชยราชบุรีวังสฤษฏ์ ตำบลเกาะเรียน
อำเภอมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
11. หวล สุนาลัย	ศาลากลาง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
12. ชำนาญ รอดเหตุภัย	วิทยาลัยครู จังหวัดนครปฐม
13. นงเยาว์ บำรุงรักษา	ตำบลดอนตูม อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม
14. สมบูรณ์ เคียรประเสริฐ	จังหวัดฉะเชิงเทรา
15. ทิพวรรณ สว่างเนตร	ตำบลศาลาแดง จังหวัดอ่างทอง
16. มาลี พลอยเจริญ	ตำบลน้ำตาล จังหวัดสิงห์บุรี
17. พริ้ง เยี่ยงสว่าง	ตำบลคลองตากุด จังหวัดราชบุรี
18. จำลอง ศรีภูแพ	ตำบลบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

รายนามผู้มีอุปการคุณ

1. เจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ นนทบุรี
2. ม.ล. นวลผ่อง เสนาณรงค์ กรุงเทพมหานคร
3. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดพญายิ่ง กรุงเทพมหานคร
4. ผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี
5. ครูใหญ่โรงเรียนวัดจรจันท์ สุพรรณบุรี
6. รัตน์มณี กรรพฤทธิ สุพรรณบุรี
7. ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
8. พันส มณฑา จุฑานนท์ พระนครศรีอยุธยา
9. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดไชยราษฎร์รังสฤษดิ์ พระนครศรีอยุธยา
10. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนอนุบาลพระนครศรีอยุธยา พระนครศรีอยุธยา
11. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนอนุบาลจิรสาสน์วิทยา พระนครศรีอยุธยา
12. ผู้ว่าราชการจังหวัดตราด
13. ศึกษาธิการจังหวัดตราด
14. ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี
15. มณีนรัตน์ เวชทรัพย์ หน่วยศึกษานิเทศก์ จันทบุรี
16. วรยุทธ์ พิชัยศรทัต ฝ่ายข่าวสถานีโทรทัศน์สีกอง 9 อ.ส.ม.ท.
17. สุเทพ บวรพานิช กองโสตทัศนูปกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์

